

CSO METER

Компас для спрыяльнага
асяроддзя і ўмацавання
АГС

БЕЛАРУСЬ 2021
КРАІНАВЫ ДАКЛАД

European Center for
Not-for-Profit Law

Funded by
the European Union

CSO Meter 2021: Беларусь

Краінавы даклад

Еўрапейскі цэнтр некамерцыйнага права (European Center for Not-for-Profit Law Stichting - ECNL) з'яўляецца вядучым еўрапейскім рэсурсным і даследчым цэнтрам у галіне палітыкі і законаў, якія ўплываюць на грамадзянскую супольнасць. ECNL стварае веды, пашырае магчымасці партнёраў і дапамагае ўстанаўліваць стандарты, якія ствараюць, абараняюць і пашыраюць грамадзянскія свабоды.

Праект “CSO Meter: A Compass to Conducive Environment and CSO Empowerment” рэалізуецца ECNL і яго партнёрамі: Антыкарупцыйным цэнтрам Transparency International (TIAC) у Арменіі; MG Consulting LLC у Азербайджане; Інстытутам грамадзянскай супольнасці (CSI) у Грузіі; Асацыяцыяй Promo-LEX у Малдове; і Украінскім незалежным цэнтрам палітычных даследаванняў (УНЦПД) ва Украіне.

Гэтая публікацыя была падрыхтавана пры фінансавай падтрымцы Еўрапейскага саюза. Яе змест з'яўляецца выключнай адказнасцю ECNL і не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання Еўрапейскага саюза.

Аўтарскае права © 2022 ECNL Stichting. Усе правы абаронены.

ЗМЕСТ

СКАРАЧЭННІ	4
I. РЭЗЮМЭ	6
II. БЕЛАРУСЬ У ЛІЧБАХ	15
3.1 СВАБОДА АСАЦЫЯЦЫІ	17
3.2 РАЎНАПРАЎЕ	37
3.3 ДОСТУП ДА ФІНАНСАВАННЯ	42
3.4 СВАБОДА МІРНЫХ СХОДАЎ	50
3.5 ПРАВА НА ЎДЗЕЛ У ПРЫНЯЦЦІ РАШЭННЯЎ	57
3.6 СВАБОДА ВЫКАЗВАННЯ	63
3.7 ПРАВА НА НЕДАТЫКАЛЬНАСЦЬ ПРЫВАТНАГА ЖЫЦЦЯ	71
3.8 ДЗЯРЖАЎНЫ АБАВЯЗАК АБАРАНЯЦЬ	75
3.9 ДЗЯРЖАЎНАЯ ПАДТРЫМКА	82
3.10 СУПРАЦОЎНІЦТВА ПАМІЖ АГС І ДЗЯРЖАВАЙ	89
3.11 ЛІЧБАВЫЯ ПРАВЫ	91
IV. КЛЮЧАВЫЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ	98
V. МЕТАДАЛОГІЯ	101
VI. КРЫНІЦЫ	103

СКАРАЧЭННІ

AML/CTF	Меры па супрацьдзеянні легалізацыі злачынных даходаў/фінансаванню тэрарызму
BYN	Беларускі рубель
BYSOL	Фонд беларускай салідарнасці
COVID-19	Каранавірусная інфекцыя 2019 года
DPI	Deep Packet Inspection/глыбокая праверка пакетаў
EaP	Усходняе партнёрства
ECNL	Еўрапейскі цэнтр некамерцыйнага права
EUR	Еўра
ФАТФ	Financial Action Task Force/Міжуродавая камісія па фінансавым маніторынгу
FRT	Facial recognition technology/Тэхналогія распазнавання твараў
USD	Даляр ЗША
БРСМ	Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі
ГОНГА	Арганізаваныя ці кіруемыя дзяржавай няўрадавыя арганізацыі
ЕАГ	Еўразійская група па супрацьдзеянні легалізацыі злачынных прыбыткаў і фінансаванні тэрарызму
ЗБС	Задзіночанне беларускіх студэнтаў
НДА	Няўрадавая дэмакратычная арганізацыя
НАК	Нацыянальны алімпійскі камітэт Рэспублікі Беларусь
НКА	Некамерцыйная арганізацыя

АГС	Арганізацыі грамадзянскай супольнасці
АБСЕ	Арганізацыя па бяспецы і супрацоўніцтве ў Еўропе
ААН	Арганізацыя Аб'яднаных Нацый

I. РЭЗЮМЭ

У 2021 годзе асяроддзе для арганізацый грамадзянскай супольнасці (АГС) у Беларусі значна пагоршылася як на заканадаўчым, так і на практычным узроўні. Пагаршэнне назіралася па ўсіх дзесяці параметрах, якія падлягалі аналізу ў папярэдніх справаздачах CSO Meter, а таксама знайшло адлюстраванне ў вельмі нізкіх паказчыках у новай, дадатковай сферы ІІ — Лічбавыя правы. У 2021 годзе ў гэтай новай сферы справаздачы ўзнік шэраг новых абмежавальных практык, якія не адпавядаюць міжнародным стандартам.

На палітычным узроўні Рэспубліка Беларусь прыпыніла свой удзел у праграме “Усходняе партнёрства” (УП)¹, а ўрад Беларусі аб'явіў аб новым палітычным курсе, накіраваным на знішчэнне АГС. У гэтых умовах многія беларускія АГС поўнацю або часткова перавялі сваю дзейнасць за мяжу, а АГС і СМІ, якія засталіся ў краіне, дзейнічаюць ва ўмовах цензуры, самацензуры, рэпрэсій і пастаяннай пагрозы арышту. Праца, зробленая ў апошнія дзесяцігоддзі для паляпшэння ўмоў для АГС, была фактычна зведзена на нішто ў 2021 годзе (пры гэтым асяроддзю дзейнасці АГС нанесены яшчэ большы ўрон, чым у 2020 годзе).

Агульны кантэкст сітуацыі ў Беларусі характарызуецца працягам палітычнага крызісу, які ўзнік пасля спрэчных прэзідэнцкіх выбараў у Беларусі ў жніўні 2020 г., і наступным за выбарамі усплёскам пратэстаў і кампаніяй рэпрэсій па іх падаўленні. У першай палове 2021 г. новыя рэпрэсіўныя практыкі ўладаў былі замацаваныя ў пакеце заканадаўчых мер, якія сістэмна і шырока абмяжоўваюць грамадскую дзейнасць (не толькі на ўзроўні АГС, але і на індывідуальным узроўні). Характэрна, што гэтыя меры прынялі форму прадастаўлення дадатковых заканадаўчых паўнамоцтваў органам крымінальнага пераследу, пашырэння магчымых мер па барацьбе з так званым “экстрэмізмам”, змякчэння правілаў прымянення зброі сілавікамі, увядзення дадатковых абмежаванняў свабоды сходаў і ўвядзенне больш строгіх пакаранняў за палітычныя злачынствы (большы тэрмін пакарання і буйнейшыя штрафы, а таксама больш шырокае і дыферэнцыраванае апісанне крымінальных дзеянняў, якія з'яўляюцца складам злачынства).

¹ Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь. Заява прэс-службы Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь, https://mfa.gov.by/press/news_mfa/e0c39160d2580d78.html.

Вельмі сур'ёзныя парушэнні стандартаў, якія адсочваюцца ў справаздачы CSO-Meter у 2020 годзе, у 2021 годзе былі замацаваны ў заканадаўстве. І, наадварот, на практыцы сталі прымяняцца строгія законы, якія раней не прымяняліся. Гэты працэс гарманізацыі абмежавальнага заканадаўства і негатыўнай практыкі закрануў усе сферы, якія адсочваюцца ў дадзенай справаздачы.

У першай палове 2021 года змены заканадаўства легалізавалі рэпрэсіўныя дзеянні ўладаў, якія з 2020 г. прымяняліся без законных падстаў. Новыя законы шырока прымяняліся супраць дысідэнтаў, палітычных апанентаў, сябраў палітычных партый, праваабаронцаў, журналістаў, лідэраў і актывістаў АГС і нефармальных груп (у тым ліку інтэрнэт-супольнасцей і чатаў), удзельнікаў і ініцыятараў пратэстных акцый і спроб правядзення законных мірных сходаў, а таксама супраць асоб, якія публічна выказалі сваю нязгоду з палітыкай уладаў ці меркаваньне, адрознае ад афіцыйнага. У 2021 годзе таксама сталі значна больш частымі выпадкі ператрусаў, затрыманняў, падатковых праверак і прад'яўлення абвінавачанняў у дачыненні да сваякоў актывістаў і палітыкаў, у тым ліку асоб, якія пакінулі Беларусь.

У сукупнасці рэпрэсіўныя меры, прынятыя ўладамі ў першай палове 2021 года, поўнасьцю знішчылі прастору для рэалізацыі права на правядзенне мірных сходаў. У цяперашні час гэтае права дэ-факта стала даступна толькі групам і некаторым асобам, якія выказваюць падтрымку дзеянням уладаў і па ініцыятыве ўладаў.

У 2021 годзе ступень абмежавання свабоды выказвання меркаванняў значна ўзрасла. Існуючыя і новыя прававыя нормы былі выкарыстаны для практычна поўнага знішчэння асноўнай масы найбольш папулярных незалежных СМІ, як друкаваных, так і лічбавых, мясцовых і рэгіянальных. Гэтая ліквідацыя незалежных СМІ суправаджалася крымінальнымі справамі супраць шматлікіх журналістаў і рэдактараў, у тым ліку з замежных СМІ.

Мноства вэб-сайтаў СМІ, друкаваных выданняў (уключаючы кнігі), Telegram-каналаў, каналаў YouTube, старонак і акаўнтаў у сацыяльных сетках, суполак у мэсэнджэры Telegram і іншых інфармацыйных рэсурсаў былі прызнаныя “экстрэмісцкімі матэрыяламі”. У той жа час перадрук такіх матэрыялаў, спасылкі на іх у інтэрнэт-выданнях або выкарыстанне іх лагатыпаў сталі карацца арыштамі і штрафамі за распаўсюджванне так званых “экстрэмісцкіх матэрыялаў”.

Цягам 2021 года некалькі дзясяткаў груп, у тым ліку СМІ, зарэгістраваныя ў Беларусі, а таксама іх рэдакцыі, былі абвешчаныя “экстрэмісцкімі фармаваннямі”

ў адпаведнасці з новай непублічнай працэдурай Міністэрства ўнутраных спраў і Камітэта дзяржаўнай бяспекі (КДБ), якая не прадугледжвае судовага разбору. У адпаведнасці з новымі праўкамі ў Крымінальны кодэкс, прыналежнасць да такіх фармаванняў таксама з'яўляецца злачынствам. Па дадзеных Беларускай асацыяцыі журналістаў, няма інфармацыі аб тым, што хто-небудзь з гэтых асоб спрабаваў абскардзіць у судзе рашэнне аб уключэнні іх у спіс.

Акрамя таго, цягам 2021 года і асабліва ў другой яго палове фокус абмежаванняў свабоды выказвання меркаванняў зрушыўся з публічнай сферы ў прыватную. Учасціліся выпадкі крымінальнага або грамадзянскага пераследу за распаўсюджванне інфармацыі ў прыватнай перапісцы або “захоўванне экстрэмісцкіх матэрыялаў” на асабістых смартфонах. Каментары, лайкі і перасылка публікацый апазіцыйных СМІ ў Інтэрнэце часта з'яўляюцца падставай для грамадзянскіх арыштаў ці штрафаў, а часам нават для крымінальнага пераследу. Адмовы ў прадастаўленні асабістых смартфонаў для праверкі класіфікуюцца як непадпарадкаванне і караюцца арыштамі і штрафамі.

У цэлым, новыя крымінальныя артыкулы ў асноўным выкарыстоўваюцца для палітычных рэпрэсій, якія тычацца абмежавання свабоды сходаў (артыкулы кваліфікуюць мірныя сходы як “масавыя беспарадкі” або “дзеянні, якія груба парушаюць грамадскі парадак”), свабоды выказвання меркаванняў (кваліфікаванай, напрыклад, як распаўсюджванне экстрэмісцкіх матэрыялаў, распальванне нянавісці, заклікі да санкцый супраць Беларусі, прапаганда нацызму, абраза прэзідэнта, абраза суддзі, абраза службовай асобы ці хуліганства), а таксама магчымасці фінансавання грамадскай дзейнасці (кваліфікуюцца як фінансаванне экстрэмізму, тэрарызму, дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, або падатковых парушэнняў). Нормы, датычныя абароны персанальных дадзеных, у тым ліку крымінальная адказнасць за разгалашэнне персанальных дадзеных, таксама выкарыстоўваюцца ў якасці інструмента абмежавання грамадзянскай дзейнасці (напрыклад, з-за публікацыі дадзеных супрацоўнікамі праваахоўных органаў, якія даюць паказанні ў судзе ў масках або ўдзельнічаюць у ператрусах і катаваннях).

Дакладна ўстанавіць агульную колькасць крымінальных спраў складана, але яна значна перавышае гэты паказчык за 2020 год; абвінавачванні зроблены ў адносінах да некалькіх тысяч чалавек. У верасні 2021 года Генпракуратура, суды і Следчы камітэт паведамілі аб 5000 крымінальных спраў, звязаных з пратэстамі, у той час як 40 адсоткаў (2000) крымінальных спраў тычыліся паклёпу і абразы службовых асоб. Аднак агульная колькасць спраў, звязаных з судовым пераследам

грамадзянскай супольнасці, можа быць нашмат вышэйшай, калі прыняць да ўвагі меркаваныя падатковыя злачынствы і іншыя віды злачынстваў. Па дадзеных газеты “*Наша Ніва*”, якая абапіраецца на дадзеныя Следчага камітэта аб агульнай колькасці злачынстваў, палітычныя справы складаюць каля шасці адсоткаў усіх крымінальных спраў, а ў 99,9% выпадкаў яны сканчаюцца абвінаваўчым прысудам, за якім часцей за ўсё ідзе пазбаўленне або абмежаванне волі.²³

Па стане на канец 2021 года праваабаронцам вядома каля тысячы палітвязняў. Аднак у гэты спіс уваходзяць толькі людзі, у дачыненні да якіх ёсць дакладная інфармацыя аб тым, што ім афіцыйна прад'яўлены абвінавачанні. Праваабаронцы ўключылі каля 1,5 тыс. чалавек у спіс асуджаных па палітычных справах (уключаючы пакаранні, не звязаныя з пазбаўленнем волі) і больш за 2,4 тыс. чалавек у спіс асоб, якія абвінавачваюцца па палітычных крымінальных справах. Пры гэтым у многіх выпадках падставамі для крымінальных спраў сталі мінулыя падзеі 2015-2018 гадоў і выявы або кадры з акцый пратэсту ў 2020 годзе.

Такім чынам, асноўныя абмежаванні для грамадзянскай супольнасці, у тым ліку якія прывялі да невыноснага асяроддзя для АГС, адбыліся на ўзроўні індывідуальных рэпрэсій і ціску на грамадзян. Затрыманні і акты рэпрэсій, як адзначаюць праваабарончыя АГС, у 2021 годзе становяцца ўсё больш цяжкімі для маніторынгу і рэгістрацыі з-за ціску на ўсе групы, якія займаюцца дзейнасцю па маніторынгу правоў чалавека.

Увесну 2021 года беларускія ўлады агучылі пагрозу працягнуць разбурэнне ўжо структураванай грамадзянскай супольнасці, а менавіта АГС. Гэта апраўдвалася намерам адказаць на палітыку санкцыяў супраць Беларусі з боку замежных дзяржаваў. Улады пачалі рэалізацыю гэтай праграмы ў ліпені 2021 года, арганізаваўшы хвалю ператрусаў і арыштаў ва ўсёй прасторы АГС. Шмат якія актывісты сталі падазраванымі па крымінальных справах (уключаючы абвінавачванні ў падатковых злачынствах і расследаванні фінансавання), акрамя таго, была распачатая кампанія па прымусовай ліквідацыі АГС. Усяго пад прымусовую ліквідацыю ў судовым ці пазасудовым парадку патрапілі больш за 360 АГС рознага ўзроўню, яшчэ 210 АГС вырашылі добраахвотна ліквідавацца (часцей за ўсё па рэкамендацыі ўладаў або зразумеўшы немагчымасць працы ў такіх цяжкіх умовах).

² Наша Ніва. 18 красавіка 2022. “У Беларусі заводзіцца каля 5000 палітычных крымінальных спраў за год”.

³ Наша Ніва. 18 красавіка 2022. “В Беларусі в год возбуждается около 5000 политических уголовных дел” (на беларускай мове - У Беларусі заводзіцца каля 5000 палітычных крымінальных спраў за год).

Адметна, што пад ліквідацыю патрапіла вельмі шырокае кола АГС, у тым ліку тыя, якія не ўдзельнічалі ў пратэстах ці палітычнай дзейнасці, і нават тыя, якія мелі добрыя адносіны з уладамі. Санкцыі, накіраваныя на знішчэнне грамадзянскай супольнасці, былі наўпрост абвешчаныя прэзідэнтам Беларусі Аляксандрам Лукашэнка ў чэрвені 2021 года, незадоўга да пачатку кампаніі па ліквідацыі сотняў АГС. На сустрэчы 13 ліпеня з прэзідэнтам Расіі Уладзімірам Пуціным у Санкт-Пецярбургу Лукашэнка заявіў, што беларускі ўрад пачаў актыўную кампанію па барацьбе з рознымі некамерцыйнымі арганізацыямі, няўрадавымі арганізацыямі і так званымі заходнімі СМІ, “якія тут дэмакратыю нам дарылі, а фактычна насаджалі. І не дэмакратыю, а вось гэты вось тэрор”.⁴ Усё ў сукупнасці выклікае ўражанне, што знішчэнне АГС было матываванае не столькі (ці не толькі) помстай за падзеі 2020 года, колькі падрыхтоўкай да будучых падзей, узгодненых з расійскімі ўладамі. Ужо ў жніўні-лістападзе 2021 года беларускія АГС, сутыкнуўшыся з дэлегалізацыяй, не змаглі аказаць дапамогу ахвярам штучна створанага “міграцыйнага крызісу” на мяжы ЕС і Беларусі або эфектыўна весці маніторынг сітуацыі на мяжы.

Колькасць новазарэгістраваных АГС у 2021 годзе стала самай нізкай за апошнія два дзесяцігоддзі (38 грамадскіх аб'яднанняў, 3 саюзы і 7 фондаў), пры гэтым агульная колькасць грамадскіх аб'яднанняў скарацілася ўпершыню за многія гады.

На фоне гэтага рэзкага пагаршэння ўмоў свабоды выказвання меркаванняў і захавання немагчымасці ажыццяўлення права на мірныя сходы, а таксама кампаніі па пераследзе актывістаў АГС і ліквідацыі сотняў АГС пагаршэнне сітуацыі ў іншых галінах аказала адносна меншы эфект. У цэлым у іншых абласцях заканадаўства і правапрымяненне ў рамках існуючага рэжыму пагоршыліся. Напрыклад, у лістападзе 2021 года папраўкі ў заканадаўства, якое рэгулюе замежнае фінансаванне АГС, абмежавалі існуючы пералік магчымых мэт атрымання замежнага фінансавання, увялі дадатковыя абмежаванні на замежныя ананімныя ахвяраванні, удакладнілі некаторыя тэрміны. Акрамя таго, былі пашыраны патрабаванні да публічнай справаздачнасці АГС, якія патрабуюць, каб грамадскія аб'яднанні і фонды ўключалі дадзеныя аб канкрэтных замежных ахвяравальніках пры публікацыі сваіх справаздач. Пры правядзенні прававых

⁴ БелТА. 13 ліпеня 2021, “Перамовы паміж Лукашэнкам і Пуціным у Санкт-Пецярбургу працягнуліся больш за 5 гадзін” (на англійском языке - Negotiations between Lukashenko, Putin in St Petersburg take over 5 hours), <https://eng.belta.by/president/view/negotiations-between-lukashenko-putin-in-st-petersburg-over-141638-2021/>.

рэформ меркаванні АГС, у тым ліку рэкамендацыі з папярэдніх выданняў справаздачы CSO Meter, былі праігнараваны і не рэалізаваны.

Прыняцце ў маі 2021 года Закона “Аб абароне персанальных даных”, у распрацоўцы якога ўдзельнічалі эксперты АГС, адбылося без уліку прапаноў аб стварэнні незалежнага нагляднага органа. Новыя правілы апрацоўкі дадзеных значна ўскладнілі працу АГС. Увядзенне крымінальнай адказнасці за парушэнне гэтых правілаў патэнцыйна можа азначаць стварэнне новага інструмента рэпрэсій у дачыненні да АГС. Некаторыя старыя і новыя беларускія грамадзянскія групы і АГС выжылі і працягваюць дзейнасць у розных галінах, але беларуская грамадзянская супольнасць цяпер па сутнасці раскалолася на два вялікія кластары:

- **Беларускія арганізацыі, якія знаходзяцца ў Беларусі.** У гэтую групу ўваходзяць як зарэгістраваныя АГС, так і незарэгістраваныя нефармальныя ініцыятывы (уключаючы віртуальныя АГС і тыя, якія каардынуюцца праз сацыяльныя сеткі). Сюды ўваходзяць арганізацыі, якія вельмі лаяльныя ўладам (сюды не ўваходзяць арганізаваныя/кіруемыя ўрадам няўрадавыя арганізацыі (ГОНГА), хаця для чалавека ўнутры Беларусі нізавыя ініцыятывы Беларускага рэспубліканскага саюза моладзі (БРСМ) і іншых падобных ГОНГА могуць здацца мала чым адрознымі ад ініцыятыў раней незалежных арганізацый). Патэнцыял АГС, блізкіх або лаяльных да ўладаў, у тым ліку чыста праўладных АГС, для выканання сваёй заяўленай функцыі “запоўніць нішу ліквідаваных АГС” і накіраваць грамадскую дзейнасць у неабходнае ўладам рэчышча, таксама застаецца невядомым. У той жа час прастора працягвае скарачацца пасля маштабнай кампаніі па дэлегалізацыі АГС у 2021 годзе, нападаў на незалежныя прафсаюзы ў 2022 годзе. Наступнымі пад удар, верагодна, патрапяць рэлігійныя арганізацыі і палітычныя партыі. Незалежныя групы часта спрабуюць зрабіць сваю дзейнасць ананімнай, спантаннай ці нават прыхаванай, часам маскіруючы яе пад камерцыйную дзейнасць або індывідуальныя дзеянні, якія не прыпісваюцца якой-небудзь канкрэтнай АГС; і
- **Беларускія арганізацыі за межамі Беларусі.** Гэтая група разнастайная, хаця і аб'яднаная дэклараванай і выяўленай прыхільнасцю да беларускага прадэмакратычнага палітычнага парадку, які, аднак, часцей за ўсё абмяжоўваецца заявамі аб падтрымцы новай дэмакратычнай апазіцыі, у значнай ступені, таксама перамяшчанай за

мяжу. Больш за тое, гэтыя АГС у шэрагу выпадкаў практычна зліваюцца з палітычнымі апазіцыйнымі арганізацыямі як на ўзроўні іх штатнага складу, так і на ўзроўні іх місій і фінансавання праектаў. Аднак, нягледзячы на гэта знешняе адзінства, гэтая група насамрэч неаднародна. На фоне маральнага адзінства тыя праблемы, з якімі сутыкаюцца такія АГС пры ажыццяўленні сваёй дзейнасці, часта адрозніваюцца і вызначаюцца канкрэтным становішчам у краінах, якія іх прымаюць. Акрамя таго, умовы іх працы часта залежаць не толькі ад прававых умоў функцыянавання АГС у адпаведнай краіне, але і ад палітычнай падтрымкі ўрада ці кіруючай палітычнай групы (і, напрыклад, пры змене ўрада ці прыходзе да ўлады ў гэтай краіне іншай партыі могуць змяніцца ўмовы іх працы). Гэтыя АГС карыстаюцца добрым узроўнем фінансавання з боку традыцыйных донараў (у лік якіх уваходзяць існуючыя прыхільнікі беларускіх АГС), а таксама шырокай рэкламай у беларускіх СМІ, якія самі па сабе таксама ў значнай ступені пераехалі за мяжу. Большасць загаловаў грамадзянскіх ініцыятыў агучваюцца з-за мяжы, прычым грамадзянская супольнасць унутры Беларусі выступае ў якасці свайго роду аўдыторыі ці бенефіцыяра, якую гэтыя АГС заклікаюць або нешта зрабіць, або выказаць падтрымку сваім ініцыятывам, або заявіць аб сваіх патрэбах. Аднак грамадзянская супольнасць у самой Беларусі амаль ніколі не вызначаецца як суб'ект прыняцця рашэнняў.

Дадзеная справаздача CSO Meter накіравана на вызначэнне ўмоў працы АГС першай групы. Акалічнасці і фактары, выкладзеныя ў гэтым дакладзе, часцей за ўсё не маюць вялікага значэння для АГС другой групы, і хоць яны могуць успрымаць іх як праблемы ці нават палітычныя выклікі, умовы ў самой Беларусі не з'яўляюцца вызначальнымі для планавання іх руціннай паўсядзённай дзейнасці.

Наступныя ключавыя прыярытэты, вызначаныя ў гэтай справаздачы, накіраваныя на спыненне ідучага пагрому грамадзянскай супольнасці, пераадоленне негатыўных наступстваў рэпрэсій і аднаўленне асноўных умоў, пры якіх магчымая дзейнасць АГС:

- вызваленне ўсіх асоб, прызнаных палітычнымі зняволенымі⁵, перагляд і адмена ўсіх вынесеных ім прыгавораў і рашэнняў, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, якія датычацца адказнасці гэтых асоб, выплата адэкватнай кампенсацыі ўсім палітычным зняволеным і спыненне ўсіх палітычна матываваных крымінальных спраў;
- адмена Закона “Аб супрацьдзеянні экстрэмізму” і ўсіх прынятых у адпаведнасці з ім падзаконных актаў, у тым ліку Пераліку экстрэмісцкіх фарміраванняў;
- зняць крымінальную адказнасць за арганізацыю і ўдзел у дзейнасці незарэгістраванай арганізацыі (артыкул 193¹ Крымінальнага кодэкса) і адмяніць забарону на дзейнасць грамадскіх аб’яднанняў без рэгістрацыі;
- спыненне практыкі прымусовай ліквідацыі АГС, адмяніць усе судовыя рашэнні і рашэнні мясцовых органаў улады аб прымусовай ліквідацыі грамадскіх аб’яднанняў, фондаў і ўстаноў, прынятыя ў 2020-2021;
- спыненне ўсіх форм ціску на АГС, адвакатаў і праваабаронцаў, журналістаў і незалежныя СМІ, уключаючы спыненне арганізаваных дзяржавай кампаній, накіраваных на дыскрэдытацыю гэтых груп у СМІ;
- закрыццё і знішчэнне адзінай базы даных удзельнікаў несанкцыянаваных дэманстрацый Міністэрства ўнутраных спраў (таксама вядомую як база даных “Беспарадкі” і яе аналагаў), пазбяганне выкарыстання тэхналогіі распазнавання асоб (FRT) і іншых тэхнік для ідэнтыфікацыі пратэстуючых, спыненне адсочвання выкарыстання інтэрнэту і мабільных тэлефонаў для пераследу асоб за выказванне іх меркаванняў, а таксама скасаванне юрыдычных магчымасцей і практыкі парушэння працы інтэрнэту і блакіроўкі сайтаў без рашэння суда; і
- спыненне злоўжывання заканадаўствам і следчымі паўнамоцтвамі, якія адносяцца да заканадаўства па барацьбе з тэрарызмам, адмыванні грошай і фінансаванні тэрарызму (AML/CTF), у мэтах абмежавання свабоды выказвання меркаванняў і свабоды думкі, а таксама ў мэтах абмежавання

⁵ Спіс палітвязняў ад Праваабарончага цэнтру “Вясна” і даведнік па вызначэнні паняцця палітычнага зняволенага

доступу да фінансаванняў дабрачынным арганізацыям, гуманітарным і праваабарончым АГС.

Толькі пасля прыняцця вышэйназваных прыярытэтных мер можна будзе рэалізаваць якія-небудзь станоўчыя эфекты ад рэалізацыі папярэдніх рэкамендацый, выкладзеных у поўным выданні першай Справаздачы па CSO Meter для Беларусі (лістапад 2019 года).

II. БЕЛАРУСЬ У ЛІЧБАХ

Асноўныя дадзеныя

Насельніцтва: 9,255,524 (01.01.2022)⁶ | ВУП на душу насельніцтва: 6,424.152 USD (2020)⁷ | Колькасць АГС: 25 прафсаюзаў; 2978 грамадскіх аб'яднанняў (226 міжнародных, 785 нацыянальных і 1967 мясцовых); 227 фондаў;⁸ і невядомая колькасць прыватных устаноў, якія адпавядаюць крытэрам АГС. У гэты лік уваходзяць некалькі сотняў АГС, па якіх на працягу 2021 года былі прынятыя рашэнні аб ліквідацыі, але якія яшчэ не выключаныя з рээстра юрыдычных асоб і не прайшлі ўсе этапы ліквідацыі. | АГС на 10,000 жыхароў: каля 3.5 | Рэгістрацыйны збор для рэгістрацыі АГС: 14.5 ВУ для прыватных устаноў; 145 ВУН для мясцовых фондаў і мясцовых грамадскіх аб'яднанняў; 290 ВУН для нацыянальных і міжнародных грамадскіх аб'яднанняў, а таксама для нацыянальных і міжнародных фондаў (прыблізна 5 EUR/50 EUR/100 EUR). Тэрмін рэгістрацыі складае адзін месяц для грамадскіх аб'яднанняў і фондаў і адзін дзень (ці некалькі дзён на практыцы) для ўстаноў | Сусветны Індэкс свабоды: 11/100 (не свабодна)⁹ | Сусветны індэкс свабоды прэсы: 49.18 (158 з 180 краін)¹⁰

Краінавы паказчык:	2.3
Заканадаўства:	2.8
Правапрымяненне:	1.8

Балы вар'іруюцца ад 1 да 7, дзе 1 азначае самы нізкі магчымы бал (вельмі неспрыяльнае - аўтарытарнае - асяроддзе), а 7 азначае максімальна магчымы бал (надзвычайна спрыяльнае асяроддзе).

Сферы	Усяго	Заканадаўства	Правапрымяненне
Свабода асацыяцыі	2.4	2.9	1.9
Раўнапраўе	2.7	3.2	2.3
Доступ да фінансавання	2.4	2.7	2.0
Свабода мірных сходаў	1.5	1.9	1.2
Права на ўдзел у прыняцці рашэнняў	2.7	3.2	2.2
Свабода выказвання	2.0	2.4	1.6

⁶ Нацыянальны статыстычны камітэт Рэспублікі Беларусь, <https://belstat.gov.by>.

⁷ Сусветны Банк, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=BY>.

⁸ Дадзеныя Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь ад 1 ліпеня 2020, https://minjust.gov.by/directions/compare_coverage/.

⁹ Freedom House. Свабода ў свеце 2021, <https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-world/2021>.

¹⁰ Рэпарцёры без межаў. Сусветны індэкс свабоды прэсы 2021, <https://rsf.org/en/index?year=2021>.

Недатыкальнасць прыватнага і	2.6	3.6	1.7
Абавязкі дзяржавы па абароне	2.0	2.6	1.4
Дзяржаўная падтрымка	2.4	2.8	1.9
Супрацоўніцтва паміж АГС і авай	2.4	2.8	2.0
Лічбавыя правы	2.2	2.8	1.6

III. ВЫСНОВЫ

3.1 Свабода асацыяцыі

Агульны бал па сферы: **2.4/7**

Заканадаўства: **2.9/7**

Правапрымяненне: **1.9/7**

У 2021 годзе абстаноўка ў Беларусі, і без таго вельмі неспрыяльная для рэалізацыі правоў на свабода асацыяцыі, уключаючы права на свабоднае стварэнне, удзел і свабодны выхад з асацыяцыі, яшчэ больш пагоршылася. У краіне практычна цалкам ліквідаваная свабода асацыяцыі: рэгістрацыя новых незалежных АГС блізкая да прыпынення, сотні АГС знаходзяцца ў працэсе ліквідацыі, грамадзяне вымушаныя ўступаць у праўладныя арганізацыі, супраць шэрагу грамадзянскіх актывістаў і прадстаўнікоў АГС узбуджаныя крымінальныя справы шляхам злоўжывання следчымі паўнамоцтвамі.

У Беларусі замежнікі па-ранейшаму абмежаваныя ў плане магчымасцей стварэння аб'яднанняў у адпаведнасці з законам. Незарэгістраваныя аб'яднанні таксама забаронены, і крымінальная адказнасць за іх была зноў уведзена артыкулам 193-1 Крымінальнага кодэкса. Шырока практыкуецца прымусовая ліквідацыя АГС. У той жа час прамое ўмяшанне дзяржавы ў дзейнасць АГС з'яўляецца звычайнай з'явай у Беларусі, у тым ліку на падставе AML/CTF і барацьбы з экстрэмізмам.

У ліпені 2021 года беларускія ўлады публічна абвясцілі пра кампанію па масавай ліквідацыі “непажаданых” АГС, якая закранула амаль дваццаць адсоткаў усіх АГС. Гэта ўключала ў сябе прымусовы роспуск найбольш паважаных і вядомых АГС, які суправаджаўся арыштамі лідэраў арганізацый і ператрусамі, праведзенымі ў дзясятках АГС з канфіскацыяй абсталявання і прылад захоўвання дадзеных.

У выніку многія АГС былі вымушаныя прыняць рашэнне аб пераездзе за мяжу па меркаваннях бяспекі, а таксама для працягу сваёй дзейнасці.

Стандарт 1. Кожны можа свабодна засноўваць, уступаць або ўдзельнічаць у АГС

Права на стварэнне, далучэнне да, або ўдзел у, дзейнасці АГС істотна абмежавана як на заканадаўчым узроўні, так і на ўзроўні практычнай рэалізацыі.

Сектар АГС у Беларусі складаецца з трох асноўных арганізацыйна-прававых форм: грамадскія аб'яднанні, фонды, некамерцыйныя арганізацыі (або ўстановы).

Апроч гэтых трох, існуюць і іншыя формы некамерцыйных арганізацый, у тым ліку дзяржаўныя. Грамадскія аб'яднанні – гэта добраахвотныя аб'яднанні грамадзян, якія могуць рэгістравацца як на мясцовым, нацыянальным, так і на міжнародным узроўні. Для стварэння мясцовага грамадскага аб'яднання патрабуецца не менш за дзесяць грамадзян, для стварэння нацыянальнага аб'яднання патрабуецца пяцьдзсят грамадзян, а для стварэння міжнароднай супольнасці патрабуецца дзесяць грамадзян Беларусі і тры замежных грамадзяніна. Адна ці некалькі фізічных і/ці юрыдычных асоб могуць заснаваць фонд. Мясцовыя фонды павінны мець капітал не менш за 1000 эўра, у той час як нацыянальныя і міжнародныя фонды патрабуюць каля 10 000 эўра. Некамерцыйная ўстанова можа быць створана адным уладальнікам, які можа быць як фізічнай, так і юрыдычнай асобай.

Артыкул 36 Канстытуцыі Беларусі прадугледжвае права на свабоду асацыяцыі, заяўляючы: “Кожны мае права на свабоду асацыяцыі”. У той жа час прадугледжваецца, што суддзі, пракуроры і супрацоўнікі праваахоўных органаў, супрацоўнікі Камітэта дзяржаўнага кантролю, супрацоўнікі службы бяспекі і вайскоўцы не могуць быць членамі палітычных партый або іншых аб'яднанняў, якія маюць палітычныя мэты. Аднак яны могуць быць сябрамі грамадскіх аб'яднанняў у цэлым, і закон не дае дакладнага вызначэння таго, што ўяўляе сабой аб'яднанне, якое мае палітычныя мэты.

У Беларусі замежнікам па-ранейшаму забаронена быць заснавальнікамі грамадскіх аб'яднанняў.¹¹ Магчымасць стварэння АГС з-за мяжы абмежавана тым фактам, што шмат якія вэб-сайты дзяржаўных органаў, у тым ліку Міністэрства ўнутраных спраў, Міністэрства юстыцыі і графіка судовых паседжанняў, даступныя толькі ўнутры краіны.

Парушэнне гэтай забароны на працягу ўсяго 2021 года падлягала адміністрацыйнай адказнасці па артыкуле 24.57 новай рэдакцыі Кодэкса аб адміністрацыйных правапарушэннях (раней артыкул 23.88 у папярэдняй рэдакцыі Кодэкса, якая дзейнічала да 1 сакавіка 2021 года) у выглядзе пазасудовага штрафу. У верасні 2020 года Мінюст без законных падстаў заявіў аб незаконнасці дзейнасці замежных фондаў і фондаў, якія базуюцца ў замежных юрысдыкцыях.¹²

¹¹ Артыкул 2 Закона “Аб грамадскіх аб'яднаннях” ад 4 кастрычніка 1994 года з наступнымі папраўкамі, <http://law.by/document?guid=3871&p0=V19403254e>.

¹² БелТА. 9 верасня 2020. “Мінюст: Фонды падтрымкі ўдзельнікаў несанкцыянаваных масавых мерапрыемстваў незаконныя” <https://www.belta.by/society/view/minjust-fondy-v-podderzhku-uchastnikov-nesanktsionirovannyh-massovyh-meroprijatij-nezakonny-406137-2020/>.

У 2021 годзе выпадкі прад'яўлення грамадзянам абвінавачання па артыкуле 24.57 зафіксаваны не менш як тры разы. Усе справы былі звязаны з дзейнасцю дабрачынных ініцыятыў па зборы сродкаў. Адна з іх была звязана з фондам дапамогі шахцёрам страйкоўцам,¹³ якая ўключала бясплатную анлайн-дастаўку ежы. Фонд быў прыцягнуты да адміністрацыйнай адказнасці міліцыяй “за незаконную арганізацыю і ўдзел у дзейнасці фонду, які не прайшоў належным чынам дзяржаўную рэгістрацыю”.¹⁴

“Незарэгістраваныя арганізацыі” таксама згадваліся ў прэтэнзіях і абвінавачваннях супраць праціўнікаў дзяржаўнай улады, у крымінальных справах або для апраўдання абмежаванняў іншых правоў, у прыватнасці свабоды выказвання меркаванняў ці свабоды слова. Напрыклад, прымаючы рашэнне аб абмежаванні доступу да найбуйнейшага інтэрнэт-інфармацыйнага рэсурсу, *Tut.By* і афіліятаў, Міністэрства інфармацыі спаслалася на высновы Генпракуратуры аб тым, што *Tut.By* парушылі закон, апублікаваўшы забароненую інфармацыю ў шэрагу публікацый ад імя незарэгістраванага фонду.¹⁵

Супрацоўніцтва АГС з незарэгістраванымі арганізацыямі або сяброўства ў іх (уключаючы кааліцыі і саюзы АГС) само па сабе разглядаецца як парушэнне закону гэтымі АГС і, такім чынам, з'яўляецца падставай для іх ліквідацыі. Напрыклад, рашэнне суда аб ліквідацыі грамадскага аб'яднання “Экадом” грунтавалася, у тым ліку, на наяўнасці лагатыпа Форума грамадзянскай супольнасці Усходняга партнёрства на сайце “Экадома”, што расцэнвалася як удзел у незарэгістраванай арганізацыі.

Забарона дзейнасці незарэгістраваных арганізацый працягвае дзейнічаць у краіне і распаўсюджваецца на грамадскія аб'яднанні, фонды і рэлігійныя арганізацыі. У снежні 2021 года сумна вядомы артыкул 193-1, які раней крытыкаваўся беларускімі і міжнароднымі арганізацыямі таму, што не адпавядаў стандартам правоў чалавека, і адменены ў ліпені 2019 года, быў вернуты ў Крымінальны кодэкс. Артыкул ахоплівае арганізацыю і ўдзел у дзейнасці незарэгістраваных грамадскіх аб'яднанняў, у тым ліку палітычных партый,

¹³ Праваабарончы цэнтр “Вясна”. 25 чэрвеня 2021. «45 сутак арышту ў задусе”. Лідэр страйкаму “Беларуськалія” Анатоль Бокун расправёў пра ўмовы ўтрымання ў ІЧУ», <https://spring96.org/ru/news/103977>; і старонка МУС у Telegram: <https://t.me/pressmvd/2878>.

¹⁴ Медыязона. 22 снежня 2021. “Назад у будучыню. Улады вяртаюць у Крымінальны кодэкс артыкул аб удзеле ў незарэгістраванай арганізацыі – а такіх арганізацый зараз сотні”.

¹⁵ БелТА. 18 мая 2021. “Мініфарм абмежаваў доступ да інтэрнэт-рэсурсаў tut.by”,

<https://www.belta.by/society/view/miniform-ogranichil-dostup-k-internet-resursam-tutby-441802-2021>.

прафсаюзаў, рэлігійных арганізацый і фондаў. Змест новага артыкула 193-і практычна ідэнтычны артыкулу, адмененаму ў 2019 годзе, і ўключае ў сябе тыя ж санкцыі: грашовы штраф, або арышт на тэрмін да трох месяцаў, або пазбаўленне волі на тэрмін да двух гадоў. Адзінае адрозненне ў адноўленым артыкуле заключаецца ва ўключэнні палажэння аб тым, што ён не павінен прымяняцца ў выпадках, калі прымяняецца больш строгі артыкул 423-і Крымінальнага кодэкса, які датычыцца невыканання рашэнняў аб прыпыненні і ліквідацыі арганізацый, прызнаных “экстрэмісцкімі”.

Закон “Аб грамадскіх аб’яднаннях” прадугледжвае падзел грамадскіх аб’яднанняў на тры віды, звязаныя з тэрыторыяй іх дзейнасці: міжнародныя (якія дзейнічаюць на тэрыторыі Беларусі і іншых краін); нацыянальныя (якія дзейнічаюць на тэрыторыі Беларусі); і якія дзейнічаюць на тэрыторыі адной або некалькіх адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак Беларусі). Закон патрабуе, каб статуты мясцовых грамадскіх аб’яднанняў змяшчалі ўказанне на тэрыторыю іх дзейнасці, і дзейнасць такіх арганізацый за межамі названай тэрыторыі лічыцца парушэннем. Для ўстаноў такіх абмежаванняў не існуе; яны могуць дзейнічаць па ўсёй краіне, незалежна ад месца іх рэгістрацыі. Заканадаўства таксама класіфікуе фонды як міжнародныя, рэспубліканскія ці мясцовыя, але не накладвае абмежаванняў на тэрыторыю іх дзейнасці.

Грамадзяне Беларусі падлягаюць прымусоваму сяброўству ў “праўладных” грамадскіх аб’яднаннях, вядомых як ГОНГА. Да іх адносяцца БРСМ, грамадскае аб’яднанне “Белая Русь” і прафсаюзы, якія ўваходзяць у Федэрацыю прафсаюзаў Беларусі. Паводле апытання грамадскай думкі, праведзенага Baltic Internet Policy Initiative і Офісам еўрапейскай экспертызы і камунікацый (2019, публікацыя 2020), каля дваццаці пяці працэнтаў людзей удзельнічаюць у сацыяльнай дзейнасці пад прымусам.¹⁶ Некаторыя людзі, якія жадаюць выйсці з гэтых ГОНГА ці прафсаюзаў, сутыкаюцца з цяжкасцямі і перашкодамі з-за прад’яўлення ім незаконных патрабаванняў, напрыклад, аб тым, што павінны быць запоўненыя асаблівыя формы (або ім пагражаюць звальненнем), ці проста таму, што яны не ведаюць, як гэта зрабіць. Аб’яднанні, якія падтрымліваюцца дзяржавай, заяўляюць членства сваіх сацыяльных груп па карпаратыўісцкім прынцыпе: беларускае таварыства ветэранаў заяўляе, што аб’ядноўвае ў сваіх шэрагах 2,5 млн чалавек¹⁷ (гэта значыць

¹⁶ Baltic Internet Policy Initiative і Офіс еўрапейскай экспертызы і камунікацый, апытанне грамадскай думкі “Грамадскія аб’яднанні і грамадзянскія ініцыятывы: патэнцыял удзелу” (на рускай мове, 2019, апублікавана 31 жніўня 2020 года), <https://oeec.ngo/opinions/research/bipi/>.

¹⁷ Прэс-служба Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, <https://president.gov.by/ru/belarus/society/obedinenija/obedinenie-veteranov>.

усіх грамадзян Беларусі сталага ўзросту), беларускі Чырвоны Крыж заяўляе, што налічвае каля 1,4 млн сяброў, а Піянерская арганізацыя прэтэндуе на 660 тыс. дзяцей і падлеткаў.¹⁸ (гэта значыць, зноў жа, усе грамадзяне Беларусі адпаведных узростаў).

Стандарт II. Працэдура рэгістрацыі АГС у якасці юрыдычнай асобы празрыстая, простая, хуткая і недарагая

Адмовы ў рэгістрацыі для АГС па-ранейшаму вельмі тыповыя ў Беларусі. Пры гэтым неспрыяльная атмасфера і страх рэпрэсій у 2021 годзе прывялі да таго, што новыя заяўкі на рэгістрацыю грамадскіх аб'яднанняў падаваліся радзей, чым раней.

Парадак рэгістрацыі юрыдычных асоб прадугледжаны адпаведным заканадаўствам і даступны для насельніцтва, якое знаходзіцца ў краіне, але не заўсёды з-за мяжы з-за недаступнасці сайтаў афіцыйных дзяржаўных органаў (у тым ліку Міністэрства юстыцыі) па-за межамі Беларусі. Заканадаўства таксама дае дзяржаўным органам магчымасць дэ-факта адвольна адмовіць у рэгістрацыі па нязначных або надуманых падставах. Этап рэгістрацыі ўключае ў сябе падрыхтоўку заяўнікам больш за дзесятак дакументаў у адпаведнасці са шматлікімі абавязковымі патрабаваннямі, у тым ліку з выкарыстаннем спецыяльнага ўнікальнага шрыфта і правільнага памеру палёў. Рэгістрацыйныя органы не кансультуюць па правільнасці дакументаў.¹⁹ У выніку, калі пасля яны знойдуць якія-небудзь недахопы (няхай нават нязначныя) у дакументах заяўкі АГС, яны будуць выкарыстоўваць іх у якасці падставы для абгрунтавання сваёй адмовы ў рэгістрацыі арганізацыі. Далей, пасля таго, як усе выяўленыя недахопы ліквідаваны і той жа набор дакументаў зноў прадстаўлены, рэгіструючы орган усё роўна можа адхіліць заяўку паўторна па іншых, новых, падставах.

Патрабаванне аб тым, каб АГС, у тым ліку мясцовыя філіялы, мелі юрыдычны адрас у нежылых памяшканнях у якасці свайго офіса, з'яўляецца сур'ёзнай праблемай для ўсіх формаў АГС. Прыватныя жылыя памяшканні не могуць служыць юрыдычным адрасам для АГС.

Наяўнасць забароны на дзейнасць незарэгістраваных арганізацый яшчэ больш узмацняе эфект ад масавай ліквідацыі АГС з ліпеня 2021 года, а таксама той факт,

¹⁸ Прэс-служба Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, <https://president.gov.by/ru/belarus/society/obedinenija>.

¹⁹ Беларускі дайджэст. 12 чэрвеня 2013. "Стварэнне НДА ў Беларусі: кінце выклік самому сабе", <https://belarusdigest.com/story/setting-up-an-ngo-in-belarus-challenge-yourself/?pdf=1520>.

што зарэгістраваць новую незалежную АГС у краіне практычна немагчыма. Калі некаторыя ліквідаваныя АГС паспрабавалі звярнуцца ў рэгіструючы орган з дакументамі для рэгістрацыі новага АГС, ім паведамлілі аб часовым прыпыненні рэгістрацыі гэтай формы юрыдычнай асобы, нягледзячы на адсутнасць якіх-небудзь прававых падстаў для гэтага. Аднак у некаторых іншых выпадках, калі была зроблена спроба стварэння новай арганізацыі пасля папярэдняй ліквідацыі, АГС былі належным чынам перарэгістраваны рэгіструючым органам у якасці новых юрыдычных асоб.

Табліца 1. Колькасць грамадскіх аб'яднанняў у Беларусі (Крыніца: Міністэрства юстыцыі)²⁰

	1 студзеня 2010	1 студзеня 2011	1 студзеня 2012	1 студзеня 2013	1 студзеня 2014	1 студзеня 2015	1 студзеня 2016	1 студзеня 2017	1 студзеня 2018	1 студзеня 2019	1 студзеня 2020	1 студзеня 2021	1 студзеня 2022
Колькасць новых зарэгістраваных грамадскіх аб'яднанняў (вынікі за папярэдні год)	94	134	118	111	70	86	106	116	150	92	98	84	36
Агульная колькасць грамадскіх аб'яднанняў (па датам)	2,225	2,325	2,402	2,477	2,521	2,596	2,665	2,731	2,856	–	2,995	3,021	2,978

Табліца 2. Колькасць фондаў у Беларусі (Крыніца: Міністэрства юстыцыі)

	1 студзеня 2010	1 студзеня 2011	1 студзеня 2012	1 студзеня 2013	1 студзеня 2014	1 студзеня 2015	1 студзеня 2016	1 студзеня 2017	1 студзеня 2018	1 студзеня 2019	1 студзеня 2020	1 студзеня 2021	1 студзеня 2022
Колькасць зноў створаных фондаў (вынікі папярэдняга года)	8	14	21	22	11	11	11	16	22	–	9	–	7

²⁰ Фонд Стэфана Баторыя. 15 снежня 2021. "Ліквідацыя грамадскіх арганізацый у Беларусі: што рабіць і што будзе далей для беларускай грамадзянскай супольнасці" Юры Арлоўскі, <https://www.batory.org.pl/publikacja/the-liquidation-of-social-organisations-in-belarus-what-happened-and-what-comes-next-for-belarusian-civil-society/>.

Агульная колькасць фондаў (па даце)	84	99	119	139	145	155	164	172	195	–	217	227	227
--	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	---	-----	-----	-----

Стандарт III. АГС могуць свабодна вызначаць свае мэты і віды дзейнасці і дзейнічаць як унутры, так і за межамі краіны, у якой яны былі створаны.

АГС не вольныя ў выбары сваіх мэт або вызначэнні сваёй дзейнасці і падвяргаюцца сур'ёзнаму ўмяшальніцтву і нападкам на іх дзейнасць з боку дзяржаўных органаў. У Беларусі зафіксаваны беспрэцэдэнтныя масавыя пераследы, запалохванні і ціскі на членаў АГС, у тым ліку прыцягненне іх да адміністрацыйнай і крымінальнай адказнасці. Рэпрэсіўны апарат дзяржавы разгорнуты супраць усяго сектара АГС, якія ахопліваюць шырокі спектр дзейнасці, у тым ліку размешчаных па ўсёй тэрыторыі Рэспублікі Беларусь або якія перамясціліся за мяжу.

Нефармальныя арганізацыі сталі аб'ектамі крымінальнага пераследу ў адпаведнасці з законамі аб экстрэмізме і тэрарызме. Ініцыяваная з-за мяжы ініцыятыва па абароне правоў працоўных “Рабочы рух” была прызнана “экстрэмісцкім фармаваннем”, уключаным КДБ у пералік арганізацый, фармаванняў і індывідуальных прадпрымальнікаў, якія ўдзельнічаюць у экстрэмісцкай дзейнасці. Туды ж былі ўключаныя некалькі іншых асацыяцый, чатаў і суполак, а таксама рэдакцыйныя калегіі беларускіх і замежных СМІ.²¹ Уступленне ў арганізацыю, занесеную ў спіс КДБ, з'яўляецца злачынствам, якое караецца працяглым тэрмінам пазбаўлення волі, устаноўленым папраўкамі ў артыкул 361-і Крымінальнага кодэкса ў 2021 годзе.

Па дадзеных Генпракуратуры, па выніках прэзідэнцкіх выбараў у жніўні 2020 года ў дачыненні да пратэстоўцаў, праваабаронцаў, назіральнікаў за выбарамі, журналістаў (і іншых прадстаўнікоў СМІ), супрацоўнікаў АГС і актывістаў было ўзбуджана больш за 5000 крымінальных спраў. Шэраг гэтых спраў звязаны з удзелам грамадзян у дзейнасці асацыяцый і АГС, што сведчыць аб вельмі негатыўным развіцці падзей у выніку сур'ёзных абмежаванняў, якія накладваюцца на свабоду асацыяцыі. Праваабарончыя арганізацыі, самі цалкам ліквідаваныя, маюць цяжкасці з атрыманнем інфармацыі пра такія выпадкі. Адвакаты і сведкі

²¹ Да лютага 2022 года ў Пералік экстрэмісцкіх фармаванняў уваходзіла больш за 30 суб'ектаў, сярод якіх вядомае “Радые Свабода”, інфармацыйнае агенцтва “Белапан”, рэдакцыя газеты “Наша Ніва”, а таксама мноства суполак у сацыяльных сетках, краўдфандынгавыя групы (гл. таксама Раздзел 3.6: Свабода выказвання меркаванняў). Паводле звестак Беларускай асацыяцыі журналістаў, інфармацыі аб тым, што нехта з гэтых суб'ектаў скардзіўся ў суды на рашэнне аб уключэнні іх у спіс, няма.

абавязаны не выдаваць падрабязнасці спраў (у дзясяткаў адвакатаў былі адкліканы ліцэнзіі з-за парушэння гэтага абавязацельства,²² і прынамсі ў адным выпадку сведка быў арыштаваны на тры месяцы).

Праваабаронцы працягваюць знаходзіцца ў зняволенні, сярод іх старшыня Праваабарончага цэнтра “Вясна” Алесь Бяляцкі, яго намеснік і віцэ-прэзідэнт Міжнароднай федэрацыі правоў чалавека (FIDH) Валянцін Стэфановіч, юрысконсульт і каардынатар кампаніі “Праваабаронцы за свабодныя выбары” Уладзімір Лабковіч, кіраўнік Цэнтра стратэг Леанід Судаленка, іншыя валанцёры, сябры АГС і журналісты. Узбуджаны крымінальныя справы ў дачыненні да кіраўніцтва зарэгістраваных праваабарончых арганізацый, у тым ліку кіраўніка Офіса па правах людзей з інваліднасцю Сяргея Драздоўскага і юркансультанта Алега Граблеўскага, а таксама ў дачыненні да кіраўніка грамадскага аб’яднання “Звяно” Таццяны Гацуры – Яварскай і іншых.

Таццяна Кузіна, якая знаходзіцца цяпер у зняволенні, член апазіцыйнай групы “Кардынацыйная рада” і сузаснавальнік SYMPA, была абвінавачана па частцы 1 артыкула 357 (“змова або іншыя дзеянні, учыненыя з мэтай захопу або ўтрымання дзяржаўнай улады неканстытуцыйным шляхам”) і часткі 3 артыкула 361 (“заклікі да дзеянняў, накіраваных на прычыненне шкоды нацыянальнай бяспецы Рэспублікі Беларусь з выкарыстаннем сродкаў масавай інфармацыі ці сеткі Інтэрнэт”) Крымінальнага кодэкса. Кіраўніку ГА “Цэнтр “Супольнасць” Сяргею Мацкевічу было прад’яўлена абвінавачанне ва ўхіленні ад выплаты падаткаў (арт. 243 КК РБ). Вядомаму грамадскаму інтэлектуалу і дзеячу АГС Уладзіміру Мацкевічу прад’яўлены абвінавачанні ў арганізацыі дзеянняў, якія “груба парушаюць грамадскі парадак” (арт. 342 КК РБ), стварэнні “экстрэмісцкага фарміравання” (арт. 361-1 КК РБ) і абразе прэзідэнта (арт. 368 КК РБ).

Сябры Каардынацыйнай рады па арганізацыі працэсу пераадолення палітычнага крызісу Марыя Калеснікава і Максім Знак атрымалі адзінаццаць і дзесяць гадоў пазбаўлення волі ў межах справы аб спробе звяржэння ўрада Беларусі і стварэнні “экстрэмісцкага фарміравання”. Дзесяткі іншых сябраў Каардынацыйнай рады таксама знаходзяцца пад крымінальным расследаваннем.

Як паведамляў праваабарончы цэнтр “Вясна”, у 2021 годзе ўлады жорстка спынілі дзейнасць розных нефармальных грамадзянскіх ініцыятыў, асабліва тых, якія каардынуюцца праз інтэрнэт. Вольга Залатар была арыштаваная ў сакавіку за

²² Падрабязней у Зоне 3.8 (Дзяржаўны абавязак абараняць).

дзеінасць, звязаную са стварэннем і функцыянаваннем суседскай чат-групы пад назвай “Ждановічы 2020 – клуб аматараў песень Цоя”. Чат-група была абвешчана “экстрэмісцкім фармаваннем” у кастрычніку 2021 года, а 30 лістапада Залатар была прысуджаная да чатырох гадоў пазбаўлення волі за “стварэнне экстрэмісцкага фармавання” і “арганізацыю і падрыхтоўку дзеянняў, якія парушаюць грамадскі парадак”.

Апроч масавых ператрусаў, на працягу 2021 года ў памяшканнях АГС і па месцах пражывання іх прадстаўнікоў праводзіліся мэтавыя ператрусы. 6 красавіка 2021 года сілавікі правялі ператрус у доме каманды Human Constanta і члена Назіральнай рады Упраўлення па правах людзей з інваліднасцю Эніры Браніцкай, а таксама ў доме яе бацькоў. Афіцыйнай падставай для ператрусу стала крымінальная справа аб масавых беспарадках. Аднак, паводле слоў Браніцкай, чыноўнікі заявілі, што сапраўднай прычынай іх дзеянняў стала дзейнасць Міжнароднага камітэта па расследаванні катаванняў у Беларусі (МКРКБ). Да гэтага прадстаўнікі грамадскага аб'яднання “Прававая ініцыятыва” заявілі, што 3 красавіка 2021 года валанцёр з МКРКБ, адбыўшы адміністрацыйны арышт, стаў падазраваным па крымінальнай справе, прадугледжанай часткай I артыкула 342 КК РБ (“Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак, альбо актыўны ўдзел у іх”). “Прававая ініцыятыва” таксама паведаміла, што падчас затрымання і ператрусу валанцёр падвяргаўся катаванням для атрымання доступу да яго кампутарнага абсталявання і мабільнага тэлефона.

Яшчэ адной асаблівасцю новай беларускай кампаніі па дэлегалізацыі АГС з'яўляецца тое, што юрыдычная ліквідацыя суправаджаецца крымінальнымі справамі ў дачыненні да кіраўнікоў і актывістаў АГС. Таксама ўзбуджаны крымінальныя справы ў дачыненні да кіраўнікоў незарэгістраваных арганізацый.

Грамадскія аб'яднанні пазбаўлены права самастойна ажыццяўляць прадпрымальніцкую дзейнасць і для гэтага абавязаны стварыць асобную камерцыйную юрыдычную асобу. Заканадаўства аб ліцэнзаванні не дазваляе АГС весці асобныя віды дзейнасці. Напрыклад, выдавецкую справу, распаўсюджванне кніг і асветніцкую дзейнасць.

Закон не абавязвае АГС каардынаваць сваю дзейнасць з дзяржаўнай палітыкай і адміністрацыяй; уладам дэ-юрэ забаронена ўмешвацца ва ўнутраную дзейнасць АГС. Аднак на практыцы шырокія паўнамоцтвы органаў улады па кантролі за АГС і, асабліва, абмежавальныя меры па атрыманні замежнага фінансавання вымушаюць АГС каардынаваць свае планы і дзейнасць з дзяржаўнымі органамі.

Закон прадугледжвае, што мэты любога замежнага фінансавання, што атрымліваецца АГС, павінны адпавядаць прыярытэтам урада, калі АГС жадае быць вызваленым ад падаткаў на замежнае фінансаванне. Спіс магчымых мэт для АГС па атрыманні замежнага фінансавання быў дадаткова скарачаны ў 2021 годзе, як і абмежаваны спіс мэт для прыцягнення ўнутранага фінансавання.

Дзяржаўнымі органамі створаны перашкоды для ажыццяўлення мерапрыемстваў, накіраваных на аказанне дапамогі ахвярам парушэння правоў чалавека. Сярод іншых спосабаў гэта ажыццяўляецца сіламі органаў улады, якія забараняюць збор сродкаў на гэтыя мэты. Крымінальныя справы па абвінавачанні ў “фінансаванні экстрэмізму” ўзбуджаныя ў дачыненні да тых, хто аказваў адрасную фінансавую падтрымку з-за мяжы ці з Беларусі беларусам, якія пацярпелі ад жорсткасці міліцыі, збіванняў і катаванняў.

Стандарт IV. Усе санкцыі, якія накладваюцца на АГС, з'яўляюцца выразнымі і адпавядаюць прынцыпу суразмернасці, уяўляючы сабой спосаб найменшага ўмяшання для дасягнення патрабаванай мэты.

Адпаведнае заканадаўства прадугледжвае шырокі спектр санкцый у дачыненні да грамадскіх аб'яднанняў: папярэджання, спыненне іх дзейнасці на пэўны тэрмін, ліквідацыя па рашэнні суда па звароце ў Міністэрства юстыцыі.

Прымусовая ліквідацыя АГС шырока практыкавалася, яе прымяненне рэзка ўзрасло на працягу 2021 года. За шэсць месяцаў, пачынаючы з ліпеня, сотні АГС, некаторыя з якіх разглядаліся як слупы беларускай грамадзянскай супольнасці, былі распушчаныя па судовых і пазасудовых каналах.²³

Палітычнае кіраўніцтва краіны заявіла аб намеры радыкальна перакроіць публічную сферу краіны вясной 2021 года. 10 красавіка міністр замежных спраў Беларусі Уладзімір Макей заявіў, што грамадзянская супольнасць у Беларусі “перастане існаваць” у выпадку ўзмацнення санкцый супраць Беларусі з боку Захаду: “Любое далейшае ўзмацненне жорсткасці санкцый прывядзе да таго, што грамадзянская супольнасць, пра якую яны “пякуцца”, перастане існаваць. І гэта будзе, я лічу, абсалютна абгрунтавана ў дадзенай сітуацыі, – адзначыў міністр. –

²³ Фонд Стэфана Баторыя. 15 снежня 2021. “Ліквідацыі грамадскіх арганізацый у Беларусі: што адбылося і што будзе далей для беларускай грамадзянскай супольнасці” Юры Арлоўскі, <https://www.batory.org.pl/publikacja/the-liquidation-of-social-organisations-in-belarus-what-happened-and-what-comes-next-for-belarusian-civil-society/>.

У маім разуменні тыя асобы, якія заклікаюць зараз да санкцый, здзяйсняюць злачынства супраць свайго народа”²⁴.

Пасля паўзы, якая рушыла за гэтым папярэджаннем, прэзідэнт Лукашэнка наўпрост абвясціў аб праграме знішчэння грамадзянскай супольнасці ў чэрвені 2021 года, незадоўга да пачатку кампаніі па ліквідацыі сотняў АГС. На сустрэчы з прэзідэнтам Расіі Уладзімірам Пуціным у Санкт-Пецярбургу 13 ліпеня Лукашэнка згадаў, што беларускі ўрад пачаў энергічную кампанію па барацьбе з рознымі некамерцыйнымі арганізацыямі, няўрадавымі арганізацыямі і так званымі “заходнімі СМІ”, якія, паводле яго слоў, “якія тут дэмакратыю дарылі, а фактычна насаджалі. І не дэмакратыю, а вось гэты вось тэрор”²⁵. Адразу пасля заявы прэзідэнта па Беларусі пракацілася кампанія арыштаў, ператрусаў і канфіскацыі маёмасці дзясяткаў АГС (найбольш актыўна з 14 па 16 ліпеня, падчас якой каля пяцідзсяці АГС падвергліся ператрусам).

30 ліпеня прэзідэнт Лукашэнка растлумачыў, што кампанія ціску будзе працягвацца і ў будучыні шляхам ліквідацыі АГС, заявіўшы: “Выяўленая выразная заканамернасць: рост колькасці некамерцыйных арганізацый – гэта маркер падрыхтоўкі каляровых рэвалюцый. Пад выглядам дабрачыннасці, сацыяльна значных праектаў яны адпрацоўваюць чужую палітычную замову. Так было і ў нас”. Згодна з гэтай заявай, у Беларусі было паўтары тысячы НДА, прыватных устаноў, нібыта праваабарончых арганізацый. Расследаванне выявіла 185 дэструктыўных арганізацый, якія ўяўляюць патэнцыйную пагрозу нацыянальнай бяспецы. Сярод іх былі офіс замежнай некамерцыйнай арганізацыі, 71 агульнанацыянальнае і мясцовае грамадскае аб’яднанне, 113 устаноў. Гэта “вялікія лічбы”²⁶.

Урад праводзіць палітыку знішчэння інстытуцыйнай формы АГС. Судовыя слуханні па пытанні ліквідацыі грамадскіх аб’яднанняў, найперш нацыянальнага і міжнароднага значэння, а таксама мясцовых асацыяцый, фондаў, прадстаўніцтваў замежных некамерцыйных арганізацый, праходзяць на пастаяннай аснове.

²⁴ БелТА. 12 красавіка 2021. “Міністр замежных спраў раскрытыкаваў “псеўдапатрыётаў”, якія заклікаюць да санкцый супраць Беларусі”, <https://eng.belta.by/politics/view/fm-slams-pseudo-patriots-calling-for-sanctions-against-belarus-138984-2021/>.

²⁵ БелТА. 13 ліпеня 2021. “Перамовы Лукашэнка і Пуціна ў Санкт-Пецярбургу працягваліся больш за 5 гадзін”, <https://eng.belta.by/president/view/negotiations-between-lukashenko-putin-in-st-petersburg-over-141638-2021/>.

²⁶ БелТА. 30 ліпеня 2021. “Лукашэнка: НКА служаць знешнепалітычным інтарэсам, замаскіраваным пад дабрачыннасць», <https://eng.belta.by/president/view/lukashenko-ngos-serve-foreign-political-interests-disguised-as-charitable-causes-142089-2021/>.

У працэсе прымусовай ліквідацыі знаходзяцца найбольш аўтарытэтныя і найстарэйшыя беларускія арганізацыі: беларускі народны фронт “Адраджэнне” (БНФ), ПЭН-клуб Беларусь, беларуская асацыяцыя журналістаў, Сусветная асацыяцыя беларусаў “Бацькаўшчына”, Фонд ім. Льва Сапегі, Таварыства беларускай школы, Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, Беларускі Хельсінкскі камітэт, маладзёжная рэгіянальная грамадская арганізацыя “Талака”, грамадскае аб’яднанне “Экадом”, Саюз беларускіх пісьменнікаў і шэраг іншых. Прынята рашэнне аб прымусовай ліквідацыі шэрагу няўрадавых арганізацый, у тым ліку такіх вядомых арганізацый, як Цэнтр экалагічных рашэнняў, Цэнтр прававой трансфармацыі, Упраўленне еўрапейскай экспертызы і камунікацый, Цэнтр рэгіянальнага развіцця GDF. Згодна з маніторынгам, праведзеным Lawtrend сумесна з ОЕЕС на канец 2021 года амаль 320 некамерцыйных арганізацый розных формаў знаходзяцца ў працэсе прымусовай ліквідацыі.²⁷

Існуе таксама тэндэнцыя, калі ўлады, у першую чаргу мясцовыя, прымушаюць некамерцыйныя арганізацыі прымаць рашэнне аб самаліквідацыі.²⁸

Найбольш распаўсюджанымі афіцыйнымі²⁹ прычынамі прымусовай ліквідацыі грамадскіх аб’яднанняў з’яўляюцца:

1) Парушэнне патрабаванняў да справаздачнасці. Па сутнасці, прэтэнзіі датычацца абавязковай фінансавай справаздачнасці, уведзенай для беларускіх грамадскіх аб’яднанняў у 2021 годзе ў адпаведнасці з заканадаўствам аб супрацьдзеянні тэарызму і адмыванні даходаў, атрыманых злачынным шляхам. У той жа час гэтыя справаздачы ўяўляюць сабой празмернае ўмяшанне ў дзейнасць АГС, з’яўляюцца абавязковымі для ўсіх грамадскіх аб’яднанняў і не ўлічваюць памер АГС, памер даходаў, якія яны атрымліваюць, ці іншыя фактары. Парушэнні могуць заключацца ў нязначных недакладнасцях у прадстаўленых справаздачах, неапублікаванні прадстаўленых справаздач самім рэгіструючым органам у сувязі з прадстаўленнем справаздач не па ўстаноўленай форме (нават калі

²⁷ Глядзіце абноўлены спіс прымусова ліквідаваных грамадскіх аб’яднанняў, фондаў, устаноў і асацыяцый юрыдычных асоб Lawtrend і ОЕЭК тут: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1qHDjDaoq1Fz9TnVsbTlh-sFbWP_4U1faraytI8AuKXM/edit#gid=0.

²⁸ Глядзіце абноўлены спіс прымусова ліквідаваных грамадскіх аб’яднанняў, фондаў, устаноў і асацыяцый юрыдычных асоб Lawtrend і ОЕЭК тут: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1qHDjDaoq1Fz9TnVsbTlh-sFbWP_4U1faraytI8AuKXM/edit#gid=0.

²⁹ Lawtrend. "Свабода аб’яднанняў і прававыя ўмовы для арганізацый грамадзянскай супольнасці ў Беларусі".

форма такой справазначнасці не ўстаноўлена законам) або нязначнага незахавання тэрмінаў прадстаўлення такіх справазнач; і

2) **Непрадастаўленне дакументаў па патрабаванні рэгіструючага органа падчас праверкі.** У той жа час многія органы не мелі магчымасці прадставіць такія дакументы з-за іх канфіскацыі падчас ператрусаў, закрыцця іх офісаў або ўстанаўлення вельмі кароткіх тэрмінаў падачы дакументаў у вялікіх аб'ёмах.

Парушэнне патрабаванняў законнага адраса і неліквідаванне парушэнняў, якія леглі ў аснову папярэдніх пісьмовых папярэджанняў, таксама з'яўляюцца распаўсюджанымі прычынамі ліквідацыі.

На фоне гэтых фармальных прычынаў асабліва вылучаюцца прычыны ліквідацыі, не характэрныя для ранейшай практыкі ліквідацыі АГС у Беларусі. Да такіх прычын адносяцца ўказанні ці заявы праваахоўных органаў аб тым, што арганізацыя займаецца экстрэмісцкай ці іншай незаконнай дзейнасцю. Гэтыя заявы прымаюцца ў якасці неабвержных доказаў па справе. У шэрагу судовых спраў аб ліквідацыі грамадскіх аб'яднанняў па аналагічных падставах у судовых дакументах сустракаюцца памятки з паметкай “для службовага карыстання”, звесткі ў якіх недаступныя ліквідаваным аб'яднанням і іх судовым прадстаўнікам. Суды задавальняюць такія справы, выкарыстоўваючы вытрымкі з крымінальных справаў, яшчэ не прадстаўленых у суды, у якасці дастатковых доказаў для ліквідацыі арганізацыяў у рамках грамадзянскага працэсу. Вядомыя выпадкі, калі нагодай для ліквідацыі стала тое, што АГС падпісала заяву аб прызнанні Каардынацыйнай рады апазіцыі прадстаўніком беларускага народа.

На практыцы не вядома ніводнага выпадку, у якім суды ўсталі на бок грамадскага аб'яднання і не задаволілі патрабаванні аб ліквідацыі, вылучаныя рэгіструючым органам. Рэспубліканскія і міжнародныя грамадскія аб'яднанні, і фонды пазбаўлены права на абскарджанне рашэння суда аб ліквідацыі, у сувязі з тым, што для іх першым апеяльцыйным судом па гэтай катэгорыі спраў з'яўляецца Вярхоўны суд, рашэнні якога ўступаюць у сілу неадкладна і абскарджанню не падлягаюць.

У адрозненне ад грамадскіх аб'яднанняў, пераважная большасць прымусова ліквідуемых устаноў ліквідуецца па спрошчанай сістэме, без рашэння суда, проста па распараджэнні праваахоўнага ці падатковага органа. Пры гэтым прымусова ліквідаваныя ўстановы часцей за ўсё атрымліваюць апавяшчэнне аб

ліквідацыі без тлумачэння падстаў такой ліквідацыі. Афіцыйнымі падставамі з'яўляюцца “ажыццяўленне ўстановай дзейнасці, якая не адпавядае мэце і прадмету дзейнасці, указаным у Статуце”. Аднак тое, што менавіта не адпавядае статуту АГС, не тлумачыцца ў большасці апавяшчэнняў. На запыты аб больш падрабязнай інфармацыі, як правіла, не даюцца адказаў. Больш падрабязная інфармацыя аб падставах прымусовай ліквідацыі ўстаноў падаецца толькі некаторым установам ці, у некаторых выпадках, праз прэс-службу праваахоўных органаў. Як правіла, канкрэтнымі падставамі для прымусовай ліквідацыі з'яўляюцца экстрэмісцкая дзейнасць, распаўсюджванне інфармацыі, якая супярэчыць нацыянальным інтарэсам Беларусі, удзел кіраўніцтва арганізацыі ў акцыях пратэсту ці выкарыстанне незарэгістраванай сімволікі.

Першы сакратар ЦК лаяльнага і фінансаванага дзяржавай беларускага рэспубліканскага саюза моладзі (БРСМ) Аляксандр Лук'янаў заявіў, што БРСМ можа ўзяць на сябе функцыі некаторых іншых АГС, якія былі ліквідаваныя ў 2021 годзе.³⁰

Паралельна з ліквідацыяй АГС у 2021 годзе пад ціскам аказаліся і іншыя незалежныя структуры грамадзянскай супольнасці. Папраўкі ў Закон “Аб адвакатуры і адвакацкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь” у маі 2021 года забаранілі працу адвакацкіх кантор. Пасля гэтага сотні такіх прыватных адвакацкіх кантор (зарэгістраваных як некамерцыйныя арганізацыі), якія аб'ядналі ў сваіх шэрагах 750 з 2,1 тыс. беларускіх адвакатаў, павінны былі быць абавязаны прыняць рашэнне аб закрыцці да лістапада 2021 года ў сувязі з гэтым новым законам³¹. У выніку, прынамсі, 94 прыватныя адвакацкія канторы па стане на 1 ліпеня 2021 года перасталі працаваць (і яшчэ больш кантор перастануць працаваць да лістапада 2021 года).

Прадстаўніцтвы міжнародных арганізацый таксама падвергліся “чыстцы” сектара грамадзянскай супольнасці ў 2021 годзе. Напрыклад, у нямецкага Інстытута Гётэ была адклікана дзяржаўная акрэдытацыя, і ён быў вымушаны закрыцца, як гэта адбылося і з Агенцтвам ЗША па міжнародным развіцці (USAID), а таксама DVV International (Германія).

³⁰ АНТ. 17 лютага 2022. “Аляксандр Лук'янаў: БРСМ гатовы ўзяць на сябе функцыі закрытых НДА” (на рускай мове), <https://ont.by/news/aleksandr-lukyaNev-brsm-gotov-vzvat-na-sebja-funkcii-zakrytyh-nko>.

³¹ Эканамічная газета. 11 чэрвеня 2021. “Адвакацкая дзейнасць: — мяняюцца ўмовы аказання юрыдычнай дапамогі”, <https://neg.by/News/otkryti/advokatskaya-devatelNest-menyayutsya-usloviya-okazaniya-yuridicheskoi-pomoschi/>.

У снежні 2021 года на нарадзе па супрацьдзеянні санкцыям прэзідэнт Лукашэнка заявіў, што ліквідаваныя ў Беларусі АГС ніколі не будуць адноўлены. Пры гэтым, паводле яго слоў, у краіне могуць існаваць любыя фонды і арганізацыі пры ўмове, што яны займаюцца “канкрэтнай справай на карысць Радзімы”.³²

Стандарт V. Дзяржава не ўмешваецца ва ўнутраныя справы і дзейнасць АГС.

У Беларусі для 2021 года характэрна прамое ўмяшанне дзяржавы ў дзейнасць АГС, асабліва пад маркай паведамлення аб парушэннях правілаў, АМС/СТФ і барацьбы з экстрэмізмам.

У 2021 годзе вялікая колькасць АГС сутыкнулася з непарпарцыйным умяшаннем у іх дзейнасць, а таксама з непарпарцыйнымі санкцыямі. Шэраг АГС падвергліся дбайнаму кантролю з боку фінансавых органаў: падатковых інспектараў, органаў фінансавага кантролю і расследаванняў. Былі праведзены ператрусы па месцы размяшчэння многіх арганізацый і месцах пражывання іх кіраўніцтва і членаў, у ходзе якіх канфіскоўваліся сродкі сувязі, абсталяванне і дакументацыя. Офісы многіх арганізацый былі зачыненыя, а банкаўскія рахункі заблакаваныя. Сябраў АГС выклікаюць на допыты ў фінансавую паліцыю і да следчых.

Значна павялічылася колькасць грамадскіх аб'яднанняў, якія правяраюцца рэгіструючымі органамі на прадмет іх адпаведнасці заканадаўству і статуту арганізацыі. Падчас праверак рэгіструючыя органы запытваюць у грамадскіх аб'яднанняў непарпарцыйна вялікую колькасць дакументацыі, пачынаючы ад карэспандэнцыі і заканчваючы фінансавай дакументацыяй. Многія з запытаных дакументаў адносяцца да ўнутраных спраў грамадскіх аб'яднанняў, змяшчаюць персанальныя дадзеныя іх членаў, ахвярадаўцаў або іншых асоб, і, фактычна, не могуць быць прадметам запыту з боку рэгіструючага органа. Практычна ўсе грамадскія аб'яднанні, якія правяраюцца, атрымалі пісьмовыя папярэджанні аб парушэннях заканадаўства ад рэгіструючага органа. У большасці выпадкаў гэтыя пісьмовыя папярэджанні складаюць аснову іскаў аб прымуsoвай ліквідацыі гэтых грамадскіх аб'яднанняў.

3 мая 2021 года да існуючых праверак органамі фінансавага кантролю дабаўлены масавыя праверкі грамадскіх аб'яднанняў і фондаў судовымі інстанцыямі, пры гэтым шэраг АГС атрымліваюць запыты на прадастаўленне дакументаў. Запыты датычыліся міжнародных, рэспубліканскіх і рэгіянальных грамадскіх

³² Lawtrend. "Свабода аб'яднанняў і прававыя ўмовы для арганізацый грамадзянскай супольнасці ў Беларусі".

аб'яднанняў рознага роду, у тым ліку ПГА “Фонд ім. Льва Сапегі”, беларускай асацыяцыі журналістаў, РГА “ПЭН Беларусь”, ГА “Экадом”, ГА “Звяно”, Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны, ГА “Цэнтр інфармацыйнай падтрымкі грамадскіх ініцыятыў “Трэці сектар”, Сусветная асацыяцыя беларусаў “Бацькаўшчына” і многія іншыя, пры гэтым улады запыталі вялікую колькасць дакументаў у грамадскіх аб'яднанняў і фондаў.

Сітуацыя пагаршаецца тым, што праверкі рэгіструючых органаў не рэгулююцца законам; не існуе рэгламентацыі працэдуры правядзення інспекцый, тэрмінаў іх правядзення ці тэрмінаў падавання інфармацыі. Аналіз патрабаванай дакументацыі паказаў, што дадзеныя запыты аб прадастаўленні інфармацыі ўяўлялі сабой неправамернае ўмяшанне ў дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў і фондаў і значна выходзілі за рамкі кампетэнцыі рэгіструючых органаў. Спіс запытаў ад грамадскіх аб'яднанняў і фондаў змяшчаў унутраныя дакументы, такія як дамовы, якія змяшчаюць асабістыя дадзеныя фізічных асоб, электронныя лісты, інфармацыю аб ахвярадаўцах і спісы членаў грамадскіх аб'яднанняў з указаннем іх персанальных дадзеных. Нягледзячы на тое, што ў адпаведнасці з Законам “Аб грамадскіх аб'яднаннях” рэгіструючыя органы не ажыццяўляюць кантролю за фінансава-гаспадарчай дзейнасцю грамадскіх аб'яднанняў, вялікая колькасць запытаных дакументаў была звязана з фінансавай дзейнасцю грамадскіх аб'яднанняў, у прыватнасці, з атрыманнем і выдаткаваннем бязвыплатнай дапамогі.

Што характэрна, гэтыя запыты аб прадастаўленні інфармацыі, нягледзячы на шырокі спектр запытаных дакументаў, рэдка называліся рэгіструючымі органамі “праверкамі”. Часцей за ўсё запыты дакументаў называліся “маніторынгам” ці, проста, “запытам інфармацыі”. Напрыклад, на сайце дэпартамента юстыцыі Мінгарвыканкама паказана, што ў другім паўгоддзі 2021 года было зарэгістравана пяць грамадскіх аб'яднанняў, але толькі адно грамадскае аб'яднанне, як паведамляецца, было праверана за гэты перыяд.

Большасць грамадскіх аб'яднанняў, якія былі прадметам запытаў аб прадастаўленні інфармацыі, атрымалі пісьмовыя папярэджанні, а пасля былі афіцыйна ліквідаваныя. Таму гэтыя інспекцыі і праверкі насамрэч былі проста “фішынгавымі мерапрыемствамі” для таго, каб лепш падрыхтавацца да судовага разбору аб ліквідацыі грамадскага аб'яднання або фонду, рашэнне аб роспуску якога было ўжо прынята на палітычным узроўні.

Характэрна, што рашэнні аб вынясенні пісьмовага папярэджання і аб ліквідацыі прымаліся незалежна ад таго, ці прадаставіла дадзенае грамадскае аб'яднанне запытаныя дакументы і ў якім аб'ёме.

Напрыклад, такі запыт атрымала адна з вядомых у Беларусі праваабарончых арганізацыяў – Беларуская асацыяцыя журналістаў. Пры гэтым АГС падкрэслівае, што правяраючы орган даў толькі некалькі дзён для задавальнення патрабавання аб прадстаўленні тысяч дакументаў. Дакументы, якія прадстаўляюцца ў Міністэрства юстыцыі, уключаюць спісы членаў асацыяцыі, заявы аб членстве ў Асацыяцыі, пратаколы пасяджэнняў яе выбарных органаў, рэестр усёй уваходнай і выходнай карэспандэнцыі за перыяд, фінансавыя дакументы і іншыя паперы, у тым ліку з філіялаў арганізацыі, размешчаных у рэгіянальных гарадах. Асацыяцыя заявіла, што выканаць патрабаванні Міністэрства юстыцыі вельмі складана, бо некаторыя дакументы захоўваюцца ў Следчым камітэце, які канфіскаваў іх 16 лютага пасля ператрусу ў офісах арганізацыі ў межах крымінальнай справы аб масавых беспарадках. Пазней улетку 2021 года Беларуская асацыяцыя журналістаў была ліквідаваная судамі.

Аналагічныя запыты, якія Міністэрства называе не праверкамі, а “маніторынгам дзейнасці арганізацый”, паступілі і ў ПЭН Беларусь і шэраг іншых АГС. ПЭН Беларусь прадставіў вялікую колькасць дакументаў, але Міністэрства юстыцыі падало ліквідацыйны пазоў, і Вярхоўны суд ліквідаваў гэты АГС.

Тэрарыстычная пагроза ў Беларусі перастала быць толькі тэрарыстычнай, паводле ацэнак дзяржавы. Калі верыць уладам, то ў 2020–2021 гадах у Беларусі адбылася сапраўдная ўспышка унутранага тэрарызму, у тым ліку дзясяткі тэрарыстычных актаў (або актаў фінансавання тэрарызму), падбухторванне да тэрарызму, тэракты, змовы з мэтай дзяржаўнага перавароту. А нацыянальная чыгунка стала аб'ектам дыверсійных актаў, інспіраваных з-за мяжы беларускімі апазіцыйнымі цэнтрамі. Упершыню некалькі чалавек былі асуджаныя за тэрарызм, і зараз вядуцца крымінальныя справы, звязаныя з тэрарызмам. Дзесяткі грамадзян, у тым ліку з суполак АГС на чале з былым кандыдатам у прэзідэнты Святланай Ціханоўскай, знаходзяцца ў афіцыйных спісах асоб, якія маюць дачыненне да тэрарыстычнай дзейнасці, апублікаваных КДБ, а іх банкаўскія рахункі заблакаваныя.

Акрамя вышэйпаказанай практыкі, у 2021 годзе сітуацыя з укараненнем нормаў AML/CTF у справаздачнасць АГС была прыкладам злоўжыванняў і неналежнага

выканання нормаў Групы распрацоўкі фінансавых мер барацьбы з адмываннем грошай (ФАТФ).

У лістападзе 2020 года ў Беларусі ўкаранёна невыбарчая і комплексная сістэма фінансавай справаздачнасці AML/CTF для ўсіх АГС дзвюх форм – грамадскіх аб'яднанняў і фондаў.³³ АГС лічаць увядзенне такіх мер (разам з ужо існуючымі патрабаваннямі да справаздачнасці) празмерным і дублюючым. Увядзенне гэтых мер у той час, калі Беларусь знаходзіцца ў стане палітычнай канфрантацыі, выклікае занепакоенасць наконт злоўжыванняў і парушэнняў правоў чалавека. Да 1 сакавіка 2021 года беларускія грамадскія аб'яднанні і фонды прайшлі першы справаздачны цыкл па новых патрабаваннях, якія зараз ажыццяўляюцца на штогадовай аснове.

У другім паўгоддзі 2021 года некалькім АГС у Беларусі пагражала прымусовая ліквідацыя. Вядома, што як мінімум у васьмі выпадках падставамі для рашэння суда аб ліквідацыі былі прэтэнзіі органаў юстыцыі на падставе справаздач, прадстаўленых АГС у рамках справаздачнасці па AML/CTF (але такіх выпадкаў можа быць значна больш, паколькі магчымасці маніторынгу зараз вельмі абмежаваныя). Аднак падставамі для ліквідацыі сталі не абвінавачанні ў фінансаванні тэрарызму, а парушэнні тэхнічнага характару. Напрыклад, тое, што справаздача была апублікаваная са спазненнем на два дні, не была дастаткова поўнай на думку органа юстыцыі, была апублікаваная не на тым вэб-сайце або, калі яна была прадстаўлена ў Міністэрства юстыцыі, не змяшчала просьбы да органа юстыцыі апублікаваць яе на вэб-сайце і гэтак далей.

Некаторыя запыты інфармуюць арганізацыі аб тым, што фінансавая справаздачнасць, прадстаўленая імі да 1 сакавіка ў адпаведнасці з новай рэдакцыяй Закона “Аб мерах па прадухіленні легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, фінансавання тэрарыстычнай дзейнасці і фінансавання распаўсюджвання зброі масавага знішчэння”, з'яўляецца няпоўнай і падрыхтаваная з парушэннем закону. У такіх выпадках, разам з запытамі аб прадстаўленні інфармацыі, органы юстыцыі таксама запытваюць паўторнае прадстаўленне выпраўленых справаздач аб дзейнасці. Абвінавачанні ў парушэнні правілаў публікацыі справаздач па AML/CTF у частцы працэдуры (але не ў сувязі з

³³ Па гэтым пытанні было накіравана сумеснае паведамленне пяці спецыяльных дакладчыкаў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый: Сумесны іншы ліст, [OL BLR 2/2021](#).

парушэннем нормаў AML па іх сутнасці) былі ў ліку падстаў для ліквідацыі наступных вядучых і даўно дзейных АГС:

- Грамадскае аб'яднанне “Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны”;
- Грамадскае аб'яднанне “Таварыства беларускай школы”;
- Праваабарончае грамадскае аб'яднанне “Беларускі Хельсінкскі камітэт”; і
- Міжнароднае грамадскае аб'яднанне “Сусветная асацыяцыя беларусаў “Бацькаўшчына”.

Адна з гэтых ліквідаваных АГС на этапе распрацоўкі справаздачнасці па AML/CTF у 2020 годзе звярнулася ў Міністэрства юстыцыі з просьбай правесці грамадскія кансультацыі па новай працэдуры справаздачнасці. Аднак ніякіх папярэдніх кансультацый не праводзілася.

У чэрвені 2021 года Вярхоўны суд прыняў рашэнне аб ліквідацыі грамадскіх аб'яднанняў Беларускай асацыяцыі жанчын-юрыстаў і Аналітычнага цэнтра “Стратэгія”. Іск быў ініцыяваны Міністэрствам юстыцыі на падставе таго, што арганізацыі больш за тры гады не дасылалі перыядычныя штогадовыя справаздачы аб сваёй дзейнасці.

Многія беларускія АГС былі вымушаныя прыняць рашэнне аб рэлакацыі за мяжу па меркаваннях бяспекі з-за вельмі неспрыяльных умоў у Беларусі, а таксама для таго, каб працягваць сваю дзейнасць і місію (Грузія, Украіна, Літва і Польшча з'яўляюцца найбольш папулярнымі краінамі для АГС, якія рэлакаваліся). Тым не менш, ціск працягвае аказвацца і на арганізацыі, якія рэлакаваліся, у тым ліку праз крымінальныя і падатковыя справы.³⁴ Напрыклад, Вольга Вялічка, дырэктар Гродзенскага дзіцячага хоспіса, была вымушана пакінуць Беларусь пад крымінальным пераследам за ўдзел у акцыях пратэсту і пад ціскам пастаянных падатковых праверак гэтага АГС. Апынуўшыся ў Латвіі, Вялічка была інфармаваная, што яе АГС была ліквідаваная судом і што яна адшукваецца Інтэрполам па абвінавачанні ў парушэнні Гарадзенскім дзіцячым хоспісам правілаў выкарыстання ўнутранай спонсарскай дапамогі ў Беларусі.³⁵

³⁴ Абнаўленне даклада SYMPA/BIPART 2021: Стан і актуальныя патрэбы беларускіх арганізацый грамадзянскай супольнасці (АГС) у сітуацыі палітычнага крызісу: ліпень – снежань 2021 года.

³⁵ BBC News Руская служба. 16 снежня 2021. “Не апазіцыйны сцяг, а 'псаванне маёмасці', не пратэсты, а 'хуліганства'. Як беларускія ўлады шукаюць апазіцыянераў праз Інтэрпол”, <https://www.Би-Би-Си..com/русский/Функции-59644473>.

(злоўжыванне чырвонымі апавяшчэннямі Інтэрпола ³⁶ беларускімі ўладамі было звычайнай практыкай для палітычных пераследаў у 2021 годзе).³⁷

У снежні 2021 года ў першым чытанні быў прыняты праект паправак у закон “Аб фізічнай культуры і спорце”. Законапраект прадугледжвае ўвядзенне абавязковай дзяржаўнай акрэдытацыі арганізацый на права займацца развіццём спорту, што закране інтарэсы чвэрці ўсіх існуючых у Беларусі грамадскіх аб'яднанняў. Праект таксама прадугледжвае ўвядзенне справаздачнасці аб спартыўных спаборніцтвах у Нацыянальным алімпійскім камітэце.³⁸

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 1:

- Адмяніць забарону на дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў без рэгістрацыі, усталяваную законам «Аб грамадскіх аб'яднаннях», і адмяніць крымінальную адказнасць за арганізацыю і ўдзел у дзейнасці незарэгістраванай арганізацыі (арт. 193¹ КК РБ);
- Спыніць практыку прымуовай ліквідацыі АГС, адмяніць усе рашэнні судаў і органаў мясцовага самакіравання аб прымуовай ліквідацыі АГС, прынятыя ў 2020-2021 гадах;
- Замацаваць у заканадаўстве выразныя і ясныя падставы для прыняцця рашэнняў аб ліквідацыі некамерцыйных арганізацый у судовым парадку, напрыклад, у сувязі з вядзеннем дзейнасці, прама забароненай Канстытуцыяй або законам;
- Вызваліць усіх асоб, прызнаных палітычнымі зняволенымі,³⁹ перагледзець і адмяніць усе вынесеныя ім прыгаворы і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, якія датычацца адказнасці гэтых асоб, выплаціць кампенсацыю ўсім палітычным зняволеным, спыніць усе палітычна матываваныя крымінальныя справы;
- Адмяніць Закон “Аб супрацьдзеянні экстрэмізму” і ўсе прынятыя ў адпаведнасці з ім падзаконныя акты, у тым ліку Пералік экстрэмісцкіх фарміраванняў;

³⁶ Еўрапейскі Парламент. 17 студзеня 2019. “Злоўжыванне чырвонымі апавяшчэннямі Інтэрпола і ўплыў на правы чалавека – апошнія падзеі», [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU\(2019\)603472](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_STU(2019)603472).

³⁷ Liberation. 23 Лістапада 2021. «Interpol: les opposants belarusses pourchassés à l'étranger», (на французскай мове) https://www.liberation.fr/international/europe/interpol-les-opposants-belarusses-pourchasses-a-letranger-20211123_LB53J3PZABHRL0ICOJS5KWOM3U/.

³⁸ Эканамічная газета. 30 снежня 2021. “Спартыўныя федэрацыі абавязуць штогод накіроўваць справаздачы ў НАК і Мінспорту”, <https://neg.by/Novosti/otkrytijsportivnye-federatsii-obyazhut-ezhegodno-napravlyat-otchet-y-Nak-i-minsporta/>.

³⁹ Спіс палітвязняў ад Праваабарончага цэнтру “Вясна” і дапаможнік па вызначэнні паняцця палітычнага зняволенага.

- Дазволіць замежным грамадзянам выступаць у якасці заснавальнікаў грамадскіх аб'яднанняў;
- Увесці паведамляльны парадак рэгістрацыі грамадскіх аб'яднанняў і фондаў;
- Увесці дакладны пералік падстаў для адмовы ў рэгістрацыі АГС (мэты дзейнасці, прадугледжаныя статутам, прама забароненыя законам, напрыклад, прапаганда вайны). Непрадстаўленне ўсіх неабходных дакументаў не павінна быць падставай для адмовы ў рэгістрацыі, гэта хутчэй нагода для запыту дадатковай інфармацыі і падаўжэння тэрміна прадстаўлення дакументаў;
- Спрасціць вызначэнне “юрыдычнага адраса” да “кантактнага адраса”, даючы магчымасць АГС размяшчацца па месцы жыхарства кіраўніка або ў іншых прыватных дамах;
- Справаздачнасць па САГ/ФТ павінна быць уведзена толькі для тых АГС, якія падпадаюць пад крытэрыі рызыкі ў адпаведнасці са стандартамі ФАТФ; публікацыя справаздач павінна быць добраахвотнай для арганізацый з бюджэтам менш за 1 000 базавых велічынь у год (11 218 еўра).

3.2 Раўнапраўе

Агульны бал па сферы: **2.7/7**

Заканадаўства:
3.2/7

Правапрымяненне:
2.3/7

Па-ранейшаму захоўваюцца неспрыяльныя адносіны да АГС у параўнанні з камерцыйнымі структурамі, а таксама няроўнасць унутры самога грамадзянскага сектара. Змяненні ў гэтай сферы абумоўлены агульнай грамадска-палітычнай сітуацыяй і дзяржаўнай палітыкай, накіраванай на дыскрэдытацыю АГС. Па-ранейшаму захоўваюцца больш спрыяльныя заканадаўчыя ўмовы для рэгістрацыі і дзейнасці камерцыйных прадпрыемстваў у параўнанні з АГС. Пры гэтым пры выказванні нязгоды з існуючым рэжымам ахвярамі рэпрэсій (зачыненні, штрафы, крымінальны пераслед) становяцца як АГС, так і камерцыйныя арганізацыі. Асаблівыя ўмовы створаны толькі для канкрэтных АГС, найперш праўладных.

Стандарт I. Дзяржава адносіцца да ўсіх АГС гэтак жа як да камерцыйных структур.

Закон не прадугледжвае роўных умоваў для АГС у параўнанні з камерцыйнымі арганізацыямі. На заканадаўчым узроўні камерцыйныя арганізацыі маюць лепшыя

ўмовы для рэгістрацыі: тэрміны прыняцця рашэння аб рэгістрацыі, дакладныя падставы для прыняцця рашэння аб адмове ў рэгістрацыі, памер дзяржаўнай пошліны за рэгістрацыю. Рэгістрацыя ўстаноў як арганізацыйна-прававой формы некамерцыйнай арганізацыі, якія ў адпаведнасці з законам павінны рэгістравацца гэтак жа, як і камерцыйныя арганізацыі, практычна прыпынена ў 2021 годзе.

Грамадскім аб'яднанням забаронена самастойна весці прадпрымальніцкую дзейнасць і з гэтай прычыны яны не маюць доступу да дзяржаўных закупаў.

Сур'ёзнай праблемай для АГС у выглядзе ўстаноў з'яўляецца тое, што закон патрабуе, каб яны мелі бухгалтара ў сваім штаце або мелі кантракты на аўтсорсінгавыя бухгалтарскія паслугі, нават калі яны не вядуць сур'ёзнай фінансавай дзейнасці (у той жа час невялікія камерцыйныя арганізацыі са статусам “мікраарганізацыі” карыстаюцца спрошчанай працэдурай бухгалтарскага ўліку).

У выніку для вядзення пэўных відаў грамадска-карыснай дзейнасці лягчэй стварыць і дзейнічаць у форме камерцыйнай арганізацыі, чым АГС, нават калі яе заснавальнікі не маюць мэт атрымання прыбытку. Гэта адбываецца нягледзячы на тое, што беларускае заканадаўства не прадугледжвае паняцця “сацыяльнае прадпрымальніцтва”.

Пры ўстанаўленні ільгот для шырокага кола юрыдычных асоб у заканадаўстве выкарыстоўваюцца тэрміны “камерцыйныя арганізацыі” і “прадпрыемствы”, што выключае АГС з ліку асоб, якія з'яўляюцца атрымальнікамі такіх ільгот. Некаторыя нормы не могуць быць ужытыя да АГС з-за такога падыходу (напрыклад, працэдура змены ўладальніка ўстановы застаецца нерэгулюемай і з-за гэтага немагчыма на практыцы).

Стандарт II. Дзяржава аднолькава адносіцца да ўсіх АГС у пытаннях іх стварэння, рэгістрацыі і дзейнасці.

У заканадаўстве прымяняецца механізм адраснага прадастаўлення ільгот. Напрыклад, ёсць пералік АГС, якія карыстаюцца ільготамі пры арэндзе дзяржаўных памяшканняў – гэты спіс зацвярджаецца ўрадам па прапанове міністэрстваў. Падатковы кодэкс наўпрост пералічвае каля дваццаці АГС, аказваючы спонсарскую дапамогу якім беларускія камерцыйныя суб'екты могуць атрымаць падатковыя ільготы. Дапамога любой іншай арганізацыі можа быць аказана камерцыйным суб'ектам толькі пасля падатковага прыбытку і не цягне за сабой якога-небудзь падатковага выліку.

Палітыка дзяржавы накіравана на: (i) знішчэнне дзейных АГС у любой сферы дзейнасці; (ii) дыскрэдытацыю АГС у вачах грамадскасці, у тым ліку ў параўнанні з іншымі існуючымі структурамі і арганізацыямі; і (iii) падкрэсленне ролі канкрэтных прадзяржаўных арганізацый як носьбітаў каштоўнасцей беларускай дзяржавы і грамадства.

Дыскрэдытацыя АГС адбываецца як на ўзроўні заяваў “вышэйшых інстанцый”, так і ў дзяржаўных СМІ. У дзяржаўных СМІ, перш за ўсё на рэспубліканскім узроўні, паслядоўна з’яўляецца інфармацыя, накіраваная на дыскрэдытацыю як канкрэтных АГС, так і грамадзянскай супольнасці ў цэлым.

Дзяржава стварыла спрыяльныя ўмовы для невялікай колькасці праўладных АГС, як на ўзроўні прававога рэгулявання, так і на ўзроўні яго практычнага прымянення, дыскрымінауючы пры гэтым іншыя АГС.

Афіцыйныя заявы і сродкі масавай інфармацыі таксама высока ацэньваюць ролю канкрэтных праўрадавых арганізацый як сапраўдных АГС. Так, прэзідэнт Лукашэнка прапанаваў заканадаўча вызначыць, якія арганізацыі ў краіне павінны быць аднесены да грамадзянскай супольнасці (тыя, якія блізкія да ўрадавых прафсаюзаў, БРСМ і ветэранскіх і жаночых аб’яднанняў).

У краіне дзейнічае сістэма прадастаўлення фінансавых, падатковых і іншых ільгот як канкрэтным арганізацыям, так і арганізацыям, якія ўваходзяць у пэўныя пералікі. У сакавіку 2021 года быў апублікаваны новы пералік грамадскіх аб’яднанняў, фондаў і саюзаў (асацыяцый), у адносінах да якіх да базавай арэнднай стаўкі пры арэндзе дзяржаўных памяшканняў прымяняецца паніжальны каэфіцыент 0,1. У параўнанні з папярэднім спісам, новы спіс амаль удвая карацейшы, і ў цяперашні час толькі 102 некамерцыйныя арганізацыі могуць скарыстацца гэтай перавагай.

Прамае фінансаванне БРСМ (ГАНГА) прадугледжана законам аб дзяржаўным бюджэце на 2022 год асобным артыкулам, як гэта адбывалася і ва ўсе папярэднія гады. Закон “Аб рэспубліканскім бюджэце на 2022 год”, прапанаваны Міністэрствам фінансаў і прыняты Палатай прадстаўнікоў, устанаўлівае прамую субсідыю з дзяржаўнага бюджэту для БРСМ у памеры больш за 10 мільёнаў BYN (амаль 3,9 мільёна EUR), што азначае павелічэнне субсідыі амаль на 10 адсоткаў у параўнанні з мінулым годам.

У 2020 годзе толькі па спецыяльных выдзеленых бюджэтных артыкулах было прадастаўлена наступнае дзяржаўнае фінансаванне з рэспубліканскага бюджэту (мясцовыя бюджэты выключаны):

Табліца 3: Дзяржаўнае фінансаванне з рэспубліканскага бюджэту

Назва	Сума ў рэспубліканскім бюджэце на 2021 год (BYN)	Сума ў EUR (курс на 31/12/2021)	Рост па бюджэту на 2022 год (BYN) (%)
Грамадскае аб'яднанне “Саюз пісьменнікаў Беларусі”	398,165	138 127	+81,381 (+20%)
Рэспубліканскае дзяржаўнае грамадскае аб'яднанне “Беларускае рэспубліканскае таварыства развіцця воднага транспарту і бяспекі пасажыраў”	88,508	30 704	+7,591 (+8.5%)
Рэспубліканскае дзяржаўнае грамадскае аб'яднанне Беларускае таварыства фізічнай культуры і спорту “Дынама”	7,899,774	2,740,503	+516,884 (+6.5)
Грамадскае аб'яднанне “Беларускі рэспубліканскі саюз моладзі”	9,273,540	3,217,074	+814,519 (+8.7%)
Рэспубліканскае дзяржаўнае грамадскае аб'яднанне “Добраахвотнае таварыства садзейнічання арміі, авіяцыі і флоту Рэспублікі Беларусь”	9,773,849	3,390,636	+169,596 (1.5%)

Акрамя таго, законам аб бюджэце прадугледжана, што грамадскія аб'яднанні могуць атрымліваць сродкі з рэспубліканскага бюджэту па рашэнню Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Такі падыход у заканадаўстве і на практыцы поўнаасцю несумяшчальны з прынцыпамі роўнасці арганізацый у доступе да дзяржаўных рэсурсаў.

Міністэрства ўнутраных спраў стварыла адзіную базу дадзеных удзельнікаў несанкцыянаваных дэманстрацый на аснове пастаноў, накіраваных на прыцягненне ўдзельнікаў да адміністрацыйнай і крымінальнай адказнасці (вядомую як база дадзеных “Беспарадкі”).⁴⁰ Гэтая сістэма можа аўтаматычна рыхтаваць справаздачы аб “бунтарых”. На аснове базы дадзеных можна вырашыць

⁴⁰ Беларусь 1, Дзяржаўнае тэлебачанне. 20 снежня 2020. “У МУС запрацавала адзіная інфармацыйная сістэма”, https://www.tvr.by/news/obshchestvo/v_mvd_zarabotala_edinaya_informatsionnaya_sistema.

пытанне аб “мерах рэагавання” ў дачыненні як да канкрэтнай асобы, так і групы, аб'яднаных адным ці некалькімі крытэрамі (уключаючы прэвентыўныя арышты, асаблівы кантроль на мяжы або на працоўным месцы, падатковыя праверкі і г.д.). Хоць Міністэрства ўнутраных спраў толькі пацвярджае існаванне гэтай базы дадзеных, але не раскрывае ні парадак яе вядзення, ні колькасць файлаў і дакладных падстаў для ўтрымання ў ёй асоб, былыя супрацоўнікі сілавікоў заявілі, што ў гэтай базе ёсць 39 000 асабістых спраў.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 2:

- Удасканалваць заканадаўства з улікам спецыфікі АГС, давая ім неабходныя ільготы і прэферэнцыі ў сувязі з іх некамерцыйнай дзейнасцю, у той жа час пазбягаючы практыкі дыскрымінацыі АГС у параўнанні з камерцыйнымі арганізацыямі;
- Выкарыстоўваць агульны тэрмін “юрыдычныя асобы” ў нарматыўных актах пры вызначэнні ільгот і прэферэнцый, каб іх можна было пазначыць для ўсіх магчымых форм юрыдычнай асобы;
- Пашырыць паведамляльны парадак рэгістрацыі камерцыйных арганізацый і на рэгістрацыю АГС, уключаючы магчымасць падачы і актуалізацыі ўстаноўчых дакументаў у рэжыме анлайн;
- Рэгламентаваць парадак змены ўласніка ўстановы;
- Дазволіць грамадскім аб'яднанням весці прадпрымальніцкую дзейнасць без стварэння асобнага камерцыйнага суб'екта;
- Спыніць практыку прадастаўлення АГС мэтавых ільгот і прамога фінансавання, указваючы іх у бюджэтным і падатковым заканадаўстве; распаўсюдзіць арэндныя ільготы на ўсе АГС і ўвесці механізм дзяржаўнага фінансавання на аснове конкурсу, у якім могуць удзельнічаць усе АГС, у тым ліку незарэгістраваныя; і
- Закрыць і знішчыць адзіную базу даных МУС аб удзельніках несанкцыянаваных дэманстрацый (таксама вядомую як база даных “Беспарадкі”) і яе аналагі.

3.3 Доступ да фінансавання

Агульны бал па сферы: **2.4/7**

Заканадаўства:
2.7/7

Практыка:
2.0/7

Доступ да фінансавання для АГС пагоршыўся. У справаздачным перыядзе істотных рэгулярных зменаў, якія тычацца доступу да фінансавання АГС, не адбылося, аднак практыка ўзбуджэння крымінальных спраў у дачыненні да АГС у гэтай галіне з'яўляецца трывожнай і шырокай (уключаючы пашыраныя санкцыі заднім днём за мінулую дзейнасць АГС у 2015-2020 гадах). АГС не могуць свабодна шукаць, атрымліваць, выкарыстоўваць і распараджацца сродкамі і маёмасцю. Да іх прымяняюцца абмежаванні як на атрыманне дапамогі ўнутры краіны, так і з-за мяжы. У Беларусі для атрымання замежнага фінансавання патрабуецца папярэдняе дзяржаўнае ўхваленне і існуюць абмежаванні на прадпрымальніцкую дзейнасць для АГС. У той жа час існуюць істотныя абмежаванні на атрыманне фінансавання з унутраных крыніц, у тым ліку на падставе барацьбы з экстрэмізмам і тэрарызмам. У Беларусі таксама адсутнічае агульнадаступная канкурэнтная сістэма дзяржаўнага фінансавання АГС.

Стандарт I. АГС вольныя ў пошуку, атрыманні і выкарыстанні фінансавых і матэрыяльных рэсурсаў для дасягнення сваіх мэт.

АГС істотна абмежаваны ў магчымасцях пошуку, атрымання і выкарыстання фінансавых і матэрыяльных рэсурсаў для дасягнення сваіх мэт. Абмежаванні накладваюцца як на замежныя ахвяраванні, так і на ахвяраванні беларускіх карпаратыўных ахвярадаўцаў (як грашовых, так і ў натурнай форме), прыватныя ахвяраванні ад беларускіх грамадзян абмежаваны ў меншай ступені. Найбольш свабодны парадак карыстання адносіцца да сродкаў, атрыманых у якасці членскіх унёскаў грамадскіх аб'яднанняў. Грамадскія аб'яднанні не маюць права самастойна весці прадпрымальніцкую дзейнасць. Грамадскім аб'яднанням забаронена мець банкаўскія рахункі і захоўваць грошы за мяжой. Няма ніякіх стымуляў ці выгод, якія заахвочваюць ахвяраванні на дзейнасць АГС.

Дзяржаўнымі органамі створаны перашкоды для ажыццяўлення мерапрыемстваў, накіраваных на аказанне дапамогі ахвярам парушэння правоў чалавека. Сярод іншага, гэта адбываецца шляхам забароны збору сродкаў на мэты. Крымінальныя справы па абвінавачанні ў “фінансаванні экстрэмізму” распачаты

ў дачыненні да тых, хто аказваў адрасную фінансавую падтрымку беларусам, якія пацярпелі ад жорсткасці міліцыі, збіванняў і катаванняў.

У сувязі з масавай ліквідацыяй АГС многія арганізацыі былі вымушаны адмовіцца ад інструментаў прыцягнення фінансавання, якія былі распрацаваны і шырока прымяняліся ў краіне, сярод якіх прыцягненне фінансавання праз сайты арганізацыі (шляхам заключэння дамовы інтэрнэт-эквайрыngu з банкам), выкарыстанне сістэмы АІС “Разлік” (АРІП) і іншыя.

Падчас серыі ператрусаў і арыштаў у лютым 2021 года і ліпені 2021 года ўлады замарозілі банкаўскія рахункі многіх праваабаронцаў і АГС. Асаблівую трывогу выклікае аднаўленне практыкі прад'яўлення абвінавачанняў у падатковых парушэннях і турэмнага зняволення праваабаронцаў, якім неаднаразова адмаўлялі ў рэгістрацыі або іх АГС ліквідавалі ўлады. У верасні 2020 года Мініюст, не маючы на тое законных падстаў, заявіў аб незаконнасці дзейнасці замежных фондаў і фондаў, якія знаходзяцца за мяжой.⁴¹

Узбуджаны крымінальныя справы за дабрачынную дзейнасць АГС па падтрымцы ахвяр рэпрэсій і за аказанне бязвыплатнай дапамогі ў выплаце штрафаў. Мінскае ўпраўленне Следчага камітэта ўзбудзіла крымінальную справу ў дачыненні да Аляксея Лявончыка і Андрэя Стрыжака, сузаснавальнікаў ініцыятыў *BY_help* і *BYSOL*. Паводле звестак Следчага камітэта, следчыя раскрылі арганізацыю і перадачу сродкаў, зробленых Лявончыкам і Стрыжаком праз іншых асоб, Андрэю Аляксандраву і Ірыне Злобінай, у дачыненні да якіх узбуджана крымінальная справа па частках 1 і 2 артыкула 342 КК (“Арганізацыя і падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак або актыўны ўдзел у іх”), для выкарыстання ў злачыннай дзейнасці. Пазней пералічаныя сродкі былі накіраваныя на аплату штрафаў за адміністрацыйныя правапарушэнні ўдзельнікаў несанкцыянаваных масавых мерапрыемстваў. Лявончыку і Стрыжаку прад'яўлена абвінавачанне па частцы 2 артыкула 342 (“іншая падрыхтоўка асоб да ўдзелу ў групавых дзеяннях, якія груба парушаюць грамадскі парадак”) і артыкуле 361-2 (“фінансаванне экстрэмісцкай дзейнасці”) Крымінальнага кодэкса. Яны таксама былі абвешчаныя ў міжнародны вышук. Да гэтага людзей, якія атрымалі грошы ад ініцыятывы *BY_help* пасля жнівеньскіх пратэстаў, выклікалі ў Следчы камітэт і Дэпартамент фінансавых расследаванняў для допыту ў якасці сведкаў па

⁴¹ БелТА. 9 сентября 2020. «Минюст: Фонды поддержки участников несанкционированных массовых мероприятий незаконны», <https://www.belta.by/society/view/minjust-fondy-v-podderzhku-uchastnikov-nesanktsionirovannykh-massovykh-meropriyaty-izvestnyy-406137-2020/>.

крымінальнай справе, а сродкі, якія паступілі на рахункі фізічных асоб ад гэтых ініцыятываў, былі часова замарожаныя.

Праваабаронца і сябра Праваабарончага цэнтру “Вясна” Леанід Судаленка і валанцёры гэтай арганізацыі Марыя Тарасенка і Таццяна Ласіца абвінавачваюцца ў арганізацыі і фінансаванні акцый, якія груба парушаюць грамадскі парадак (часткі 1 і 2 артыкула 342 КК). Судаленка абвінавачваецца, у тым ліку, у тым, што ён прыносіў дровы дзецям са шматдзетнай сям’і, бацька якіх пасля быў асуджаны за “масавыя беспарадкі”, а таксама аплачваў чужыя штрафы і судовыя выдаткі і дапамагаў адвакатам.

У рамках палітычна матываванай крымінальнай справы найбуйнейшая ў Беларусі нацыянальная краўдфандынгавая платформа *MolaMola* была заблакаваная падчас выбарчай кампаніі і на 2021 год так і не змагла аднавіць сваё функцыянаванне. Менеджэр *MolaMola* Эдуард Бабарыка быў заключаны ў турму па крымінальным абвінавачванні ва ўхіленні ад выплаты падаткаў. Пасля 18 месяцаў утрымання пад вартай ён так і не паўстаў перад судом па гэтым абвінавачванні, але быў дадаткова абвінавачаны ў распальванні нянавісці і арганізацыі масавых беспарадкаў.

Беларускія кампаніі па зборы сродкаў для пацярпелых ад палітычных рэпрэсій *BYSOL* і *By_help* заявілі, што далі больш за 7 мільёнаў даляраў дапамогі тым, хто мае патрэбу. Але такія ініцыятывы азначаюць абвінавачванні па артыкуле 342 КК (“падрыхтоўка дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак”) у сувязі з выплатамі ахвярам пераследу, у тым ліку прад’яўленыя ў дачыненні да некалькіх актывістаў Праваабарончага цэнтру “Вясна”, Дабрачыннай установы “Палеская дабрыня” ды іншых АГС.

Фінансавая дзейнасць АГС падвяргаецца праверкам органаў фінансавых расследаванняў, органаў па папярэджанні эканамічных злачынстваў і падатковых органаў. Пры гэтым такія праверкі, з аднаго боку, выкарыстоўваюцца як інструмент запалохвання і ціску на арганізацыі, а з другога боку, вынікі праверак складаюць аснову прэтэнзій і распараджэнняў аб ліквідацыі арганізацый і крымінальных спраў.

Зафіксаваныя шматлікія выпадкі падатковых праверак / патрабаванняў да актывістаў прадставіць падатковую дэкларацыю, каб пераканацца, што атрыманыя імі даходы адпавядаюць панесеным расходам (асабліва актуальна для валанцёраў і асоб, якія ахвяравалі Праваабарончаму цэнтру “Вясна”).

Пасля ператрусаў, праведзеных у офісах значнай колькасці АГС, банкаўскія рахункі шматлікіх АГС былі заблакаваныя. Такім чынам, АГС пазбаўлены магчымасці адмовіцца ад сабраных ахвяраванняў і атрыманай дапамогі. Прыкладам гэтага з'яўляецца блакаванне Следчым камітэтам банкаўскага рахунку арганізацыі “Імёны”, якая сабрала больш за 500 000 еўра для падтрымкі дабрачынных праектаў; сярод праектаў - няні, якія даглядаюць сіротаў у бальніцах, або невылечна хворымі дзецьмі ў хоспісе.

АГС пазбаўлены права збіраць сродкі з дапамогай латарэй, але для АГС даступныя іншыя формы публічнага збору сродкаў, уключаючы ананімныя ахвяраванні. У заканадаўстве няма рэгулявання эндаўмента.

Беларускія грамадскія аб'яднанні і фонды ўпершыню павінны былі публікаваць інфармацыю пра ўсе выдаткі і атрыманыя даходы да 1 сакавіка 2021 года. Гэтае патрабаванне было ўведзена ў кастрычніку 2020 года як развіццё палажэнняў Закона Рэспублікі Беларусь “Аб мерах па прадухіленні легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, фінансавання тэрарыстычнай дзейнасці і фінансавання распаўсюджвання зброі масавага паражэння”. Нягледзячы на тое, што публікацыя справаздач аб іх дзейнасці можа быць пазітыўнай практыкай для некамерцыйных арганізацый, наяўнасць такой нарматыўнай публічнай справаздачнасці ва ўмовах, калі дзяржава жорстка абмяжоўвае доступ да фінансавання АГС і практычна не прадугледжвае ільгот і прэферэнцый для шырокага кола АГС, робіць яе негатыўнай заканадаўчай нормай. Акрамя таго, новае патрабаванне да АГС публікаваць фінансавую справаздачнасць змяшчае істотныя недахопы:

- уведзена ў той час, калі, паводле вынікаў, як унутраных, так і міжнародных адзнак у рамках Еўразійскай групы па супрацьдзеянні легалізацыі злачынных даходаў і фінансаванню тэрарызму (EAG) па метадалогіі ФАТФ, не было зафіксавана ніякай сувязі паміж беларускімі АГС і фінансаваннем тэрарызму;
- з'яўляецца невыбарчым, распаўсюджваецца на ўсе грамадскія аб'яднанні і фонды, незалежна ад аб'ёму атрыманых рэсурсаў або характару іх дзейнасці (нават на невялікія арганізацыі, якія не ажыццяўляюць ніякіх фінансавых аперацый, не атрымліваюць даходаў або іншых знешніх фінансавых паступленняў, не маюць супрацоўнікаў, не збіраюць ахвяраванні і не перадаюць дапамогу іншым);

- патрабуе публікацыі празмернага аб'ёму інфармацыі, якая ніякім чынам не звязана з аспектамі фінансавання тэрарызму і дублюецца ў іншых ужо існуючых формах справаздачнасці перад органамі юстыцыі і падатковымі органамі.

Як паказвае аналіз іскаў аб ліквідацыі, недахопы, нават вельмі нязначныя, у гэтых справах з'яўляюцца адной з асноўных прычын ліквідацыі грамадскіх аб'яднанняў у цяперашні час. Такім чынам, гэты від справаздачнасці ў цяперашняй грамадска-палітычнай сітуацыі ў краіне паслужыў механізмам ціску на АГС.

Закон “Аб мерах па прадухіленні легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, фінансавання тэрарыстычнай дзейнасці і фінансавання распаўсюджвання зброі масавага паражэння” абавязвае банкі сачыць за тым, ці адпавядаюць фінансавыя аперацыі некамерцыйных арганізацый іх статутным мэтам. У адпаведнасці з новай рэдакцыяй Закона, пачынаючы з 2021 года, грамадскія аб'яднанні і фонды абавязаны публікаваць вялікія справаздачы аб сваёй дзейнасці, даходах і расходах.

Наогул, у 2021 годзе беларускія АГС упершыню пачалі пакутаваць ад і скардзіцца на непарапартыйную і строгую сістэму справаздачнасці, гэта не было значнай праблемай у папярэднія гады.

Увосень 2021 года некаторыя банкі ўвялі неабгрунтаванае патрабаванне прадстаўляць дадзеныя аб “канчатковых бенефіцыярах арганізацыі” у меркаваным кантэксце кантролю AML/CTF і запытваць у АГС такую інфармацыю.

Стандарт II. Няма ніякага адрознення ў прыцягненні і выкарыстанні грашовых і матэрыяльных рэсурсаў з замежных і міжнародных крыніц у параўнанні з унутранымі крыніцамі.

Замежнае фінансаванне, якое атрымліваецца АГС, можа быць класіфікавана як замежная бязвыплатная дапамога або міжнародная тэхнічная дапамога. Абодва віды фінансавання патрабуюць папярэдняга ўзгаднення з дзяржавай для выкарыстання атрыманых сродкаў. На практыцы часта бывае цяжка аднесці замежны грант да аднаго са згаданых відаў дапамогі, паколькі фармулёўкі ў заканадаўстве не з'яўляюцца дакладнымі. Незалежна ад сумы, замежная бязвыплатная дапамога, атрыманая АГС, падлягае абавязковай папярэдняй рэгістрацыі ў Дэпартаменце гуманітарнай дзейнасці. Заканадаўства прадугледжвае складаную і цяжкую працэдуру атрымання, рэгістрацыі і выкарыстання замежнай бязвыплатнай дапамогі АГС, уключаючы падрабязныя

планы размеркавання дапамогі і цяжкую справаздачнасць. Указам Прэзідэнта⁴² вызначаны пералік мэт, на якія можа быць выкарыстана замежная бязвыплатная дапамога. Аднак, нават калі грант атрыманы на мэты, прадугледжаныя ўказам, дзяржаўны орган можа адмовіць у рэгістрацыі замежнай дапамогі. Ахвяраванні беларускіх грамадзян, якія жывуць за мяжой, лічацца замежнымі і падлягаюць абмежаванням.

8 лістапада 2021 года прэзідэнт Лукашэнка падпісаў Дэкрэт № 7, які набыў моц 10 лютага 2022 года, аб унясенні змяненняў ва ўказ № 3 ад 25 мая 2020 года “Аб замежнай бязвыплатнай дапамозе”. Згодна з новым указам, былі пашыраны паняцці “адпраўнік замежнай бязвыплатнай дапамогі” і “замежны ананімны ахвяравальнік”. Так, у новым указе грамадзяне Рэспублікі Беларусь, якія пастаянна пражываюць за межамі Беларусі больш за 183 дні цягам 12 месяцаў, што папярэднічаюць месяцу прадастаўлення дапамогі, лічацца адпраўнікамі замежнай бязвыплатнай дапамогі. Дэкрэт таксама змяшчае вельмі шырокую фармулёўку “замежнага ананімнага ахвяравальніка”. Зыходзячы з гэтай фармулёўкі, да замежных ананімных ахвярадаўцаў адносяцца не толькі асобы, якія прадастаўляюць ахвяраванні праз банкі-нерэзідэнты, але і любыя асобы, якія не ўказалі ў плацежным дакуменце інфармацыю, якая дазваляе іх ідэнтыфікаваць і асобы, якія ўказалі недакладную інфармацыю. Такім чынам, указ фактычна класіфікаваў любое ананімнае ахвяраванне, атрыманае некамерцыйнай арганізацыяй, як замежную дапамогу, якая павінна быць зарэгістраваная ў Дэпартаменце па гуманітарнай дзейнасці. Больш за тое, дзякуючы такой шырокай фармулёўцы некамерцыйныя арганізацыі фактычна вымушаны стаць кантралюючым органам, які абавязаны правяраць інфармацыю аб усіх асобах, якія робяць ім добраахвотныя ахвяраванні, хаця на практыцы гэта часта тэхнічна немагчыма.⁴³

І сакавіка 2021 года набыў моц новы Кодэкс аб адміністрацыйных правапарушэннях. Нягледзячы на шырокую грамадскую крытыку, у новым Кодэксе аб адміністрацыйных правапарушэннях захавана пакаранне за парушэнне закона аб атрыманні замежнай бязвыплатнай дапамогі і бязвыплатнай дапамогі ўнутры краіны і парадку яе выкарыстання. Аднак у некаторых выпадках

⁴² Дэкрэт Прэзідэнта № 3 “Аб замежнай бязвыплатнай дапамозе” ад 25 мая 2020 года са зменамі ад 8 лістапада 2021 года, <https://www.pravo.by/document/?guid=12551&p0=Pd1500005&p1=1>.

⁴³ Lawtrend. “Свабода аб’яднання і прававыя ўмовы для арганізацый грамадзянскай супольнасці ў Беларусі”.

мінімальныя і максімальныя межы штрафаў за парушэнне гэтага заканадаўчага акта былі паніжаныя.

У Беларусі, як і раней, дзейнічае дазвольны прынцып афармлення замежнай бязвыплатнай дапамогі. На практыцы доступ да замежнай дапамогі для АГС нашмат больш складаны. Орган, які прымае рашэнне аб рэгістрацыі замежнай бязвыплатнай дапамогі, Дэпартамент па гуманітарнай дзейнасці Адміністрацыі Прэзідэнта, адмаўляе ў рэгістрацыі замежнай дапамогі, атрыманай большасцю некамерцыйных арганізацый. Інфармацыя, якая дыскрэдытуе АГС, якія атрымліваюць фінансаванне з-за мяжы, неаднаразова публікавалася ў рэспубліканскіх дзяржаўных СМІ.

Прагучалі заявы праўладных палітычных дзеячоў⁴⁴ аб паскоранай распрацоўцы ў краіне законапраекта аб замежных агентах, які адпавядае расійскаму.

Патрабаванні да справаздачнасці АГС, якія ўступілі ў сілу і ўпершыню прыменены ў пачатку 2021 года, былі дапоўнены ў канцы 2021 года павелічэннем пераліку інфармацыі, якая падлягае публікацыі ў справаздачах AML/CTF. З гэтага часу неабходна ўказваць не толькі агульную суму замежных ахвяраванняў, але і інфармацыю пра кожную арганізацыю-ахвяравальніка, якая прадастаўляе замежныя рэсурсы і пра дакладныя сумы, атрыманыя ад іх.⁴⁵

У 2021 годзе ў Беларусі пераважае стыгматызацыя і крытыка ў дачыненні да АГС, якія атрымліваюць замежнае фінансаванне. Дзяржаўнае тэлебачанне і дзяржаўныя газеты цягам году публікавалі шматлікія гісторыі, сцвярджаючы, што АГС здзяйсняюць фінансавыя парушэнні, ухіляюцца ад падаткаў і фінансуюць пратэсты за кошт замежных грантаў, у тым ліку з-за карупцыі і няэтавага выкарыстання сродкаў у супрацоўніцтве з мясцовым аддзяленнем ААН у Беларусі.⁴⁶

⁴⁴ Анлайнер. 16 лютага 2021 г. «За фінансаванне палітычнай дзейнасці з-за мяжы — крымінальная адказнасць?» <https://people.onliner.by/2021/02/16/zakon-ob-i№agentax-belarus>

⁴⁵ Lawtrend. Змяненне заканадаўства аб справаздачнасці для грамадскіх аб'яднанняў і фондаў

⁴⁶ Напрыклад, аплата адвакатаў у рамках праекту прававой дапамогі Офіса па правах людзей з інваліднасцю была інтэрпрэтаваная дзяржаўным тэлебачаннем як злачыннае фінансаванне беспарадкаў падчас пратэстаў. АНТ. 13 кастрычніка 2021. «Махлярская схема: як мінскае аддзяленне ААН фінансавала ўдзельнікаў акцый пратэсту ў Беларусі», <https://ont.by/news/moshennicheskaya-shema-kak-minskij-ofis-oon-finansiroval-uchastnikov-protestnyh-akcij-v-belarusi>.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 3:

- Адмяніць абмежавальны пералік мэт, для дасягнення якіх АГС могуць атрымліваць замежную бязвыплатную дапамогу або дапамогу ад ахвярадаўцаў унутры краіны;
- Перайсці ад дазвольнай сістэмы рэгістрацыі замежнай дапамогі да сістэмы, заснаванай на паведамленні; спрасціць канцэптuallyную канструкцыю і прадаставіць дакладныя вызначэнні, а таксама ўсталяваць разумны парог для сумы ахвяраванняў з-за мяжы, для атрымання якіх не патрабуецца рэгістрацыя ці паведамленне;
- Адмяніць Указ Прэзідэнта № 300 “Аб прадастаўленні і выкарыстанні бязвыплатнай (спонсарскай) дапамогі”;
- Выключыць з Крымінальнага кодэкса артыкулы, якія прадугледжваюць пакаранне за фінансаванне экстрэмісцкай дзейнасці (арт. 361-2) і парушэнне парадку выкарыстання замежнай дапамогі (арт. 369-2);
- Аднавіць рэгістрацыю АГС, якія былі вымушаныя ліквідавацца цягам 2020-2021 гадоў, а таксама аднавіць сістэму краўдфандынгавых платформаў, якія працуюць без знешняга ўмяшальніцтва банкаў і праваахоўных органаў, і зрабіць іх адкрытымі для любых мэт АГС і нефармальных груп для збору сродкаў на грамадскую дзейнасць або дабрачыннасць;
- Дазволіць грамадскім аб'яднанням весці эканамічную прадпрымальніцкую дзейнасць ад свайго імя, а таксама мець банкаўскія рахункі за мяжой;
- Увесці ў заканадаўства вызначэнне “эндаўмент”, прымаючы да ўвагі ролю такіх інструментаў як механізма падтрымкі АГС;
- Унесці змяненні ў заканадаўства аб дзяржаўнай сацыяльнай замове з мэтай забеспячэння доступу да гэтага механізма шырокага кола АГС, а таксама ўвесці механізм выдзялення сродкаў АГС з бюджэту на конкурснай аснове; і
- Спыніць практыку крымінальнага і іншага пераследу, дэманізацыі і стыгматызацыі АГС і асобных людзей за атрыманне замежных ахвяраванняў, збор сродкаў на юрыдычную дапамогу і іншыя віды законнай грамадзянскай дзейнасці або філантропіі.

3.4 Свабода мірных сходаў

Агульны бал па сферы: **1.5/7**

Заканадаўства:
1.9/7

Практыка:
1.2/7

Магчымасць карыстацца правам на свабоду мірных сходаў пагоршылася як у заканадаўстве, так і на практыцы. Рэпрэсіі ўладаў адносна ўдзельнікаў мірных сходаў у першай палове 2021 года прывялі да поўнага знішчэння прасторы для рэалізацыі права па правядзенні або ўдзеле ў мірных сходах у Беларусі. Рэалізацыя гэтага права дэ-факта стала даступнай толькі групам і асобным людзям, якія выказваюць сваю падтрымку дзеянням уладаў і па ініцыятыве ўладаў.

Стандарт I. Кожны можа свабодна карыстацца правам на свабоду мірных сходаў шляхам арганізацыі або ўдзелу ў сходах.

Свабода сходаў гарантуецца беларускім заканадаўствам, але заканадаўства аб сходах незразумелае і расплывістае. Цягам 2021 году былі ўнесены змены ва ўсе асноўныя прававыя акты, якія тычацца свабоды сходаў (Закон “Аб масавых мерапрыемствах у Рэспубліцы Беларусь”, Крымінальны кодэкс, Кодэкс аб адміністрацыйных правапарушэннях). На практыцы, калі ў пачатку 2021 года з боку асобных асоб і палітычных партый усё яшчэ рабіліся спробы правесці легальныя сходы супраць палітыкі ўлад, то да канца 2021 года гэтыя спробы спыніліся.

Пазбаўленне пэўных катэгорый грамадзян магчымасці карыстацца гэтым правам, прадугледжаным законам, характэрна для Беларусі. На практыцы амаль усе сходы зараз з'яўляюцца незаконнымі, і нават законныя сходы суправаджаюцца арыштамі, разгонамі ці санкцыямі.

Грамадзянам, прыцягнутым да адказнасці за парушэнне парадку правядзення сходаў за год да мерапрыемства, а таксама асобам, якія маюць раней судзімасці за злачынствы супраць грамадскай бяспекі, парадку або маральнасці, супраць дзяржавы або органаў улады, забараняецца быць арганізатарамі сходаў.

Ціск на грамадзян з мэтай прымусіць іх удзельнічаць ці не ўдзельнічаць у сходзе, а таксама выпадкі папярэдняга затрымання з мэтай недапушчэння арганізацыі сходу таксама шырока фіксаваліся цягам 2021 году.

Жорсткія рэпрэсіі з працяглымі тэрмінамі пазбаўлення волі былі ўжытыя як да тых асоб, якія праводзілі мірныя сходы, не зважаючы на заканадаўчыя патрабаванні (якія давалі органам бяспекі поўную свабоду перашкаджаць асобным людзям нават падаваць у мясцовыя органы ўлады заяву аб тым, каб яны санкцыянавалі правядзенне сходу), так і тыя, хто добрасумленна хацеў прайсці афіцыйную працэдуру падачы заявы на правядзенне сходу. На практычным узроўні нават аб'ява аб намеры ўдзельнічаць у сходзе ў сацыяльных сетках або татуіроўка для выказвання падтрымкі трактуецца як правапарушэнне. На заканадаўчым узроўні значна ўзрасла адказнасць за правядзенне сходаў, што ўключае ў сябе ўвядзенне крымінальнай адказнасці за неаднаразовае парушэнне парадку правядзення сходаў. Журналістам забаранілі трансляваць несанкцыянаваныя масавыя мерапрыемствы ў жывым эфіры. Санкцыяваныя сходы не праводзяцца, і заканадаўства не прадугледжвае спантаных сходаў і правядзенне паралельных сходаў ці контрдэманстрацый.

Згодна з заканадаўствам, сходы, якія праводзяцца АГС у закрытых памяшканнях, могуць праводзіцца без якіх-небудзь абмежаванняў (але толькі сходы АГС — усе астатнія сходы ў памяшканні кваліфікуюцца законам як звычайныя масавыя мерапрыемствы, якія санкцыянуюцца ўладамі). Аднак на практыцы дзяржаўныя органы вельмі часта перашкаджаюць правядзенню сходаў, і гэта можа быць зроблена з дапамогай дзеянняў міліцыі. Закон прадугледжвае магчымасць грашовага штрафу юрыдычнай асобе (у тым ліку АГС) за парушэнне парадку правядзення сходаў у закрытых памяшканнях.

Цягам 2021 года пляцоўкі, залы, цэнтры і крэатыўныя прасторы, дзе АГС маглі праводзіць свае мерапрыемствы, былі зачыненыя па ўсёй краіне, асабліва ў Мінску.⁴⁷ У шэрагу выпадкаў уладальнікі і менеджэры такіх устаноў былі прыцягнуты да крымінальнай адказнасці (Павел Мажэйка ў Гродне, Віктар Клімус у Брэсце, Павел Белавус у Мінску і інш.).

Было шмат выпадкаў, калі сходы і іншыя мерапрыемствы, якія праводзіліся АГС у закрытых памяшканнях, былі перапынены. Напрыклад, у сакавіку 2021 года міліцыя ў масках прыйшла на ўстаноўчую канферэнцыю Лігі студэнцкіх аб'яднанняў, якая праходзіла ў памяшканні Мінска, і шэраг удзельнікаў мерапрыемства быў затрыманы. Таксама ў сакавіку ў Ваўкавыску міліцыя спыніла сход на беларускай мове АГС “*Мова Нанова*” і каля трыццаці чалавек былі ўзятыя

⁴⁷ Ведучыі технохаб Беларусі, Імагуру, быў вынуждзены закрыцца. <https://technext.ng/2021/04/21/biggest-tech-hub-in-belarus-imaguru-shuts-down-as-govt-clampdown-continues/>.

пад варту. Было таксама шмат арыштаў удзельнікаў музычных канцэртаў у прыватных памяшканнях ці іншых прыватных збораў. Улады выкарыстоўваюць шырокія і расплывістыя азначэнні “масавага мерапрыемства” ці “пікету” для пераследу любога віду апазіцыі: так, нават татуіроўка на целе, наліпка на тэлефоне, ліст белай паперы ў акне шматкватэрнага дома і нават выказванне ўслых у публічным месцы супраць цяперашняга рэжыму і яго палітыкі прызнаваліся “пікетамі” (і караліся 15-дзённым зняволеннем).

Стандарт II. Дзяржава садзейнічае правядзенню мірных сходаў і абараняе іх.

Дзяржава не садзейнічае правядзенню мірных сходаў. Магчымасці для мірных сходаў абмежаваны як на заканадаўчым, так і на практычным узроўнях. У адпаведнасці з агульнымі правіламі, для правядзення сходу, дэманстрацыі ці шэсця ініцыятары павінны атрымаць спецыяльны дазвол ад уладаў і падаць заяўку на яго не пазней, чым за 15 дзён да мерапрыемства.

Працэдура папярэдняга дазволу масавых мерапрыемстваў з’яўляецца абавязковай у Беларусі і дазваляе ўладам адвольна забараняць сходы. Стыхійныя сходы не прадугледжаны заканадаўствам, а контрдэманстрацыі не рэгулююцца заканадаўствам.

Заканадаўчыя падставы выкарыстоўваюцца для забароны, перапынення ці разгону мірных сходаў як на адкрытым павеіры, так і ў памяшканні. Элементы паведамляльнага парадку арганізацыі сходаў, уведзенага ў заканадаўстве ў 2018 годзе (з папярэднім апавяшчэннем за 10 дзён да сходу, але ў абмежаванай колькасці месцаў, вызначаных уладамі), былі выключаны з закона ў 2021 годзе.⁴⁸ Хоць працэдура апавяшчэння не з’яўляецца сур’ёзнай мерай па лібералізацыі заканадаўства масавых мерапрыемствах, тым не менш яна з’яўляецца крокам наперад. Такім чынам, паведамляльны парадак правядзення масавых мерапрыемстваў доўжыўся крыху больш за два гады.

У Беларусі закон патрабуе папярэдняга падпісання кантракта з міліцыяй на ахову парадку да падачы заявы на ўхваленне сходу (на практыцы міліцыя заўсёды адмаўляецца падпісваць гэты кантракт). Такія патрабаванні сталі перашкодай для

⁴⁸ З аналізам змен, унесеных у заканадаўства, можна азнаёміцца ў аглядзе Цэнтра прававой трансфармацыі і Беларускага Хельсінкскага камітэта: “Новае заканадаўчае рэгуляванне ў Рэспубліцы Беларусь як рэакцыя ўладаў на падзеі 2020 года, яго суадносіны з міжнароднымі стандартамі ў сферы правоў чалавека”.

правядзення мірных сходаў і нават зрабілі іх немагчымымі з прычыны адмовы міліцыі супрацоўнічаць.

У 2021 годзе ўведзена забарона на збор, атрыманне і выкарыстанне грашовых сродкаў або іншай маёмасці, у тым ліку маёмасных правоў, а таксама выключных правоў на вынікі інтэлектуальнай дзейнасці, выкананне работ, аказанне паслуг, з мэтай кампенсацыі расходаў, выкліканых прыцягненнем асобы да адказнасці за парушэнне парадку арганізацыі або правядзення масавых мерапрыемстваў. Журналісты, якія прысутнічаюць на масавым мерапрыемстве, падпарадкоўваюцца тым жа патрабаванням грамадскага парадку, якія прымяняюцца да яго арганізатараў і ўдзельнікаў. Ізноў унесеныя змены ў Закон “Аб масавых мерапрыемствах у Рэспубліцы Беларусь” таксама забараняюць прамую трансляцыю ў сродках масавай інфармацыі, інтэрнэце або іншых інфармацыйных сетках масавых мерапрыемстваў, якія праводзяцца ў парушэнне ўстаноўленага парадку іх арганізацыі або правядзення, у мэтах іх папулярызацыі або прапаганды. Таксама прадугледжана, што, калі кіраўнік або іншы член кіруючага органа палітычнай партыі ці іншага грамадскага аб'яднання (арганізацыйнай структуры палітычнай партыі ці іншага грамадскага аб'яднання) публічна заклікае да арганізацыі і правядзення масавага мерапрыемства да атрымання дазволу, кіруючы орган арганізацыі абавязаны заявіць аб сваёй нязгодзе з гэтым у сродках масавай інфармацыі цягам пяці дзён з дня ўчынення такіх дзеянняў. Адсутнасць такой заявы з'яўляецца падставай для ўзнікнення адказнасці, прадугледжанай заканадаўчымі актамі, напрыклад, ліквідацыі арганізацыі.

Суды ніколі не задавальняюць іскі супраць рашэнняў органаў выканаўчай улады аб адмове ў дазvole на правядзенне сходу. Да такіх апеляцый прымяняецца графік звычайнага суда, і судовыя рашэнні звычайна выносяцца пасля запланаванай даты сходу.

Пераслед удзельнікаў мірных сходаў не абмяжоўваецца адміністрацыйнымі пакараннямі, бо шмат хто таксама быў звольнены або выключаны з навучальных устаноў, паведамляе Праваабарончы цэнтр “Вясна”.⁴⁹

⁴⁹ “Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў 2021 годзе: аналітычны агляд” ад Праваабарончага цэнтру “Вясна”.

Стандарт III. Дзяржава не ўскладае залішнюю нагрузку на арганізатараў ці ўдзельнікаў мірных сходаў.

Закон стварае сур'ёзныя перашкоды для ажыццяўлення права на мірныя сходы. Паўсюдна праводзяцца разгоны мірных сходаў і арышты ўдзельнікаў (у тым ліку прэвентыўныя арышты патэнцыйных удзельнікаў). Прэсе забаронена даваць інфармацыю аб сходах да таго часу, пакуль арганізатары не атрымаюць дазвол ад уладаў.

Абскарджанне абмежаванняў на мірны сход на практыцы не працуе ў Беларусі. Арышт удзельнікаў прыватных збораў (напрыклад, на адпачынку, у саунах, на канцэртах, у лесе, у прыватнай кватэры ці лясной сядзібе) стаў звычайнай практыкай паўсядзённых рэпрэсій. Створана база дадзеных асобаў, арыштаваных у сувязі з пратэстамі (вядомая як база дадзеных “Беспарадкі”), якая ўключае тысячы людзей. Яна стала глебай для палітычнага кантролю, дыскрымінацыі, прэвентыўных арыштаў і ператрусаў.

У 2021 годзе ў Крымінальны кодэкс уведзена крымінальная адказнасць за неаднаразовыя парушэнні (пасля двух папярэдніх адміністрацыйных правапарушэнняў) парадку арганізацыі і правядзення масавых мерапрыемстваў, а таксама публічныя заклікі да арганізацыі або правядзення незаконных сходаў, мітынгаў, вулічных шэсцяў, дэманстрацый або пікетавання, або ўцягванне асобаў ва ўдзел у такіх масавых мерапрыемствах (артыкулы 342-2 і 369-3, максімальная адказнасць складае пазбаўленне волі на тэрмін да трох і пяці гадоў, адпаведна).

Арганізатары сходу нясуць адказнасць за падтрыманне грамадскага парадку і за дзеянні іншых асобаў падчас сходу, і гэта павінна быць указана ў заяве арганізатараў па спецыяльнай форме, прадстаўленай у дзяржаўныя органы.

Стандарт IV. Праваахоўныя органы забяспечваюць свабоднае правядзенне мірных сходаў і нясуць адказнасць за свае дзеянні.

Правілы прымянення сілы супрацоўнікамі праваахоўных органаў падчас сходаў недаступны для грамадскасці; публікуюцца толькі агульныя законы аб прымяненні сілы або зброі, але не падзаконныя акты, якія ўлічваюць акалічнасці масавых мерапрыемстваў. Аднак, зважаючы на дзеянні міліцыі па разгоне мірных сходаў, арыштах падчас мірных і негвалтоўных сходаў і выкарыстанні зброі для барацьбы з пратэстамі, відавочна, што гэтыя правілы не заснаваныя на нормах правоў чалавека.

Умовы прымянення фізічнай сілы і спецыяльных сродкаў супрацоўнікамі міліцыі апісаны ў Законе “Аб органах унутраных спраў Рэспублікі Беларусь”. У прыватнасці, згодна з пунктам 2 артыкула 26 Закона, у выпадках, прадугледжаных гэтым Законом, могуць прымяняцца спецыяльныя сродкі, баявая і спецыяльная тэхніка ў залежнасці ад сітуацыі і па меркаванні супрацоўнікаў органаў унутраных спраў.

Заканадаўства не перашкаджае адвольным дзеянням міліцыі ў дачыненні да ўмяшання ў сходзі і разгону сходаў, і не існуе механізмаў прыцягнення да адказнасці супрацоўнікаў міліцыі, вінаватых у гвалце. Часта паведамляецца аб выпадках фактычнага адвольнага перапынення ці разгону мірных сходаў.

Калі казаць больш вузка пра АГС, то АГС, чые лідэры былі прыцягнуты да адказнасці за ўдзел у пратэстах, сталі мішэнню. Сярод затрыманых і прыцягнутых да крымінальнай адказнасці асобаў былі лідэры і актывісты з многіх АГС. Яшчэ адзін з іх быў вымушаны пакінуць краіну пад пагрозай працяглага турэмнага зняволення. Прынамсі, адзін сябра кіруючага органа АГС, зняволены ў турму з-за масавых беспарадкаў, памёр у турме.⁵⁰

Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя, Рух за свабоду і БНФ звярнуліся ў Мінскі гарадскі выканаўчы камітэт па дазвол правесці марш і мітынг у неафіцыйны Дзень Волі Беларусі ў сакавіку 2021 года. Апазіцыйныя актывісты падалі заяву гарадскім уладам 9 сакавіка. У той жа дзень старшыня КДБ Іван Церцель заявіў, што “канкрэтныя асобы збіраліся дэстабілізаваць сітуацыю ў краіне 25-27 сакавіка”. Выступаючы на дзяржаўным тэлеканале, Тэрцель прыгразіў тым, хто хацеў падаць заяўку на масавую акцыю, крымінальнымі абвінавачваннямі. Па словах старшыні БНФ Рыгора Кастусёва, гарадскія ўлады патлумачылі сваю адмову пандэміяй каранавіруса, “заклікамі экстрэмісцкіх Telegram-каналаў” выйсці на вуліцы і адсутнасцю кантракту з міліцыяй. У дзень запланаванай акцыі 25 сакавіка ў Менску было затрымана больш за 100 чалавек. Пазней заяўнікі таксама былі арыштаваныя, а некаторым з іх былі прад'яўленыя крымінальныя абвінавачанні.

⁵⁰ Вітольд Ашурак памёр 21 траўня 2021 года падчас адбывання 5-гадовага турэмнага зняволення за ўдзел у антыўрадавых масавых мерапрыемствах. Ён быў асуджаны ў студзені 2021 года на закрытым судовым працэсе за “грубыя парушэнні грамадскага парадку і гвалт у дачыненні да міліцыі”. Сяброўскі білет БНФ быў ідэнтыфікаваны пракурорамі на судзе як доказ віны. Ашурак, 50 гадоў, быў сябрам апазіцыйнага грамадскага аб'яднання БНФ, заснаванага ў 1988 годзе і добраахвотна ліквідаванага восенню 2021 года.

Усе спробы правядзення стыхійных мерапрыемстваў на працягу 2021 года былі жорстка спынены прымяненнем сілы з боку міліцыі са шматлікімі затрыманнямі, арыштам да 15 сутак, грашовымі штрафамі і крымінальнымі справамі ў дачыненні да ўдзельнікаў, арганізатараў і журналістаў. Некаторыя ўдзельнікі масавых мерапрыемстваў падвяргаюцца працягламу турэмнаму зняволенню (два-тры месяцы ці даўжэй). Суды, карыстаючыся недахопамі заканадаўства, накладваюць некалькі пакаранняў адно за адным. У 2021 годзе ў Кодэкс аб адміністрацыйных правапарушэннях былі ўнесены папраўкі, якія даюць магчымасць значна павялічыць цяжар пакаранняў за парушэнне правілаў арганізацыі і правядзення масавых мерапрыемстваў. Максімальны штраф патроіўся да 200 базавых велічынь (каля 2000 еўра), а за неаднаразовыя парушэнні пры арганізацыі або правядзенні масавых мерапрыемстваў новае палажэнне ўстанаўлівае асаблівую працягласць адміністрацыйнага арышту ад пятнаццаці да трыццаці дзён.⁵¹

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 4:

- Вызваліць усіх асоб, прызнаных палітычнымі зняволенымі, перагледзець і адмяніць усе вынесеныя ім прыгаворы і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, якія датычацца адказнасці гэтых асоб, выплаціць адэкватную кампенсацыю ўсім палітычным зняволеным, спыніць усе палітычна матываваныя крымінальныя справы;
- Прывесці заканадаўства і практыку дзяржаўнага рэгулявання сходаў у адпаведнасць са стандартамі ў галіне правоў чалавека, у тым ліку Кіруючыя прынцыпы па свабодзе мірных сходаў АБСЕ, каб абмежаванні не рабілі немагчымым ажыццяўленне права на свабоду сходаў для грамадзян (у тым ліку замежных і непаўналетніх) і АГС;
- Увесці паведамляльны парадак правядзення сходаў ва ўсіх дазволеных месцах і зрабіць парадак правядзення любых пікетаў такім жа, якім ён з'яўляецца адносна пікетаў па зборах подпісаў у перадвыбарчыя перыяды;
- Адмяніць абавязковыя дамовы з міліцыяй, хуткай дапамогай і арганізацыямі па ўборцы для правядзення сходаў;
- Пераследаваць у судовым парадку асоб, вінаватых у гвалце з боку міліцыі ў дачыненні да мірных дэманстрантаў;

⁵¹ З аналізам змен, унесеныя у заканадаўства, можна азнаёміцца ў аглядзе Цэнтра прававой трансфармацыі і Беларускага Хельсінкскага камітэта: “Новае заканадаўчае рэгуляванне ў Рэспубліцы Беларусь як рэакцыя ўладаў на падзеі 2020 года, яго суадносіны з міжнароднымі стандартамі ў сферы правоў чалавека”.

- Спыніць крміналізацыю мірных сходаў і выключыць з Крмінальнага кодэкса артыкулы 342, 342² і 369³;
- Спыненне нематываванага і неадпаведнага прымянення сілы ў дачыненні да ўдзельнікаў і арганізатараў любых мірных акцый пратэсту, а таксама спыненне прымянення катаванняў у дачыненні да пратэстуючых;
- Стварыць прававыя і практычныя ўмовы, якія дазваляюць праводзіць контрдэманстрацыі і стихійныя мітынгі;
- Дапускаць на практыцы мірныя дэманстрацыі і не разганяць іх з дапамогай гвалту і адвольнага прымянення сілы; і
- Пераследаваць у судовым парадку асоб, якія ўчынілі мэтанакіраваныя і палітычна матываваныя злоўжыванні дзяржаўнай уладай з мэтай ліквідацыі свабоды сходаў па артыкуле 196 Крмінальнага кодэкса (“перашкаджэнне мітынгу, дэманстрацыі, працэсу, пікетаванне або ўдзел у іх”).

3.5 Права на ўдзел у прыняцці рашэнняў

Агульны бал па сферы: **2.7/7**

Заканадаўства:
3.2 / 7

Практыка:
2.2/7

Удзел у прыняцці рашэнняў АГС у 2021 годзе паслядоўна пагаршаўся на ўзроўні заканадаўства і практыкі (як з боку дзяржавы, так і з боку органаў улады). Атмасфера нагнятаннага страху і масавых рэпрэсій прывяла да самацэнзуры з боку АГС і мінімізацыі любых форм узаемадзеяння з уладай, асабліва калі гаворка ідзе пра ўдзел у прыняцці рашэнняў. Сітуацыя яшчэ больш пагоршылася пасля ліквідацыі сотняў АГС, мэставыя групы якіх былі пазбаўлены магчымасці быць прадстаўленымі ў працэсах прыняцця рашэнняў. На заканадаўчым узроўні назіраецца скарачэнне існуючых структур удзелу грамадскасці ў працэсе прыняцця рашэнняў (уклучаючы ліквідацыю грамадскіх саветаў у тых сферах, дзе яны былі найбольш эфектыўнымі). Крывадушныя прапановы ўладаў выкарыстоўваць «фасадныя структуры» грамадскага прадстаўніцтва (напрыклад, Усебеларускі народны сход, абмеркаванне праекта канстытуцыйнай рэформы) не былі накіраваныя на тое, каб забяспечыць удзел грамадскасці ў прыняцці рашэнняў, а толькі імітавалі яго. Больш за тое, спробы асобных людзей выкарыстоўваць гэтыя механізмы для прасоўвання альтэрнатыўных прапаноў ці крытыкі палітычнага курсу ўрада ў асобных выпадках прыводзілі да новых рэпрэсій.

Стандарт I. Кожны мае права ўдзельнічаць у прыняцці рашэнняў.

Доступ да ўдзелу ў працэсе прыняцця рашэнняў для АГС застаецца недастатковым. Нягледзячы на тое, што ў заканадаўстве існуюць механізмы ўдзелу ў прыняцці рашэнняў, многія АГС не маюць да іх доступу на практыцы з прычыны палітычных рэпрэсій з-за фармальных абмежаванняў.

Ва ўмовах масавых арыштаў і катаванняў, а таксама крымінальных справаў супраць асноўных кіраўнікоў АГС і іншых формаў рэпрэсій магчымасці ўдзелу АГС у прыняцці рашэнняў звузіліся.

На практыцы АГС не заўсёды запрашаюцца да ўдзелу ў працоўных групах па законапраектах. Нават у выпадках, калі яны запрашаюцца, гэта датычыцца толькі пэўных АГС і па спецыяльным рашэнні дзяржаўнага органа, які арганізуе распрацоўку праекта для абмеркавання. Вельмі рэдка ў працоўныя групы або на кансультацыі могуць быць запрошаны ўсе ахвотныя закранутыя АГС. Звычайна ўсім жадаючым суб'ектам даступны толькі анлайн-удзел у абмеркаванні законапраектаў (як і падача пісьмовых заўваг і прапаноў на спецыяльным дзяржаўным сайце “Прававы форум”).

У апошнія гады развівалася прававое рэгуляванне ўдзелу грамадскасці ў працэсе прыняцця рашэнняў, пашыралася кола АГС, запрошаных на кансультацыі (запрашаліся праваабарончыя АГС і назіральныя групы, у тым ліку незарэгістраваныя). Аднак заканадаўства ў гэтай сферы па-ранейшаму застаецца сегментным. У прыватнасці, нормы грамадскіх кансультацый распрацоўваюцца асобна ад норм, якія датычацца доступу да інфармацыі, зваротаў грамадзян і юрыдычных асоб, грамадскіх саветаў і іншых сфер узаемадзеяння АГС і дзяржаўных органаў. Грамадскія кансультацыі і абмеркаванні законапраекта не з'яўляюцца абавязковымі.

Дзяржаўныя органы арганізуюць грамадскія кансультацыі ў большай ступені фармальна, рэдка факусуючыся на рэальным уплыве або змесце рашэння (кансультацыі, дакладней кажучы, з'яўляюцца тлумачэннем рашэнняў, а не ўплывам АГС на іх сутнасць). Не існуе прававых механізмаў для ўстаранення любога невыканання правілаў грамадзянскага ўдзелу і празрыстасці працэсаў прыняцця рашэнняў, уключаючы прыцягненне да адказнасці дзяржаўных службовых асоб (за выключэннем норм, якія датычацца пакідання апеляцый без адказу або невыканання тэрміну для адказу).

Дзяржаўныя ўстановы, як правіла, запрашаюць на кансультацыі арганізацыі, заснаваныя на сяброўстве (грамадскія аб'яднанні), а не фонды ці ўстановы. Закон спецыяльна прадпісвае льготны статус грамадскім аб'яднанням і аб'яднанням юрыдычных асоб пры прагназаванні наступстваў прыняцця праекта нарматыўнага акта.

Усе законапраекты распрацоўваюцца на адной з дзвюх дзяржаўных моў Беларусі (у большасці выпадкаў гэта руская і толькі ў нямногіх выпадках беларуская). Няма практыкі афіцыйнага ўнясення законапраектаў на дзвюх дзяржаўных мовах. У выніку моўныя групы ў Беларусі абмежаваны ў выкарыстанні сваёй мовы для ўдзелу ў распрацоўцы заканадаўчых прапаноў і падачы заўваг да законапраектаў.

Стандарт II. АГС рэгулярна, адкрыта і эфектыўна ўдзельнічаюць у распрацоўцы, імплементацыі і маніторынгу дзяржаўнай палітыкі.

Улады прымаюць найбольш важныя рашэнні без кансультацый.

Большасць механізмаў удзелу працуюць толькі фармальна, не эфектыўныя і не аказваюць рэальнага ўплыву на рашэнні, якія прымаюцца. Гэта таксама адносіцца да кансультацыйных органаў, якія шырока распаўсюджаны, але эфектыўныя толькі ў пэўных галінах.

У прыватнасці, восенню 2021 года быў адменены раздзел аб грамадзянскім кантролі ў галіне аховы помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны ў адпаведнасці з праектам паправак у Кодэкс аб культуры (змены былі афіцыйна прыняты пазней у 2022 годзе). Гэта адбылося нягледзячы на пратэсты вялікай колькасці АГС і петыцый супраць гэтых паправак, а таксама нягледзячы на пазіцыю Міністэрства культуры. З-за гэтага грамадскія наглядалыя камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны будуць ліквідаваны ў 2022 годзе. Гэтыя грамадзянскія органы культурнага кантролю будуць распушчаныя, нават нягледзячы на тое, што яны раней згадваліся як эфектыўныя для АГС і працуючыя празрыста.

З-за ліквідацыі АГС і з іншых прычынаў склад многіх грамадскіх саветаў быў значна скарачаны. Напрыклад, Савет пры Дэпартаменце па гуманітарнай дзейнасці быў скарачаны ўдвая, а Нацыянальная рада па гендэрнай палітыцы скараціла сваё прадстаўніцтва ад АГС. З-за прымусовай ліквідацыі Беларускага Хельсінкскага Камітэта восенню 2021 года гэта АГС страціла сваё прадстаўніцтва ў нацыянальнай камісіі па наглядзе за выкананнем абавязкаў Міністэрства юстыцыі.

Многія нормы, якія датычацца забеспячэння ўдзелу грамадскасці ў працэсе прыняцця рашэнняў, носяць квазіабавязковы характар (з выкарыстаннем такіх тэрмінаў, як “звычайна” і іншых рэкамендацыйных форм). Прававыя нормы, якія датычацца ўдзелу АГС у ажыццяўленні палітыкі, маніторынгу і ацэнцы, існуюць толькі ў некалькіх галінах (такіх, як экалагічныя пытанні або прадпрымальніцкае заканадаўства) і не існуюць у іншых або ўвогуле.

Калі было публічнае абмеркаванне законапраекта, то яго вынікі павінны быць апублікаваны, але аб'ём і падрабязнасці такой публікацыі не ўстаноўлены.

Назіраецца зніжэнне цікавасці грамадскасці да абмеркавання нават найважнейшых законапраектаў. У прыватнасці, гэта праяўляецца ў зніжэнні актыўнасці каментароў на афіцыйным сайце “Прававы форум”⁵² у 2021 годзе:

Табліца 4: Грамадскі інтарэс да абмеркавання законапраектаў.

Год	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Колькасць заканадаўчых актаў, вынесены на грамадскае анлайн-абмеркаванне ў Прававым Форуме	1	1	6	12	26	76	165	195	178
Колькасць каментароў	3	1	34	488	709	1,557	3,021	7,437	1,166
Сярэдняя колькасць заўваг да праекту	3	1	5.6	40.6	27.2	20.4	18.3	38.1	6.5

Нягледзячы на “канстытуцыйную рэформу” і “агульнанацыянальную грамадскую дыскусію”, узровень удзелу грамадскасці ў гэтым працэсе і ўзровень камунікацыі паміж грамадзянскай супольнасцю і адказнымі ведамствамі быў нізкім. У цэлым АГС і грамадскасць успрынялі гэты працэс як імітацыю, закліканую прыкрыць той факт, што новыя дыктатарскія і антыдэмакратычныя нормы былі замацаваныя ў Канстытуцыі шляхам “грамадскіх абмеркаванняў”. У шэрагу выпадкаў пераследам падвяргаліся тыя, хто спрабаваў удзельнічаць у такіх дыскусіях і выяўляць альтэрнатыўныя пункты гледжання. Пры гэтым у праекце Канстытуцыі, вынесеным на рэферэндум у лютым 2022 года, тэрмін

⁵² Форум Права, <https://forumpravo.by/publichnoe-obsuzhdenie-proektov-npa/forum15/>.

“грамадзянская супольнасць” быў згаданы ў выніку грамадскага абмеркавання ў 2021 годзе.

Стандарт III. АГС маюць доступ да інфармацыі, неабходнай для іх эфектыўнага ўдзелу.

Толькі пэўныя праекты канцэпцый і палітык друкуюцца і выносяцца на грамадскае абмеркаванне. Найбольш спрэчныя і супярэчлівыя праекты нарматыўных прававых актаў не выносяцца на грамадскае абмеркаванне і часта публікуюцца толькі пасля іх прыняцця або пры ўнясенні праектаў у парламент. План заканатворчай дзейнасці штогод зацвярджаецца ўказам прэзідэнта, аднак змяшчае толькі запланаваныя законапраекты, а не праекты ўказаў і дэкрэтаў прэзідэнта, якія маюць большую юрыдычную сілу, чым закон. Новыя правілы прадугледжваюць публікацыю заканадаўчага парадку дня ўрада, і яны былі ўпершыню выкарыстаны на практыцы ў 2021 годзе.

Законапраекты публікуюцца ў іх першапачатковым выглядзе, г.зн. у тым выглядзе, у якім яны былі прадстаўлены ў парламент. Аднак яны не абнаўляюцца пасля ўнясення выпраўленняў падчас абмеркаванняў. Тэрміны адказаў на пытанні АГС звычайна не парушаюцца дзяржаўнымі чыноўнікамі, але часам парушаюцца мясцовымі ўладамі. Аб'явы аб правядзенні грамадскіх абмеркаванняў часта з'яўляюцца фармальнымі і дэ-факта ледзь прыкметнымі для грамадскасці (асабліва слуханні, ініцыяваныя мясцовымі ўладамі).

Не існуе спецыяльнага закону або спецыяльных нормаў аб доступе АГС да інфармацыі. Калі законапраекты публікуюцца, то часта гэта адбываецца толькі ў першапачатковым варыянце і да афіцыйнага апублікавання прынятага закона грамадскасць не ведае, якую форму ў канчатковым выніку прыме заканадаўства.⁵³

Стандарт IV. Грамадскі ўдзел у прыняцці рашэнняў выразна аддзелены ад палітычнай актыўнасці і лабісцкай дзейнасці.

Абмежаванні на ўдзел АГС у палітычнай дзейнасці дакладна не вызначаныя, за выключэннем забароны (згодна з Выбарчым кодэксам) на вылучэнне кандыдатаў на выбарах у парламент і мясцовыя саветы.

⁵³ *Эканамічная газета*. 4 студзеня 2022. “Падатковая нявызначанасць. Змены ў НК не апублікаваны і, верагодна, не падпісаны”, <https://отрицательный.около/новости/открытие/изменение-в-нк-никогда-опубликованы/>.

Паняцце лабіравання не замацавана ні ў заканадаўстве, ні на практыцы. АГС, якія, на думку дзяржавы, звязаныя з палітычнай апазіцыйнай дзейнай улады, на практыцы абмежаваныя ў доступе да прыняцця рашэнняў. Магчымасцей для ўдзелу грамадскасці на мясцовым узроўні значна менш, паколькі існуючыя заканадаўчыя нормы па грамадскім абмеркаванні праектаў прававых актаў у асноўным адносяцца да актаў нацыянальнага ўзроўню (законаў, указаў і пастановаў урада), а не да актаў мясцовых органаў улады.

Звычайнай з'яўляецца практыка запрашэння для ўдзелу ў кансультацыях у якасці адзіна магчымага прадстаўлення грамадскай думкі АГС, якія фінансуюцца дзяржавай і падтрымліваюць урад.

Рэкамендацыі ў рамках сферы 5:

- Распаўсюдзіць падыходы, нарматыўныя акты і палітыку, якія прымяняюцца да ўдзелу АГС у прыняцці рашэнняў па распрацоўцы праектаў нарматыўных актаў, на ўзровень органаў мясцовага самакіравання;
- Зрабіць усе арганізацыйныя і прававыя формы АГС роўнымі ў іх удзеле ў прыняцці рашэнняў, выкарыстоўваючы ў адпаведным заканадаўстве тэрмін “некамерцыйныя арганізацыі” замест “грамадскія аб'яднанні”;
- Устанавіць практыку, у адпаведнасці з якой усе закранутыя АГС запрашаюцца на кансультацыі па праектах заканадаўчых актаў, замест бягучай практыкі дзяржаўных органаў, якія складаюць спіс запрошаных АГС;
- Публікаваць гадавыя планы (спісы) дзейнасці ўрада і прэзідэнта па распрацоўцы не толькі законапраектаў, але і праектаў прававых актаў прэзідэнта;
- Пашырыць пералік нарматыўных прававых актаў, якія падлягаюць грамадскаму абмеркаванню, зрабіўшы абавязковым вынясенне на грамадскае абмеркаванне праектаў, якія закранаюць правы і свабоды грамадзян;
- Публікаваць актуальныя праекты законаў у рэжыме анлайн у пастаянна абнаўляемым выглядзе ў адпаведнасці з этапамі бягучага заканадаўчага працэсу дадзенага законапраекта;
- Публікаваць праекты ўказаў і дэкрэтаў прэзідэнта пры распрацоўцы такіх актаў;
- Аднавіць рэгістрацыю АГС, якія былі вымушаныя ліквідавацца на працягу 2020-2021 гадоў, у тым ліку ліквідаваных распушчаных судамі ці па рашэнні мясцовай адміністрацыі;

- Стварыць механізм разгляду і ўзгаднення меркаванняў зацікаўленых бакоў, прадстаўленых імі ў рамках грамадскага абмеркавання праектаў нарматыўна-прававых актаў;
- Распрацаваць Закон “Аб удзеле грамадскасці ў прыняцці рашэнняў” у кансультацыі з АГС, засяродзіць увагу на пашырэнні магчымасцяў удзелу грамадзян і АГС, а не на ўвядзенні абмежаванняў;
- Замацаваць у заканадаўстве абавязак уносіць законапраекты ў парламент, прымаць законы, урадавыя распараджэнні, указы і дэкрэты прэзідэнта на абедзвюх дзяржаўных мовах – рускай і беларускай.

3.6 Свабода выказвання

Агульны бал па сферах: **2.0/7**

Заканадаўства:
2.4 / 7

Практыка:
1.6 / 7

Свабода выказвання ў Беларусі значна знізілася ў 2021 годзе. А менавіта, прастора для незалежнасці яшчэ больш скарацілася з-за ўзмацнення жорсткасці законаў, пазбаўлення замежных журналістаў акрэдытацыі, арыштаў і крымінальнага пераследу рэдактараў і журналістаў, а таксама класіфікацыі СМІ, іх рэдакцый і падпісчыкаў іх Telegram-каналаў, як “экстрэмісцкіх фарміраванняў”, што цягне за сабой крымінальную адказнасць. Сотні інфармацыйных рэсурсаў прызнаны судамі экстрэмісцкімі матэрыяламі, што прывяло да адміністрацыйнай адказнасці за іх публікацыю нават на прыватных старонках і ў прыватнай перапісцы. У 2021 годзе свабода выказвання ў Беларусі была знішчана не толькі ў СМІ. Свабода выказвання падвергнулася такому ж нападу паміж прыватнымі асобамі, як і каналы распаўсюджвання інфармацыі (інтэрнэт, сацыяльныя сеткі, месэнджары, асабліва Telegram) і іх аўдыторыя. У цэлым практычныя абмежаванні свабоды выказвання выйшлі за рамкі пераследу публічнага выказвання меркаванняў (пераслед СМІ і журналістаў) і перайшлі ў прыватную сферу (пераслед за гутаркі ў прыватнай перапісцы, на працы, у грамадскім транспарце, падпіскі на забароненыя СМІ, забароненую інфармацыю на смартфон, забароненыя кнігі дома). Такім чынам, шмат якія незалежныя СМІ былі вымушаныя прыняць рашэнне аб рэлакацыі і працягу сваёй дзейнасці з-за мяжы.

Стандарт I. У кожнага ёсць права на свабоду меркаванняў і іх свабоднае выказванне.

Свабода меркаванняў і іх свабоднае выказванне прадугледжана заканадаўствам і Канстытуцыяй. Але на практыцы ў 2021 годзе людзі, як правіла, не маглі ўдзельнічаць у публічных дыскусіях, не баючыся помсты, рэпрэсій і крымінальнага пераследу. У Беларусі прастора для свабоднай палітычнай дыскусіі строга абмежавана як у заканадаўстве, так і на практыцы, і любы альтэрнатыўны публічны выраз меркавання знаходзіцца пад ціскам як онлайн, так і афлайн, для грамадзян, АГС, палітычных партый, СМІ і сацыяльных сетак, уключаючы прамы крымінальны пераслед. Часта паведамляецца аб выпадках, калі інфармацыя, якая разглядаецца як тая, якая мае вырашальнае значэнне для кіраўніцтва, не распаўсюджвалася або станавілася прадметам крымінальнага расследавання.

Ненавісніцкія выказванні супраць канкрэтных груп, такіх як палітычная апазіцыя, ЛГБТК+, праваабаронцы, АГС ці пратэстуючыя, шырока распаўсюджаныя сярод дзяржаўных СМІ і блогераў, якія падтрымліваюцца дзяржавай, асабліва выказванні, якія апраўдваюць новыя арышты, катаванні і іншыя рэпрэсіі супраць гэтых груп ці асобных людзей. У Беларусі ўлады злоўжываюць заканадаўствам супраць радыкалізму, экстрэмізму і мовы варожасці, каб абмежаваць свабоду выказвання меркаванняў, у тым ліку забарону на публікацыі. Аб прамым гвалце з боку дзяржаўных устаноў у дачыненні да журналістаў і блогераў паведамлялася ў Беларусі на працягу ўсяго 2021 года. Да канца года ў турму было заключана больш за трыццаць журналістаў, у тым ліку прадстаўнікоў замежных сродкаў масавай інфармацыі.

Правядзенне апытанняў грамадскай думкі на грамадска-палітычныя тэмы (нават калі яны не адносяцца да выбараў) патрабуе спецыяльнай акрэдытацыі ад агенцтва пры Акадэміі навук. Існуе забарона на публікацыю вынікаў такіх апытанняў грамадскай думкі, праведзеных без акрэдытацыі, парушэнне якіх караецца штрафам. Вытворчасць друкаваных выданняў падлягае ліцэнзаванню, а распаўсюджванне кніг дапускаецца толькі пасля акрэдытацыі Міністэрства інфармацыі.

У Беларусі практыкуецца татальная цензура для прадухілення заяў, накіраваных супраць правячага рэжыму, напрыклад, у тэатрах⁵⁴. Згодна з артыкулам 38 Закона “Аб сродках масавай інфармацыі”, у Беларусі забаронена распаўсюджваць інфармацыю ад імя арганізацый, якія не маюць дзяржаўнай рэгістрацыі як у СМІ, так і ў інтэрнеце.

Стандарт II. Дзяржава садзейнічае свабодзе меркавання і выказвання, абараняе іх.

Амаль усе тэлеканалы належаць дзяржаве, якая таксама валодае буйнымі грамадскімі і палітычнымі газетамі і субсідуюе іх непасрэдна з дзяржаўнага бюджэту. Медыярынак дэ-факта манапалізаваны дзяржавай. Усе СМІ павінны быць зарэгістраваны ў Міністэрстве інфармацыі, а праца замежных СМІ і журналістаў падлягае акрэдытацыі. Улады часта адмаўляюць у рэгістрацыі ці акрэдытацыі непажаданым СМІ.

Заканадаўствам прадугледжаны шэраг формаў і падставаў для абмежавання дзейнасці па распаўсюджванні меркаванняў шляхам крымінальнага пераследу, абмежаванняў у дачыненні да СМІ, кантролю над інтэрнэтам (у дачыненні як да беларускіх, так і замежных сайтаў), а таксама абмежаванняў на распаўсюд матэрыялаў і “прапаганду экстрэмісцкай дзейнасці”. Тэрміналогія, якая выкарыстоўваецца ў заканадаўстве, часта расплывістая і дапускае розныя тлумачэнні. Нараўне з шырокімі паўнамоцтвамі Міністэрства інфармацыі (па блакіроўцы інтэрнэт-рэсурсаў у абыход судаў і ініцыяванні забарон газет праз суды) паўнамоцтвы, прадстаўленыя спецслужбам, памежнікам і праваахоўным органам, стварылі ўмовы, пры якіх дзяржава мае надзвычай шырокія і неадпаведныя магчымасці для блакавання распаўсюджвання інфармацыі, якую урад лічыць непажаданай.

На працягу 2021 года надзвычай шырока выкарыстоўвалася заканадаўства аб абмежаванні СМІ, былі прыняты новыя рэпрэсіўныя і абмежавальныя акты, а СМІ і журналістаў прымусілі замаўчаць шляхам крымінальнага пераследу, блакіроўкі вэб-сайтаў і прызнання іх працы “экстрэмісцкімі матэрыяламі” (судамі) або “экстрэмісцкімі фармаваннямі”. (КДБ ці МУС без суда).

Дынаміка судовых рашэнняў аб прызнанні матэрыялаў “экстрэмісцкімі”
(згодна з афіцыйным спісам экстрэмісцкіх матэрыялаў Міністэрства інфармацыі)

⁵⁴ *Наша Ніва*. 9 сакавіка 2022 г. “Нібыта ўскочылі ў апошні вагон цягніка, які гарыць”. Гісторыя беларускай мастачкі, што ўцякла ў Грузію.

Табліца 5: Судовыя рашэнні аб прызнанні матэрыялаў “экстрэмісцкімі”

Год	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Колькасць судовых рашэнняў, якія аб'яўляюць матэрыялы “экстрэмісцкімі”	2	1	0	1	0	1	2	13	38	37	39	22	19	426

Такім чынам, у 2021 годзе было больш рашэнняў аб прызнанні матэрыялаў экстрэмісцкімі ў месяц, чым агульная колькасць рашэнняў, якія раней фіксуюцца ў год. Асаблівы аспект 2021 года заключаўся ў тым, што большасць з гэтых рашэнняў былі аб'яўлены неадкладна тымі, хто ўступіў у сілу па надзвычайнай працэдурі. У цэлым, Спіс экстрэмісцкіх матэрыялаў змяшчае тысячы газет, вэб-сайтаў, старонак у сацыяльных сетках, кніг і іншых інфармацыйных медыя; сам спіс складаецца з больш за 200 старонак.⁵⁵

Інфарматары не абаронены законам і падвяргаюцца пераследам. 14 мая 2021 года Вярхоўны суд прыгаварыў афіцэра арміі Дзяніса Урада да 18 гадоў пазбаўлення волі за дзяржаўную здраду пасля таго, як ён апублікаваў урадавы дакумент з Міністэрства ўнутраных спраў, адрасаваны Міністэрству абароны, з просьбай прадаставіць войска ў якасці падмацавання перад запланаванай масавай акцыяй апазіцыі.⁵⁶

На працягу года некалькі дзясяткаў журналістаў, блогераў і працаўнікоў СМІ былі арыштаваныя, падвергнутыя ператрусу і прыцягнутыя да адказнасці. Як паведамлі ў Беларускай асацыяцыі журналістаў, рэпрэсіі найвышэйшай інтэнсіўнасці адбыліся ў ліпені 2021 года, калі міліцыя і супрацоўнікі КДБ правялі 75 ператрусаў па ўсёй краіне ў дамах журналістаў і ў рэдакцыях незалежных СМІ. Агулам у 2021 годзе было зарэгістравана 146 ператрусаў. Як правіла, ператрусы грунтаваліся на неабходнасці расследавання крымінальных справаў, у прыватнасці па артыкуле 289 (“акт тэрарызму”) Крымінальнага кодэкса. Як паведамляў Праваабарончы цэнтр “Вясна”, шэраг вядомых блогераў былі асуджаныя да розных тэрмінаў пазбаўлення волі за ажыццяўленне сваёй свабоды слова. У прыватнасці, 14 красавіка Сяргей Петрухін і Аляксандр Кабанаў былі

⁵⁵ Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь.

⁵⁶ Афіцэра беларускага войска пасадзілі ў турму за ўцечку ліста аб рэпрэсіях - Reuters 14 мая 2021 4:04 GMT+3 <https://www.reuters.com/world/europe/belarus-army-officer-jailed-leaking-letter-crackdown-2021-05-14/>

прыгавораны да трох гадоў пазбаўлення волі па абвінавачанні ў “арганізацыі і падрыхтоўцы дзеянняў, якія груба парушаюць грамадскі парадак”. 2 лютага Уладзімір Неронскі быў прыгавораны да таго ж тэрміну па аналагічным абвінавачанні. У снежні відэааператар Арцём Сакаў і мадэратар сацыяльных сетак Дзмітрый Папоў былі прыгавораны да 16 гадоў пазбаўлення волі. Блогера Эдуарда Пальчыса прыгаварылі да 13 гадоў пазбаўлення волі. У канцы 2021 года фокус рэпрэсій перамясціўся на вікіпедыстаў (рэдактараў старонак Вікіпедыі), якія былі прыцягнуты да крымінальнай адказнасці па абвінавачанні ў дыскрэдытацыі Рэспублікі Беларусь па артыкуле 369і Крымінальнага кодэкса.⁵⁷

У Беларусі застаецца і часта прымяняецца на практыцы крымінальная адказнасць за абразу або паклёп на службовых асоб або прэзідэнта,⁵⁸ а агульная крымінальная адказнасць за абразу (арт. 189 КК) была адменена ў 2021 годзе. Акрамя таго, у многіх выпадках інфарматары з міліцыі, кампаній сувязі, паштовых аддзяленняў і іншых устаноў былі прыцягнуты да адказнасці.

31 снежня 2021 года ўступілі ў сілу папраўкі ў Крымінальны кодэкс, у прыватнасці, новая рэдакцыя артыкула 36і, якая крыміналізуе заклік да абмежавальных мер (гэта значыць санкцый) супраць Беларусі.⁵⁹

Пазасудовая блакіроўка вэб-сайтаў, забароны на сайты і старонкі ў сацыяльных сетках і ў мэсэнджэры Telegram, прызнаныя экстрэмісцкімі, стварэнне перашкод на шляху выдання і распаўсюджвання газет, крымінальны пераслед (у тым ліку турэмнае зняволенне) журналістаў і блогераў, збіццё журналістаў міліцыяй, а таксама пагрозы рэдакцыям СМІ з патрабаваннямі закрыць свае СМІ – усе гэтыя спосабы выкарыстоўваліся для абмежавання свабоды слова.

Многія СМІ і звязаныя з імі асобы ў Беларусі былі пакараныя значнымі штрафамі або арыштамі на тэрмін да 15 сутак за захоўванне і распаўсюджванне матэрыялаў, прызнаных экстрэмісцкімі, на сваіх асабістых смартфонах і ў сацыяльных сетках

⁵⁷ Паводле звестак Генпракуратуры, з 29 снежня 2020 года па 30 красавіка 2021 года жыхар горада Брэста “наўмысна даваў насельніцтву” недакладную інфармацыю аб дзейнасці праваахоўных і дзяржаўных органаў Рэспублікі Беларусь”, у прыватнасці, “размешчаная інфармацыя, якая ўводзіць у зман, на сайтах замежных арганізацый Wikimedia Foundation, Inc. (ЗША) і міжнароднай арганізацыі Міжнароднае таварыства па правах чалавека (Германія)”. Акрамя таго, абвінавачаны “перадаваў загадзя ілжывую інфармацыю аб датычнасці беларускіх уладаў да забойства журналіста Веранікі Чаркасавай у кастрычніку 2004 года, а таксама забойства людзей”, <https://prokuratura.gov.by/ru/media/Novosti/nadzor-za-resheniyami-po-ugolovnym-i-grazhdanskim-delam/prokuratura-brestskoy-oblasti-v-sud-napravleNo-ugolovNoe-delo-o-diskreditatsii-respubliki-belarus/>.

⁵⁸ Да лістапада 2021 года праваабарончыя групы атрымалі імёны 120 чалавек, асуджаных за абразу прэзідэнта, але афіцыйныя крыніцы ацэньваюць колькасць абвінавачаных прысудаў за паклёп на чыноўнікаў у не менш 500 – см. <https://www.belta.by/society/view/kalinkovich-nazval-spravedlivymi-reshenija-suda-v-otNeshenii-uchastnikov-protestov-484941-2022/>.

⁵⁹ Lawtrend. “Свабода аб’яднання і прававыя ўмовы для арганізацый грамадзянскай супольнасці ў Беларусі”.

(напрыклад, за публікацыю ў сацыяльных сетках выяваў, якія змяшчаюць лагатыпы найбольш папулярных сайтаў, прызнаных экстрэмісцкімі).

У Беларусі працягваецца запалохванне супрацоўнікаў СМІ. Па стане на студзень 2022 года, паводле звестак Беларускай асацыяцыі журналістаў, 32 журналісты знаходзяцца альбо ў турмах, альбо затрыманыя міліцыяй, альбо пад хатнім арыштам. “Арганізацыя групавых акцый, якія груба парушаюць грамадскі парадак” была выкарыстаная ў якасці падставы для прысуду Кацярыне Андрэвай і Дар’і Чульцовай з незалежнага тэлеканала да двух гадоў пазбаўлення волі за асвятленне ў прамым эфіры дэманстрацыі наконт забойства актывіста Рамана Бандарэнкі ў лістападзе 2020 года. Ужо ў ліпені 2021 года кантэнт, выраблены польскім тэлеканалам для Беларусі, быў названы “экстрэмісцкім матэрыялам”, намякаючы на магчымасць таго, што атрымальнікі інфармацыі будуць прыцягнуты да адміністрацыйнай адказнасці. Газеты і сродкі масавай інфармацыі былі сур’ёзна абмежаваныя ў сваіх намаганнях па асвятленні буйнамаштабных пратэстаў, якія рушылі за прэзідэнцкімі выбарамі. Напрыклад, 18 траўня 2021 года беларускія міліцыянты арыштавалі персанал і канфіскавалі абсталяванне, якое належыць *Tut.by*, тагачаснаму найбуйнейшаму парталу навін краіны, на падставе абвінавачання ва ўхіленні ад выплаты падаткаў. У той час як *Tut.by* быў зачынены ўладамі, былыя супрацоўнікі *Tut.by* стварылі новую платформу *Zerkalo*, хаця яна дзейнічала з-за мяжы. 8 снежня 2021 года міліцыя арыштавала галоўнага рэдактара папулярнага СМІ “Штодзёнік” па абвінавачанні ў атрыманні хабару, а ў лютым 2021 года яшчэ два журналісты паўсталі перад судом за асвятленне пратэстаў. У сакавіку 2021 года журналіст і польскі актывіст па абароне правоў меншасцяў Анджэй Пачобут быў арыштаваны паводле палітычных абвінавачанняў; у лік арыштаваных таксама ўваходзілі журналісты Радыё Свабодная Еўропа/Радыё Свабода. У траўні 2021 года беларускія ўлады перахапілі рэйс Ryanair, каб арыштаваць 26-гадовага блогера і былога галоўнага рэдактара найбуйнейшага апазіцыйнага Telegram-канала Рамана Пратасевіча. У снежні 2021 года Сяргей Ціханоўскі, незалежны блогер і муж кандыдата ў прэзідэнты 2020 года Святланы Ціханоўскай, быў прыгавораны да 18 гадоў пазбаўлення волі.⁶⁰ Многія іншыя блогеры таксама знаходзяцца ў турме па прысудах за падзеі 2015-2021 гадоў.

Доступ да інтэрнэт-сайтаў *Deutsche Welle* і *Цяперашні час* (якія кіраваліся “Голасам Амерыкі» і «Радыё Свабодная Еўропа»), як і сотні іншых вэб-сайтаў, быў

⁶⁰ Еўрапейскі парламент. Люты 2022 года. “Медыясяроддзе ў Беларусі”, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698922/EPRS_BRI\(2022\)698922_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/698922/EPRS_BRI(2022)698922_EN.pdf).

заблакаваны дзяржаўнымі органамі 28 кастрычніка 2021 года, паколькі матэрыялы, апублікаваныя на гэтых сайтах, былі названыя “экстрэмісцкімі”. Сітуацыя пагоршылася 1 лістапада 2021 года, калі МУС і КДБ таксама назвалі два незалежныя інфармацыйныя агенствы “экстрэмісцкімі фармаваннямі”. Гэты ярлык быў ужыты і да камерцыйнага прадпрыемства, якому належыць газета “*Наша Ніва*”. Паводле звестак Беларускай асацыяцыі журналістаў, няма інфармацыі аб тым, што нехта з гэтых суб’ектаў скардзіўся ў суды на рашэнне аб заключэнні іх у спіс. У снежні 2021 года Асацыяцыя паведаміла, што трынаццаць медыякампаній былі ідэнтыфікаваныя як “экстрэмісцкія” у 2021 годзе.

Сотні людзей знаходзяцца ў турмах Беларусі пасля таго, як іх абвінавацілі ў крытычных каментарых у інтэрнэце на падставе абразы міліцыі, дзяржаўных чыноўнікаў, прэзідэнта або распальвання сацыяльнай нянавісці супраць сацыяльнай групы “супрацоўнікі праваахоўных органаў”.

Акрамя абуральнага пагаршэння сітуацыі ў Беларусі, ёсць асобы, якіх абвінавачваюць у абразе ці паклёпе ў дачыненні да прэзідэнта, суддзяў, дзяржаўных органаў ці за “дыскрэдытацыю рэспублікі” ў сацыяльных сетках ці ў Вікіпедыі.

У краіне выбудавана беспартыйная, але жорсткая “ідэалагічная вертыкаль”. У кожнай дзяржаўнай арганізацыі, прадпрыемстве, школе і ўніверсітэце ёсць “намеснік кіраўніка па ідэалогіі”, задачай якога з’яўляецца прапаганда ідэй беспярэчнай падтрымкі курсу дзейнага прэзідэнта, арганізацыі выбараў і дыскрэдытацыі апанентаў рэжыму, а таксама пераслед дысідэнтаў на іх працоўных месцах.

Беларускія ўлады праводзяць мэтанакіраваную палітыку дыскрэдытацыі АГС у СМІ. Напрыклад, газета адміністрацыі прэзідэнта “*Беларусь Сёння*” апублікавала шэраг артыкулаў, накіраваных на дыскрэдытацыю АГС. Акрамя таго, адбываецца пастаянная дыскрэдытацыя АГС праз афіцыйныя заявы на розных узроўнях.

У канцы 2021 года Генпракуратура і Савет бяспекі апублікавалі схему, паводле якой аўтары міжнародных індэксаў і рэйтынгаў могуць быць прыцягнуты да крымінальнай адказнасці за дзеянні, якія наносзяць шкоду дзяржаве. На прыкладзе Transparency International улады ўказалі, што “Індэкс успрымання карупцыі” не мае метадалагічнай сувязі з феноменам карупцыі, але нібыта ўплывае на інвестыцыйную прывабнасць і нацыянальную бяспеку Беларусі.

Адпаведна, такія дзеянні ўспрымаюцца як тыя, што наносзяць урон інтарэсам Беларусі і павінны карацца крымінальнай адказнасцю.⁶¹

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 6:

- Вызваліць усіх асоб, прызнаных палітычнымі зняволенымі, у тым ліку журналістаў, блогераў і асоб, асуджаных да пазбаўлення волі па паклёпніцкіх артыкулах Крымінальнага кодэкса, перагледзець і адмяніць усе вынесеныя ім прысуды і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, датычныя адказнасці гэтых асоб, выплаціць адэкватную кампенсацыю ўсім палітычным зняволеным, спыніць усе палітычна матываваныя крымінальныя справы;
- Прывесці законы і практыку рэгулявання свабоды слова ў адпаведнасць са стандартамі ў галіне правоў чалавека, уключаючы Заўвагу агульнага парадку № 34 Камітэта ААН па правах чалавека па артыкуле 19 Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах (2011 г.), з тым каб абмежаванні не рабілі ажыццяўленне права на свабоду выказвання меркаванняў немагчымым для грамадзян (у тым ліку для замежнікаў і непаўналетніх) і для АГС;
- Адмяніць Закон "Аб супрацьдзеянні экстрэмізму" і ўсе прынятыя ў адпаведнасці з ім падзаконныя акты, уключаючы пералік экстрэмісцкіх фарміраванняў;
- Адмяніць "ідэалагічную вертыкаль" як супярэчную Канстытуцыі і прынцыпам правоў чалавека;
- Правесці дэманалізацыю электронных СМІ, прыватызацыю друку;
- Фінансаванне СМІ з дзяржаўнага бюджэту павінна здзяйсняцца на аснове празрыстага і адкрытага конкурсу;
- Дзяржаўныя тэлеканалы павінны стаць грамадскім тэлебачаннем, для чаго павінен быць прыняты спецыяльны закон;
- Выключыць з КК адказнасць за паклёп (арт. 188), паклёп на прэзідэнта (арт. 367), абразу прэзідэнта (арт. 368), абразу прадстаўніка ўлады (арт. 369), дыскрэдытацыю Беларусі (арт. 369-1), заклікі да арганізацыі або правядзення незаконных сходаў, (арт. 369-3), заклікі да абмежавальных мер (г.зн., санкцый) і іншых дзеянняў, накіраваных на прычыненне шкоды нацыянальнай бяспецы (арт. 361); Система блокіроўкі сайтаў і

⁶¹ "Аб міжнародных карупцыйных рэйтынггах", Закон і парадак, 2011, № 4, https://www.prokuratura.gov.by/ru/media/info/zhurnal-zakonNest-i-pravoporyadok/?fbclid=IwAR2YcJF_LM-iWAaHDJRlkh2_CrGeKXrZPcFahXwMrn_8rHmLflcba244fos.

прекращения выпуска газет должна быть реформирована и находиться только в юрисдикции судов;

- Сістэма рэгістрацыі друкаваных СМІ павінна мець паведамляльны характар; і
- Адмяніць абавязковую акрэдытацыю сацыялагічных агенцтваў для правядзення апытанняў грамадскай думкі.

3.7 Права на недатыкальнасць прыватнага жыцця

Агульны бал па сферы: **2.6/7**

Заканадаўства:
3.6 / 7

Практыка:
1.7/7

Абарона персанальных дадзеных пагоршылася, нягледзячы на прыняцце Закона “Аб абароне персанальных дадзеных”. Закон змяшчае пазітыўныя нормы, якія адпавядаюць падыходам ЕС, бо ён быў распрацаваны да палітычнага крызісу ў 2020 годзе. Пагаршэнне сітуацыі ў гэтай сферы абумоўлена як увядзеннем больш жорсткіх патрабаванняў да апрацоўкі дадзеных, якія па змаўчанні немагчыма выканаць АГС, так і ўвядзеннем крымінальнай адказнасці за парушэнне правілаў апрацоўкі персанальных дадзеных. На практычным узроўні грамадзяне застаюцца безабароннымі перад уварваннем у іх асабістае жыццё міліцыі ці дзяржаўных прапагандыстаў. Органы палітычнага пераследу не толькі шырока транслююць кадры таёмнага відэаназірання, але і практыкуюць масавыя “прызнанні перад відэакамерай” арыштаваных, у тым ліку якія падвергліся катаванням. Практыкуюцца прымусовыя апублічванні ЛГБТ+ асобаў пад пагрозай катаванняў. Адмовы ў прадстаўленні доступу да прыватнай перапіскі або смартфона трактуюцца як непадпарадкаванне міліцыі і на практыцы часта караюцца арыштамі.

Стандарт I. Кожны мае права на недатыкальнасць прыватнага жыцця і абарону персанальных даных.

Канстытуцыя гарантуе права на недатыкальнасць прыватнага жыцця, таямніцу перапіскі і іншых камунікацый, а заканадаўства прадугледжвае абарону персанальных звестак. Права на недатыкальнасць прыватнага жыцця на практыцы не абаронена ад умяшання і незаконных абмежаванняў з боку дзяржаўных органаў.

Шырока выкарыстоўваюцца катаванні з мэтай атрымання пароля ад смартфона або чат-групы і дадгляду смартфонаў падчас арыштаў і затрыманняў. Наяўнасць апазіцыйных сайтаў або каналаў у дадатку месэнджэра Telegram, якія знаходзяцца сярод дадзеных аб праглядаемых рэсурсах чалавека, можа стаць падставай для арышту і гвалту, а з 2021 года – для крымінальнага пераследу. Выемка ўсіх прылад захоўвання дадзеных і сувязі шырока выкарыстоўваецца як пры ператрусах у хатах, так і пры арыштах. Як правіла, тэлефоны і ноўтбукі вельмі рэдка вяртаюцца іх уладальнікам.

У межах расследавання палітычна матываваных крымінальных спраў улады адсочваюць каардынатары пратэстаў, прымусова дэананімізуючы і арыштоўваючы адміністратараў мясцовых пратэстных чатаў і Telegram-каналаў. Персанальныя дадзеныя арыштаваных і абвінавачаных па палітычных справах, а таксама інфармацыя аб адміністратарах і падпісантах апазіцыйных і пратэстных Telegram-каналаў рэгулярна публікуюцца ў дзяржаўных СМІ. Папярэднія раскрыццё падрабязнасцей крымінальных спраў у абвінаваўчай і прадузяттай манеры шырока практыкуецца дзяржаўнымі СМІ.

Міністэрства ўнутраных спраў стварыла адзіную базу дадзеных удзельнікаў несанкцыянаваных дэманстрацый на аснове пастаноў, накіраваных на прыцягненне ўдзельнікаў да адміністрацыйнага і крымінальнага пакарання (вядомае як база дадзеных “Беспарадкі”). Гэтая сістэма можа аўтаматычна рыхтаваць справаздачы аб “бунтарах”. На аснове базы дадзеных можна вырашыць пытанне аб “мерах рэагавання” адносна як канкрэтнай асобы, так і групы, аб’яднаных адным або некалькімі крытэрамі (уключаючы прэвентыўныя арышты, спецыяльны кантроль на мяжы або на працоўным месцы, падатковыя праверкі і г.д.).

Заканадаўства аб абароне персанальных дадзеных было прынята ў 2021 годзе ў выглядзе асобнага Закона “Аб абароне персанальных дадзеных”. На практыцы, аднак, гэтая абарона эфектыўная толькі супраць умяшання трэціх бакоў, але не супраць умяшання з боку дзяржавы. Напрыклад, ажыццяўляючы права на следчую дзейнасць, дзяржаўныя органы (у тым ліку разведвальныя) свабодна перахапляюць тэлефонныя званкі і інтэрнет-перапіску членаў АГС, а таксама ажыццяўляюць за імі сачэнне, кантралююць іх перамяшчэнне, публікуюць на дзяржаўным тэлебачанні і ў сацыяльных сетках недобраахвотныя “прызнанні” ці асабістыя дадзеныя і фатаграфіі месцаў пражывання. У многіх выпадках дзяржаўныя органы атрымліваюць дадзеныя для крымінальнага пераследу і паклёпніцкіх кампаній у дзяржаўных СМІ, а таксама для стыгматызацыі

праваабаронцаў, актывістаў АГС, прафсаюзных дзеячаў, журналістаў і іншых асоб, незадаволеных палітыкай уладаў. Ніякіх эфектыўных расследаванняў такіх парушэнняў, як узлом вэб-сайтаў ці перахоп электронных лістоў АГС, не праводзіцца. Прымусовыя апублічванні ЛГБТК+ асоб, якія знаходзяцца пад вартай, – ганебная новая практыка МУС.

Кодэкс аб адміністрацыйных правапарушэннях прадугледжвае адказнасць за парушэнне заканадаўства аб абароне персанальных звестак (артыкул 23.7). Артыкул 179 Крымінальнага кодэкса (“Адказнасць за незаконны збор або распаўсюджванне інфармацыі аб прыватным жыцці”) быў выключаны з Крымінальнага кодэкса ў сувязі з прыняццем у маі 2021 года Закона “Аб абароне персанальных даных”. Замест гэтага ў Крымінальным кодэксе быў дададзены шырэйшы артыкул 203¹ (“незаконныя дзеянні ў адносінах да інфармацыі аб прыватным жыцці і персанальных дадзеных”). Гэты артыкул ахоплівае “наўмысны незаконны збор, прадастаўленне інфармацыі аб прыватным жыцці і (або) персанальных дадзеных іншай асобы без яе згоды, якія пацягнулі прычыненне істотнай шкоды правам, свабодам і законным інтарэсам грамадзяніна” і можа пацягнуць пакаранне ў выглядзе пазбаўлення волі на тэрмін да двух гадоў.

Як бы там ні было, фармулёўкі гэтых нормаў і практыка іх ужывання не ахопліваюць усе выпадкі неправамернага выкарыстання доступу да персанальных дадзеных. Беларусь далучылася да Канвенцыі № 108 Савета Еўропы (Канвенцыя аб абароне фізічных асоб з улікам аўтаматычнай апрацоўкі персанальных дадзеных), таму не падтрымлівае гэты стандарт абароны персанальных даных (напрыклад, адсутнічаюць устаноўленыя тэрміны захоўвання персанальных дадзеных).

Юрыдычныя патрабаванні да дзейнасці АГС па абароне персанальных дадзеных з’яўляюцца неадпаведнымі і не апраўданымі законнымі інтарэсамі. Самі АГС не абаронены ад парушэнняў недатыкальнасці прыватнага жыцця з боку дзяржавы.

Калі гаворка ідзе пра дакументы, якія прадстаўляюцца для рэгістрацыі грамадскіх аб’яднанняў і фондаў, закон патрабуе падачу асабістай інфармацыі (уключаючы спіс усіх заснавальнікаў). На практыцы гэтая інфармацыя перадаецца іншым дзяржаўным органам для дадатковага ўзгаднення або экспертызы, што ў некаторых выпадках прыводзіць да ціску на сябраў АГС. Міністэрства юстыцыі мае права запытваць у грамадскіх аб’яднанняў любую інфармацыю, у тым ліку спісы сябраў.

Стандарт II. Дзяржава абараняе права на недатыкальнасць прыватнага жыцця АГС і звязаных з імі асоб.

Нягледзячы на тое, што заканадаўства патрабуе ўмоўнага дазволу пракурора на ператрусы, супрацоўнікі праваахоўных органаў адвольна ўрываюцца ў офісы АГС і прыватныя дамы іх кіраўнікоў для правядзення арыштаў, ператрусаў і канфіскацыі абсталявання.

Падчас шматлікіх праверак 2021 года, якія дэ-факта былі фішынгавымі экспедыцыямі для абгрунтавання падрыхтоўкі іскаў аб ліквідацыі сотняў АГС, дзяржаўныя органы беспадстаўна запыталі ў АГС персанальныя дадзеныя, якія тычацца ўсіх членаў, у тым ліку былых членаў. Апеляцыя гэтых іскаў у Вярхоўны суд пасля папярэджанняў, вынесеных АГС, не ўвянчалася поспехам, і пасля гэтых запыты сталі падставай для іскаў аб ліквідацыі АГС.

У адпаведнасці з новай рэдакцыяй Закона “Прадухіленне легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, фінансавання тэрарыстычнай дзейнасці і фінансавання распаўсюджвання зброі масавага паражэння”, пачынаючы з 2021 года, грамадскія аб'яднанні і фонды абавязаны публікаваць буйныя справаздачы аб сваёй дзейнасці, даходах і расходах. Некаторыя АГС сутыкнуліся з прымусовай ліквідацыяй за тэхнічныя памылкі пры публікацыі гэтых справаздач ці (сумнеўныя) заявы аб тым, што яны былі няпоўнымі.

У сакавіку 2021 года адбыўся інцыдэнт, пры якім змест са справаздачы AML/CTF некалькіх дзесяткаў АГС, якія базуюцца ў Мінску, быў апублікаваны на сайце ўпраўлення юстыцыі без выдалення персанальных дадзеных сябраў выбарчых органаў гэтых АГС. Былі раскрытыя персанальныя дадзеныя больш за сто чалавек, уключаючы нумары тэлефонаў і адрасы пражывання.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 7:

- Стварыць незалежны орган па абароне правоў датычна персанальных звестак;
- Устанавіць санкцыі за супрацьпраўныя дзеянні, звязаныя са зборам, апрацоўкай, прадастаўленнем і перадачай персанальных дадзеных, якія з'яўляюцца дарэчнымі і звязанымі з рэальнымі пагрозамі з боку дзяржавы, а таксама ўводзіць канкрэтныя нормы адказнасці службовых асоб дзяржаўных органаў;

- Забяспечыць дастатковыя гарантыі таго, што заканадаўства аб абароне персанальных звестак не будзе выкарыстоўвацца для абмежавання дзейнасці журналістаў і АГС, а накіраванае на абарону грамадскіх інтарэсаў;
- Спыніць публікацыю дадзеных аб прыватным жыцці, якія сталі вядомыя дзяржаўным установам у рамках праграм па дыскрэдытацыі і стыгматызацыі асоб, асабліва лідэраў і актывістаў АГС;
- Закрыць і знішчыць адзіную базу даных МУС аб удзельніках несанкцыянаваных дэманстрацый (таксама вядомую як база дадзеных “Беспарадкі”) і яе аналагі;
- Пакласці канец невыбарчаму электроннаму сачэнню за грамадзянамі, у тым ліку перахоп тэлефонных званкоў АГС і маніторынг іх інтэрнэт-камунікацый без рашэння суда.

3.8 Дзяржаўны абавязак абараняць

Агульны бал па сферы: **2.0/7**

Заканадаўства:
2.6/7

Практыка:
1.4/7

Дзяржава зноў не змагла абараніць і працягнула душыць АГС. Дзяржава не абараняе АГС і іх актывістаў ад прымусовай ліквідацыі па рашэнні дзяржаўных органаў, ад рэпрэсій, ад паклёпніцкіх нападак праз прапаганду або ад уварвання дзяржаўных органаў ва ўнутраныя справы АГС і прыватнае жыццё людзей. Законы супраць экстрэмізму сталі адным з важных механізмаў пераследу як актывістаў АГС, так і любых іншых людзей, якія не згодны з палітыкай уладаў. Нормы AML/CTF сталі падставай для ліквідацыі АГС і блакіроўкі банкаўскіх рахункаў актывістаў і палітыкаў.

Стандарт I. Дзяржава абараняе АГС і асоб, звязаных з імі, ад умяшання і нападаў.

Згодна з законам "Аб грамадскіх аб'яднаннях" дзяржава гарантуе абарону правоў і законных інтарэсаў грамадскіх аб'яднанняў і ўмяшанне дзяржавы ў дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў забаронена.⁶² Аднак на практыцы гэтая абарона не рэалізуецца.

⁶² Артыкул 6 Закона "Аб грамадскіх аб'яднаннях" ад 4 кастрычніка 1994 года з наступнымі папраўкамі.

Суды не служаць аднаўленню парушаных правоў. Забойствы і катаванні застаюцца беспакаранымі, у той час як выкарыстанне мовы варожасці і падбукторванне да гвалту, уключаючы апраўданне катаванняў, шырока транслююцца дзяржаўнымі СМІ.

Зарэгістраваных выпадкаў, калі асобы, якія абвінавачваюцца ва ўдзеі ў акцыях пратэсту, былі апраўданыя, няшмат. Суды выносяць рашэнні па адміністрацыйных справах па скайпе, разгляд справы можа заняць усяго некалькі хвілін і амаль заўсёды завяршаецца абвінаваўчым прысудам. У выпадку масавага арышту сотняў пратэстоўцаў суды працуюць у рэжыме “канвеера”. Пад маркай пандэміі Covid-19 многія адміністрацыйныя і крымінальныя справы разглядаюцца за зачыненымі дзвярыма. Пад той жа падставай многія юрысты не могуць сустрэцца са сваімі кліентамі, што перашкаджае іх праву на абарону. Тысячы грамадзян затрыманыя органамі бяспекі, многія адвакаты сутыкаюцца з пазбаўленнем права займацца адвакацкай дзейнасцю і/ці затрыманнем за іх працу па абароне апазіцыйных дзеячаў і іншых арыштаваных грамадзян.

Папраўкі ў Закон “Аб адвакатуры і адвакацкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь” у маі 2021 года ўзмацнілі кантроль Міністэрства юстыцыі за адвакатамі, забаранілі прыватныя юрыдычныя фірмы і стварылі льготныя ўмовы для атрымання статусу адваката былымі супрацоўнікамі МУС.

Забойствы і катаванні (у тым ліку знятыя ў прамым эфіры з забойцамі і ахвярамі, якія выразна ідэнтыфікуюцца) застаюцца беспакаранымі, а самі заяўнікі становяцца абвінавачанымі па крымінальных справах аб беспарадках. Аб'ём жорсткіх парушэнняў правоў чалавека ў Беларусі ў 2021 годзе аналагічны дэ-факта надзвычайнаму становішчу, пры якім звычайныя законы не прымяняюцца або прымяняюцца толькі ў той меры, у якой гэта надае масавым рэпрэсіям бачнасць законнасці.

Палітыкі і чыноўнікі ўдзельнічаюць у распальванні нянавісці ў дачыненні да праваабарончых АГС, апазіцыйных груп, незалежных прафсаюзаў і АГС, якія атрымліваюць замежнае фінансаванне.

Суддзі не рэагуюць на заявы аб прымяненні катаванняў, не прыпыняюць судовое разбіральніцтва да таго часу, пакуль не будуць расследаваны заявы аб прымяненні катаванняў, і апраўдваюць абвінаваўчыя прыгаворы доказамі, атрыманымі з прымяненнем катаванняў. Права на бесперашкодны доступ да адвакатаў па-ранейшаму парушаецца. Гэтыя злоўжыванні часта здзяйснююцца

пад выглядам мер супрацьдзеяння распаўсюджванню каранавіруса. Аналіз становішча ў цэлым дае падставу зрабіць выснову аб тым, што працэсуальныя правы затрыманых і зняволеных адвольна абмяжоўваюцца ў *масавым парадку*.⁶³ Адвакаты пазбаўлены магчымасці выконваць свае абавязкі ў абстаноўцы свабоды і адсутнасці ціску. На працягу года больш за трыццаць адвакатаў былі асуджаныя або адвольна выключаныя з прафесіі. Фактычнымі падставамі для гэтага былі іх грамадска-палітычныя погляды і дзейнасць, рэалізацыя правоў і свабод, у тым ліку шляхам уключэння ў палітычна матываваныя справы. Органы самакіравання далучыліся да ўладаў у кампаніі па пераследзе адвакатаў. У выніку паспешна прынятых змяненняў у Закон “Аб адвакатуры і адвакацкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь” адвакаты могуць ажыццяўляць сваю дзейнасць толькі ў складзе юрыдычных кансультацый і не могуць выбіраць уласныя органы самакіравання. Залежнасць адвакатуры ад выканаўчай улады ў розных аспектах яе дзейнасці яшчэ больш узмацнілася, а татальны кантроль над адвакацкімі самакіравальнымі адукацыямі выйшаў на новы ўзровень, пазбавіўшы адвакатуру таго, што засталася ад яе незалежнасці і самакіравання.

Адсутнічае механізм забеспячэння выканання рашэнняў міжнародных органаў па правах чалавека, у прыватнасці, прынятых Камітэтам ААН па правах чалавека ў адносінах да Беларусі на падставе фактаў парушэння права на аб'яднанне шляхам ліквідацыі грамадскіх аб'яднанняў або адмоваў у іх рэгістрацыі.

Стандарт II. Меры, якія прымаюцца для барацьбы з экстрэмізмам, тэрарызмам, адмываннем даходаў, атрыманых злачынным шляхам, і карупцыяй, з'яўляюцца адраснымі і суразмернымі, у адпаведнасці з падыходам, заснаваным на ацэнцы рызык, пры выкананні стандартаў у галіне правоў чалавека, уключаючы свабоду асацыяцыі, сходаў і выказвання меркаванняў.

Злоўжыванне антытэрарыстычным і антыэкстрэмісцкім заканадаўствам (асабліва яго змененай і пашыранай у 2021 годзе версіяй) з'яўляецца непажаданым наступствам, а наўмыснай палітыкай цяперашняй улады. Гэта праяўляецца практычна ва ўсіх абласцях, якія ахопліваюцца гэтым дакладам.

Заканадаўства аб экстрэмізме выкарыстоўваецца як для апраўдання блакіроўкі сайтаў у інтэрнэце, так і для прыцягнення да крымінальнай адказнасці палітычных апанентаў улады. У цэлым заканадаўства і практыка “процідзеяння экстрэмізму” ў 2021 годзе сталі вельмі падобныя да расійскай мадэлі, будучы

⁶³ Права чалавека Цэнтр “Вясна”. “Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў 2021 годзе: аналітычны агляд”.

відавочна натхнёныя ёю. Але толькі ў Беларусі паняцце “экстрэмізм” распаўсюджваецца нават на: “незаконныя” масавыя мерапрыемствы, распаўсюджванне “заведама ілжывай інфармацыі” аб сітуацыі ў Беларусі, абразу прадстаўнікоў улады, “дыскрэдытацыю” органаў дзяржаўнай улады. “Садзейнічанне” і “навучанне экстрэмізму і яго “грамадскае апраўданне” таксама крыміналізуюцца. Групы грамадзян прызнаюцца “экстрэмісцкімі фарміраваннямі” без суда.⁶⁴ “Экстрэмісцкая сімволіка” ўключае ў сябе выявы людзей, раней судзімых за экстрэмізм, а таксама шматлікія лагатыпы СМІ і вадзяныя знакі.

14 мая 2021 года быў падпісаны Закон “Аб унясенні змяненняў у законы аб супрацьдзеянні экстрэмізму”, які ўступіў у сілу 14 чэрвеня 2021 года.

Гэты Закон яшчэ больш значна пашырыў паняцце экстрэмізму (экстрэмісцкай дзейнасці). У адпаведнасці з Законам існуе адказнасць не толькі за арганізацыю, падрыхтоўку і здзяйсненне замаху на незалежнасць, тэрытарыяльную цэласнасць, суверэнітэт, асновы канстытуцыйнага ладу і грамадскую бяспеку, але і за планаванне гэтай дзейнасці. У прыватнасці, гэтая дзейнасць можа ажыццяўляцца праз:

- i) садзейнічання экстрэмісцкай дзейнасці, праходжання навучання або іншай падрыхтоўкі да ўдзелу ў дзейнасці;
- ii) распаўсюджвання заведама фальшывых звестак аб палітычным, эканамічным, сацыяльным, ваенным і міжнародным становішчы Рэспублікі Беларусь або прававым становішчы грамадзян у Рэспубліцы Беларусь у мэтах дыскрэдытацыі Рэспублікі Беларусь;
- iii) абразы прадстаўніка ўлады ў сувязі з выкананнем ім сваіх службовых абавязкаў і дыскрэдытацыя органаў дзяржаўнай улады і кіравання;
- iv) распальвання расавай, нацыянальнай, рэлігійнай або іншай сацыяльнай варожасці або розні, палітычнай або ідэалагічнай варожасці, або розні ў адносінах да якой-небудзь сацыяльнай групы, у тым ліку здзяйсненне з названымі мэтамі супрацьпраўных дзеянняў супраць грамадскага парадку і грамадскай маральнасці, парадку кіравання, жыцця і здароўя, асабістай свабоды, гонару і

⁶⁴ Human Constanta, Праваабарончы цэнтр “Вясна”, Беларуская асацыяцыя журналістаў і Інфармацыйна-аналітычны цэнтр “Сава”. 2022. “Як “экстрэмізм” парушае правы чалавека ў Беларусі: асноўныя тэзісы праваабарончых арганізацый”.

годнасці асобы, маёмасці; перашкоды законнай дзейнасці дзяржаўных органаў; і гэтак далей.

Было таксама ўведзена шырокае і расплывістае вызначэнне “экстрэмісцкай арганізацыі”. Беларускія законы аб барацьбе з экстрэмізмам змяшчаюць расплывістыя фармулёўкі, якія дапускаюць шырокія тлумачэнні, што стварае магчымасці для неправамернага выкарыстання абвінавачванняў у экстрэмізме, асабліва калі гаворка ідзе пра абвінавачванні ў публікацыях у Інтэрнэце. Да экстрэмісцкіх арганізацый адносяцца не толькі тыя, якія ажыццяўляюць экстрэмісцкую дзейнасць або фінансуюць яе, але і тыя, якія аказваюць іншае садзейнічанне экстрэмісцкай дзейнасці або прызнаюць магчымасць выдзення экстрэмісцкай дзейнасці. Калі арганізацыя, зарэгістраваная ў Беларусі, прызнана экстрэмісцкай, яе дзейнасць на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь забараняецца, і яна павінна быць ліквідавана рашэннем суда. Рашэнне аб прызнанні экстрэмісцкай арганізацыі можа быць прынятае Вярхоўным судом па заяве Генеральнага пракурора, абласнымі судамі і судом горада Мінска па заяве адпаведных пракурораў. Маёмасць арганізацыі можа быць канфіскавана, закон забараняе выкарыстанне сімволікі і атрыбутыкі такой арганізацыі. Артыкул 423¹, які прадугледжвае пакаранне ў выглядзе пазбаўлення волі на тэрмін да трох гадоў за невыкананне рашэння суда аб прызнанні арганізацыі экстрэмісцкай, уключаны ў Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь. У 2021 годзе Вярхоўны суд Беларусі разгледзеў першыя справы аб прызнанні арганізацый тэрарыстычнымі.⁶⁵

Закон таксама ўвёў тэрмін “экстрэмісцкае фарміраванне”. Яго найважнейшае адрозненне ад тэрміна “экстрэмісцкая арганізацыя” палягае ў тым, што экстрэмісцкае фармаванне можа быць не зарэгістраваным і можа быць прызнанае экстрэмісцкім у пазасудовым парадку Міністэрствам унутраных спраў ці КДБ.

15 кастрычніка 2021 г. набыла моц Пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь №575 (“Аб мерах па супрацьдзеянні экстрэмізму і рэабілітацыі нацызму”). У адпаведнасці з законам і пастановай Міністэрству ўнутраных спраў даручана весці спісы арганізацый, фарміраванняў, індывідуальных прадпрыемстваў, а таксама спіс грамадзян Рэспублікі Беларусь, замежных

⁶⁵ Нефармальны арганізацыя “Супраціў” была прызнана тэрарыстычнай арганізацыяй разам з ініцыятывамі “Кіберпартызаны”, “Сілы народнай самаабароны – СНС” і “Буслы ляцяць”, якія ўваходзяць у яе, і таму гэтыя арганізацыі класіфікуюцца і як экстрэмісцкія, і як тэрарыстычныя. Такое рашэнне было прынятае Вярхоўным судом Рэспублікі Беларусь 1 снежня 2021 года. У дакладзе пракуратуры гаворыцца, што “ключавымі мэтамі дзейнасці фармавання з’яўляюцца аб’яднанне радыкальна настроеных грамадзян для наступнага закліку ўдзельнічаць у несанкцыянаваных акцыях пратэсту і рашуча выступаць супраць праваахоўных органаў і тэрарыстычных актаў; дыскрэдытаваць органы дзяржаўнай улады і адміністрацыі; і гвалтоўна змяніць канстытуцыйны лад”.

грамадзян або асоб без грамадзянства, якія маюць дачыненне да экстрэмісцкай дзейнасці.

Заканадаўства аб экстрэмізме выкарыстоўваецца як для апраўдання блакіроўкі сайтаў у інтэрнэце, так і для прыцягнення да крымінальнай адказнасці палітычных апанентаў улады. Тое ж самае тычыцца нормаў AML/CTF, якія таксама былі неабгрунтавана выкарыстаныя для ўвядзення фінансавай справаздачнасці для АГС. Меры AML/CTF, якія прымяняюцца да ўсіх АГС дзвюх арганізацыйна-прававых формаў, грамадскіх аб'яднанняў і фондаў, незалежна ад узроўню або спалучанай рызыкі, не адпавядаюць рызыка-арыентаванаму падыходу AML/CTF і не заснаваныя на афіцыйнай ацэнцы рызык.

беларускі закон “Аб мерах па прадухіленні легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, фінансавання тэрарыстычнай дзейнасці і фінансавання распаўсюджвання зброі масавага паражэння” абавязвае банкі правяраць, ці адпавядаюць фінансавыя аперацыі АГС іх статутным мэтам. У адпаведнасці з новай рэдакцыяй вышэйзгаданага Закона, пачынаючы з 2021 года, грамадскія аб'яднанні і фонды абавязаны публікаваць вялікія справаздачы аб сваёй дзейнасці, даходах і расходах (некаторыя АГС сутыкаліся з прымусовымі ліквідацыямі за тэхнічныя памылкі пры публікацыі гэтых справаздач; у астатніх выпадках урад беспадстаўна раскрываў дадзеныя сяброў праўлення АГС). Злоўжыванне стандартамі ў галіне AML/CTF і супрацьдзеяння карупцыі для непарпарцыйных абмежаванняў у дачыненні да АГС па-ранейшаму распаўсюджанае ў Беларусі. У цэлым палажэнні аб сістэме справаздачнасці для АГС з'яўляюцца празмернымі і неадпаведнымі.

Абвінавачанні ў парушэнні правілаў публікацыі справаздач аб барацьбе з адмываннем грошай з пункту гледжання працэдуры (але не ў сувязі з парушэннем нормаў AML па іх сутнасці) былі ў ліку падстаў для ліквідацыі амаль дзесяці вядучых беларускіх АГС. Адна з такіх ліквідаваных арганізацый, Грамадскае аб'яднанне “Беларускі Хельсінскі Камітэт”, раней, на этапе распрацоўкі працэдуры справаздачнасці па барацьбе з адмываннем грошай у 2020 годзе, звярнулася ў Міністэрства юстыцыі з прапановай правесці грамадскія кансультацыі па новым парадку справаздачнасці, але гэтая просьба была адхіленая і папярэднія кансультацыі не праводзіліся.

Улады выкарыстоўваюць антытэрарыстычныя апраўданні ў якасці падставы для сваіх спробаў прымусіць замаўчаць грамадзянскую супольнасць, у тым ліку шляхам крымінальнага пераследу. У той жа час працэсуальныя гарантыі для затрыманых і падазраваных у крымінальным судаводстве значна скарачаны.

Дасудовае ўтрыманне пад вартай выкарыстоўваецца вельмі часта (амаль заўсёды ў палітычна матываваных справах) і можа расцягвацца на гады і грунтавацца толькі на цяжкасці злачынства. Ужыванне залогі, хатняга арышту і іншых дасудовых мер сустракаецца рэдка. Дадатковыя абвінавачванні часта выкарыстоўваюцца за новыя злачынствы, калі чалавек ужо знаходзіцца ў турме (у гэтым выпадку тэрмін дасудовага ўтрымання пад вартай пачынае залічвацца зноўку). У выніку, напрыклад, кіраўнік найбуйнейшай нацыянальнай краўдфандынгавай платформы *MolaMola* Эдуард Бабарыка знаходзіўся пад вартай па крымінальным абвінавачванні ва ўхіленні ад выплаты падаткаў без суда на працягу 18 месяцаў, а пасля гэтага яго дадаткова абвінавацілі ў распальванні нянавісці і арганізацыі масавых беспарадкаў.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 8:

- Увесці магчымасць для АГС абскардзіць у судзе любыя дзеянні дзяржаўных органаў, якія, на іх думку, парушаюць іх правы або правы іх членаў;
- Вызваліць усіх асоб, прызнаных палітычнымі зняволенымі, перагледзець і адмяніць усе вынесеныя ім прыгаворы і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, якія датычацца адказнасці гэтых асоб, выплаціць адэкватную кампенсацыю ўсім палітычным зняволеным, спыніць усе палітычна матываваныя крымінальныя справы;
- Адмяніць Закон "Аб супрацьдзеянні экстрэмізму" і ўсе прынятыя ў адпаведнасці з ім падзаконныя акты, у тым ліку Пералік экстрэмісцкіх фарміраванняў;
- Прыцягнуць у судовым парадку асоб, якія здзейснілі мэтанакіраваныя і палітычна матываваныя дзеянні па ліквідацыі свабоды аб'яднанняў па артыкуле 194 Крымінальнага кодэкса ("перашкаджэнне законнай дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў");
- Укараніць у заканадаўства аб AML/CTF рызыка-арыентаваны падыход, які ўлічвае фактычную недатычнасць АГС да дзейнасці па адмыванні грошай і фінансаванні тэрарызму, а таксама спыніць ацэнку адпаведнасці фінансавых аперацый АГС сваім статутам у якасці крытэрыю аднясення фінансавых аперацый да тых, якія патрабуюць асаблівага кантролю.

3.9 Дзяржаўная падтрымка

Агульны бал па сферы: **2.4/7**

Заканадаўства:
2.8 / 7

Практыка:
1.9/7

Дзяржаўная падтрымка АГС была недастаткова развіта і працягнула скарачацца. Скарочаны пералік АГС, якія могуць прэтэндаваць на льготныя арэндныя стаўкі ў памяшканнях, якія знаходзяцца ў дзяржаўнай уласнасці. У Беларусі таксама адсутнічае агульнадаступная конкурсная сістэма дзяржаўнага фінансавання АГС.

Стандарт I. Існуе шэраг розных і эфектыўных механізмаў прадастаўлення дзяржаўнай падтрымкі АГС у фінансавай і натуральнай формах.

Механізмы дзяржаўнай падтрымкі АГС не распрацаваны і дзяржаўная падтрымка даступная толькі пэўным АГС, бліжэй да органаў улады. Дзяржаўная падтрымка АГС выдзяляецца на пазаконкурснай аснове за кошт прамых палітычных рашэнняў. У Беларусі няма адзінага нарматыўнага акта, які рэгулюе дзяржаўную фінансавую падтрымку АГС.

Заканадаўствам і практыкай прадугледжаны дзве асноўныя формы дзяржаўнай фінансавай падтрымкі АГС: прамое фінансаванне асобных АГС з дзяржаўнага або мясцовых бюджэтаў на пазаконкурснай аснове і сацыяльны заказ. Існуе таксама асаблівы парадак прыцягнення фінансавання, прадугледжаны для спартыўных арганізацый (уключаючы назначэнне пэўных прадпрыемстваў для фінансавання пэўных клубаў).

У цэлым толькі вузкае і нязменнае кола АГС атрымлівае дзяржаўную падтрымку. Падтрымка ў нематэрыяльным выглядзе праз зніжэнне арэнднай платы пры арэндзе дзяржаўных памяшканняў аказваецца АГС, якія ўключаны ў спецыяльны пералік, зацверджаны ўрадам. АГС уключаюцца ў гэты пералік па запыце міністэрстваў на аснове працэдуры з непразрыстымі, суб'ектыўнымі крытэрамі. Гэты спіс быў двойчы і значна скарочаны цягам 2021 года.

Спіс АГС, якія маюць права на атрыманне арэндных ільгот, быў упершыню скарочаны 30 сакавіка 2021 года, тады спіс скараціўся амаль удвая. У спіс увайшлі, напрыклад, такія арганізацыі, як Асацыяцыя некамерцыйных арганізацый па барацьбе з эпідэміяй ВІЧ/СНІДу (*БелСетка АнтыСНІД*), Беларускае грамадскае

аб'яднанне “Адпачынак у вёсцы”, Беларускае грамадскае аб'яднанне стаміраваных, Дабрачыннае грамадскае аб'яднанне “Разам для лепшай будучыні”, грамадскае аб'яднанне “Свет без межаў”, Віцебскае гарадское грамадскае аб'яднанне жанчын “Ульяна”, Міжнароднае грамадскае дабрачыннае аб'яднанне “Бачыць сэрцам”, Міжнароднае грамадскае аб'яднанне “Узаемаразуменне”, Грамадскае аб'яднанне “Рэспубліканская асацыяцыя інвалідаў-калясачнікаў”, Рэспубліканская грамадская Асацыяцыя клубаў ЮНЕСКА, Рэспубліканскае грамадскае аб'яднанне “Маці супраць наркатыкаў”, Рэспубліканскае маладзёжнае грамадскае аб'яднанне “Ліга добраахвотнай працы моладзі”, Беларуская асацыяцыя дапамогі дзецям-інвалідам і маладым інвалідам.

27 снежня 2021 г. прынята Пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь №761 (“Аб унясенні змяненняў у пастанову Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 30 красавіка 2013 г. №327”), якая ўступае ў сілу 30 сакавіка 2022 г. Гэта ў чарговы раз значна скараціла спіс АГС, якія маюць права на ільготы па арэндзе. Ён вызначыў, што толькі 23 беларускія некамерцыйныя арганізацыі могуць скарыстацца ільготамі (да гэтага 103 АГС былі прадастаўлены ільготы па арэндзе; на момант прыняцця першапачатковага становішча ў 2010 годзе налічвалася 500 адпаведных АГС; а да гэтага, да ўвядзення пераліку, усе грамадскія аб'яднанні мелі ільготы па арэндзе).⁶⁶

Акрамя сацыяльнай замовы, заключэнне кантрактаў з АГС не распаўсюджана, а ўмовы тэндэраў на дзяржаўныя закупкі звычайна фармулююцца такім чынам, што яны неспрыяльныя для ўдзелу АГС.

Улады распрацавалі пазітыўны законапраект аб валанцёрстве, які ўлічвае рэкамендацыі і каментарыі АГС, але гэты законапраект знаходзіцца на стадыі распрацоўкі з 2020 года без дакладнага прагрэсу.

Стандарт II. Дзяржаўная падтрымка АГС рэгулюецца дакладнымі і аб'ектыўнымі крытэрамі і размяркоўваецца праз празрыстую і канкурэнтную працэдуру.

Адсутнічаюць празрыстыя і канкурэнтныя працэдуры давання дзяржаўнага фінансавання АГС. Адзіным выключэннем з'яўляецца сацыяльная замова. Аднак сацыяльная замова даступна вузкаму колу сацыяльных АГС, патрабуе вялікага

⁶⁶ Больш падрабязны аналіз Указа гл.: Lawtrend. Снежань 2021 гада. “Змяненне заканадаўства аб справаздачнасці для грамадскіх аб'яднанняў і фондаў”.

дадатковага фінансавага ўкладу з іншых рэсурсаў і яго прымяненне падлягае сур'ёзным абмежаванням.

Дзяржаўнае фінансаванне АГС не падлягае маніторынгу, а вынікі праектаў і праграм, якія фінансуюцца дзяржавай, не публікуюцца. АГС, якія атрымліваюць сродкі ад дзяржавы, удзельнічаюць у прапагандысцкіх і агітацыйных кампаніях у падтрымку ўрада і праўрадавай палітыкі, уключаючы кампаніі стыгматызацыі.

Стандарт III. АГС прадастаўляюцца спрыяльныя падатковыя ўмовы.

Беларускія АГС не ацэньваюць падатковыя ўмовы як спрыяльныя. Адзінай ільготай з'яўляецца выключэнне членскіх узносаў і ўнутраных ахвяраванняў з падаходнага падатку.

Замежныя ахвяраванні і гранты не вызваляюцца ад падаткаў па змаўчанні. Апроч рэгістрацыі дапамогі, атрымальнік павінен прайсці асобную працэдуру вызвалення ад падаткаў, і ў такім вызваленні можа быць часткова ці цалкам адмоўлена. АГС называюць неспрыяльнай мерай адсутнасць рэгулявання падатковага статусу для дабрачыннай дапамогі фізічным асобам, якія атрымліваюць яе ад АГС, і ў некаторых выпадках падатковыя інспекцыі патрабавалі ад грамадзян выплаты падатку на такую дапамогу. Працэдура атрымання статусу вызвалення ад падаткаў не прадугледжана законам або дзяржаўнымі нарматыўнымі актамі. Амаль ва ўсіх выпадках АГС павінны спрабаваць лабіраваць індывідуальнае палітычнае рашэнне органа (на ўзроўні закона або ўрада), каб атрымаць падатковы вылік праз уключэнне ў спіс для вызвалення ад падаткаў (адпаведнасці любому спісу крытэраў прымальнасці недастаткова, каб карыстацца падатковымі вылікамі). Нават калі АГС не вядзе ніякай фінансвай дзейнасці, яна мусіць падаваць падатковыя дэкларацыі з нулявымі дадзенымі. Любая сума, атрыманая фізічнай асобай у якасці падарунка, калі яна не перавышае BYN 7,521 (прыкладна 2,300 EUR на снежань 2021 года) у год, вызваляецца ад падаходнага падатку.

Калі справа даходзіць да ахвяраванняў дзецям-сіротам або людзям з інваліднасцю, ахвяраванне, якое не перавышае 15 030 BYN (5 200 EUR) у год, можа быць пазбаўлена ад выплаты падатку. Грамадскім аб'яднанням забараняецца непасрэдна весці прадпрымальніцкую дзейнасць; ім неабходна стварыць асобнае прадпрыемства, каб мець магчымасць аказваць паслугі і прадаваць тавары. У выпадку вядзення прадпрымальніцкай камерцыйнай дзейнасці фондамі і ўстановамі такі даход падлягае падаткаабкладанню, як і даход любой кампаніі.

Закон не вызначае асобы грамадска-карысны статус або паняцце сацыяльнага прадпрымальніцтва. Кіраўнікі АГС, якія парушаюць правілы атрымання замежнай дапамогі, абвінавачваюцца ва ўхіленні ад выплаты падаткаў у адпаведнасці з Крымінальным кодэксам і прыгаворваюцца да турэмнага зняволення. Людзі, якія аказвалі матэрыяльную ці юрыдычную дапамогу ахвярам гвалту з боку міліцыі пасля прэзідэнцкіх выбараў у 2020 годзе, сутыкнуліся з крымінальнымі абвінавачаннямі і падатковымі праверкамі.

Падатковы кодэкс прадугледжвае прэферэнцыі для ахвяраванняў арганізацыям пэўнага кшталту. Напрыклад, пэўная сума грошай, якая выдаткоўваецца ахвярадаўцамі рэлігійным арганізацыям, сацыяльным службам і некаторым спартыўным арганізацыям, вызваляецца ад падаходнага падатку. Для арганізацый, уключаных у канкрэтны спіс, пералічаны ў Падатковым кодэксе, а таксама рэлігійных і спартыўных арганізацый існуе столь таго, якая частка падатку можа быць аднята з карпаратыўных ахвяраванняў. Вылік не можа перавышаць 10 адсоткаў ад прыбытку ахвяравальніка.

Многія тэхнічныя патрабаванні па разліку падаткаў распрацаваны для камерцыйных арганізацый і спецыфіка АГС не ўлічваецца. Напрыклад, калі АГС не вядзе ніякай фінансавай дзейнасці, яна мусіць падаваць падатковыя дэкларацыі з нулявымі дадзенымі кожны месяц. Не існуе афіцыйных заканадаўчых азначэнняў “дабрачыннай дзейнасці”, “дабрачыннай (грамадска-карыснай) арганізацыі” або “дабрачыннасці”. У заканадаўстве выкарыстоўваюцца розныя тэрміны, такія як ахвяраванні, бязвыплатная (спонсарская) дапамога, замежная бязвыплатная дапамога і міжнародная тэхнічная дапамога, і часам адрозненні паміж імі незразумелыя. На практыцы гэта стварае значныя цяжкасці пры афармленні ахвяраванняў для правільнага вылічэння падаткаў і ажыццяўлення банкаўскіх аперацый.

Кіраўнікі і супрацоўнікі АГС, якія парушаюць правілы атрымання замежнай дапамогі і атрымліваюць яе на асабовыя рахункі або банкаўскія рахункі арганізацыі за мяжой, абвінавачваюцца ва ўхіленні ад выплаты падаткаў у адпаведнасці з крымінальным заканадаўствам і прыгаворваюцца да пазбаўлення волі. Такіх крымінальных справаў у 2021 годзе было некалькі, у тым ліку справа Праваабарончага цэнтру “Вясна” да якой былі прыцягнутыя дзясяткі абвінавачаных і падазраваных асобаў.

Старшыня Праваабарончага цэнтру “Вясна” Алесь Бяляцкі, яго намеснік Валянцін Стэфановіч і юрыст арганізацыі Уладзімір Лабковіч узяты пад варту з 14 ліпеня

2021 года. У гэты дзень у іх дамах і дамах дзясяткаў сяброў “Вясны” былі праведзены ператрусы Дэпартаментам фінансавых расследаванняў. Гэта было часткай масіраванага нападу на АГС у Беларусі, абвешчанай прэзідэнтам Лукашэнкам. З таго часу трое праваабаронцаў былі ўзятыя пад варту па абвінавачанні ва “ўхіленні ад выплаты падаткаў” (ч. 2 арт. 243 КК РБ).

Аднак, нават без уліку відавочнай палітычнай матывацыі справы, падатковыя абвінавачванні наўпрост звязаныя з тым, што беларускія ўлады абмежавалі свабоду аб'яднанняў і не дазволілі АГС “Вясна” атрымаць статус юрыдычнай асобы.

Па версіі абвінавачвання, Стэфановіч, Бяляцкі і Лабковіч разам з Дзмітрыем Салаўёвым (які пакінуў Беларусь пасля ператрусу ў лютым) і “іншымі неўстаноўленымі асобамі” пасля “ліквідацыі ў адпаведнасці з рашэннем Вярхоўнага суда ад 28.10.2003 года праваабарончай арганізацыі “Вясна”, у парушэнне прынятага судом рашэння, кіравалі арганізацыяй і працягнулі ажыццяўленне гэтай арганізацыяй дзейнасці на тэрыторыі Беларусі, у тым ліку па выкананні работ (паслуг), за якія асобам, якія выканалі работы (якія аказалі паслугі), у перыяд з 2013 па 2020 год, вышэйназванай арганізацыяй выплачана матэрыяльнае ўзнагароджанне на агульную суму не менш за 879 887 рублёў».

Улады таксама сцвярджаюць, што “парушаючы нормы Грамадзянскага і Падатковага кодэксаў, Алесь Бяляцкі, Уладзімір Лабковіч, Валянцін Стэфановіч, Зміцер Салаўёў не зарэгістравалі арганізацыю, якой яны кіруюць, ва ўстаноўленым парадку ў якасці юрыдычнай асобы, а таксама ў якасці падаткаплацельшчыка, і не прадставілі адпаведныя звесткі ў падатковыя органы, чым схавалі ад падатковых органаў звесткі аб зробленых выплатах, асоб, якім выплацілі ад імя арганізацыі за працы (за аказаныя паслугі), і ўхіліліся ад прызнання арганізацыі падатковым агентам і выканання яго абавязкаў”. Сваімі вышэйпералічанымі дзеяннямі Бяляцкі, Лабковіч, Стэфановіч і Салаўёў нібыта “здзейснілі ўхіленне ад выплаты сум падаходнага падатку”, “шляхам утойвання падатковай базы за перыяд з 2013 па 2020 год у агульнай суме не менш як 113 428 рублёў”, што “пацягнула прычыненне шкоды дзяржаве ў буйным памеры».⁶⁷

⁶⁷ Глядзіце Інфармацыя ад Рэспублікі Беларусь у адказ на ліст AL BLR 8/2021 ад 7 верасня 2021 года ад спецыяльных працэдур Савета ААН па правах чалавека - 21-17602E HRC/№NE/2021/SP189, https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gId=36641&fbclid=IwAR37wNRpuCPdUkMo07ylvSg2d4COxlbmYa5LsGM8WnV8cl8GKqDLC2at_Kg.

Ліквідацыя АГС “Вясна” Вярхоўным судом у 2003 годзе была прызнана парушэннем свабоды аб'яднанняў Камітэтам ААН па правах чалавека,⁶⁸ і следам за ёй “Вясна” неаднаразова падавала дакументы на рэгістрацыю, але не атрымала станоўчага рашэння Міністэрства юстыцыі.

Сотні выпадкаў дзяржаўных падатковых праверак і запытаў падатковых дэкларацый ад грамадскіх актывістаў былі зарэгістраваны з сакавіка 2021 года і далей на працягу года, каб праверыць, ці адпавядаюць атрыманыя імі даходы расходам, якія яны панеслі. Многія з іх былі дадаткова абкладзены падаткам за папярэднія гады (у тым ліку сродкі, атрыманыя ад Праваабарончага цэнтру “Вясна” і іншых праваабарончых арганізацый ці дабрачынных АГС з Беларусі і з-за мяжы). Гэтая акцыя суправаджалася кампаніяй стыгматызацыі з боку дзяржаўных СМІ.

У красавіку 2021 года прэс-служба МУС паведаміла, што Дэпартамент па барацьбе з эканамічнымі злачынствамі Мінскай вобласці ў жніўні 2020 года выявіў незаконны фонд па дастаўцы прадуктаў харчавання “ахвярам рэпрэсій”. Арганізатар фонду прыцягваўся да адміністрацыйнай адказнасці за незаконную арганізацыю і ўдзел у дзейнасці фонду, які не атрымаў дзяржаўнай рэгістрацыі ва ўстаноўленым парадку.

Стандарт IV. Бізнэс і фізічныя асобы карыстаюцца падатковымі льготамі за свае ахвяраванні АГС.

Падатковая сістэма ў цэлым не стымулюе прадпрымальнікаў і прыватных асоб аказваць дабрачынную дапамогу, і няма агульных падатковых вылікаў для ахвярадаўцаў. У заканадаўстве прымяняецца механізм адраснага прадастаўлення ільгот. Падатковыя вылікі таксама прадугледжаны не за адпаведнасць пэўным крытэрыям, а за прамое ўключэнне ахвярадаўцы або арганізацыі-атрымальніка ў пэўны спіс.

Напрыклад, у артыкуле 181 Падатковага кодэкса Рэспублікі Беларусь наўпрост пералічаны 17 АГС, за аказанне спонсарскай дапамогі якім беларускія суб'екты гаспадарання могуць карыстацца падатковым вылікам. Гэты пералік арганізацый у Падатковым кодэксе часам абнаўляецца (апошнім часам у яго дабаўлена пяць новых арганізацый), але няма ні працэдуры, ні крытэраў уключэння ў гэты

⁶⁸ Паведамленне № 1296/2004 Камітэта па правах чалавека ў адпаведнасці з Факультатыўным пратаколам да Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах (дзевяностая сесія 9 – 27 ліпеня 2007 года CCPR/C/90/D/1296/2004), [CCPR/C/90/D/1296/2004](https://www.refworld.org/docid/4d9d9d9d.html).

пералік, акрамя лабіявання прыняцця асобнага закона аб унясенні зменаў у Падатковы кодэкс. Дапамога любой іншай арганізацыі можа быць аказана суб'ектам гаспадарання толькі з пасля-падатковага прыбытку і не цягне за сабой якога-небудзь падатковага выліку.

Больш за тое, факт спонсарскай дапамогі любым іншым АГС, акрамя пералічаных у Падатковым кодэксе, часам разглядаецца кантралюючымі органамі і падатковымі інспекцыямі як патэнцыйна рызыкоўная і падазроная аперацыя, якая патрабуе вызначанага кантролю і дадатковых праверак.

Згодна з агульнымі правіламі, карпаратыўным ахвярадаўцам не прадастаўляюцца падатковыя вылікі. Акрамя таго, ахвяраванні ад карпаратыўных ахвярадаўцаў не могуць быць ананімнымі і павінны быць аформлены праз пісьмовы кантракт з атрымальнікам.

Стандарт V. Заканадаўства і дзяржаўная палітыка стымулююць валанцёрскую дзейнасць.

У Беларусі няма заканадаўства аб заахвочванні валанцёрскай дзейнасці ці якога-небудзь рэгулявання валанцёрства.

Улады распрацавалі пазітыўны законапраект аб валанцёрстве, які ўлічвае рэкамендацыі АГС (уключаючы спасылкі на ECNL у даведачным матэрыяле), але гэты законапраект знаходзіцца на стадыі распрацоўкі з 2020 года без пэўнага прагрэсу.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 9:

- Адмяніць забарону на дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў без рэгістрацыі, усталяваную законам “Аб грамадскіх аб'яднаннях”, і адмяніць крымінальную адказнасць за арганізацыю і ўдзел у дзейнасці незарэгістраванай арганізацыі (арт. 193¹ КК РБ);
- Замацаваць у заканадаўстве палажэнні аб недыскрымінацыйнай і адкрытай сістэме фінансавання недзяржаўных некамерцыйных арганізацый з дзяржаўнага бюджэту на конкурснай аснове, якія прадугледжвалі б публікацыю дадзеных аб аб'ёмах выдзеленай дзяржаўнай дапамогі АГС, а таксама публікацыю справаздач арганізацыямі-атрымальнікамі аб яе выкарыстанні;
- Вызваліць усіх асоб, пазбаўленых волі за падатковыя парушэнні, звязаныя з грамадскай дзейнасцю або дзейнасцю АГС, і адмяніць усе вынесеныя ім

прысуды і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, якія тычацца адказнасці гэтых асоб, выплаціць адэкватную кампенсацыю такім палітычным зняволеным;

- Укараніць механізм вызначэння працэнтнай долі падаходнага падатку на карысць АГС для фізічных асоб;
- Замацаваць у Законе «Аб бухгалтарскім ўліку і справаздачнасці» магчымасць спрошчанага бухгалтарскага ўліку для некамерцыйных арганізацый іх кіраўнікамі без неабходнасці найму прафесійнага бухгалтара і спрашчэння падатковай справаздачнасці для АГС, якія не вядуць прадпрымальніцкую дзейнасць;
- Пры распрацоўцы рамачнага прававога рэгулявання валанцёрства неабходна прадугледзець магчымасць ажыццяўлення валанцёрскай дзейнасці як у рамках АГС або камерцыйных юрыдычных асоб, так і ў форме калектыўных або індывідуальных валанцёрскіх ініцыятыў без утварэння юрыдычнай асобы.

3.10 Супрацоўніцтва паміж АГС і дзяржавай

Агульны бал па сферы: **2.4/7**

Заканадаўства:
2.8 / 7

Практыка:
2.0/7

Значна пагоршылася супраца паміж дзяржавай і АГС. Многія АГС свядома адмовіліся ад адвакацыі і супрацоўніцтва з уладамі ў атмасферы рэпрэсій. Супрацоўніцтва АГС з дзяржавай скарацілася таксама з-за таго, што ўлады распальваюць атмасферу страху ва ўсёй грамадскай сферы і праз прамыя рашэнні аб выключэнні АГС са сферы ўзаемадзеяння з дзяржавай. Напрыклад, АГС былі выключаныя са складу наглядных камісій пенітэнцыярнай сістэмы.

Стандарт I. Дзяржаўная палітыка накіравана на супрацоўніцтва з АГС і садзейнічанне іх развіццю.

Рамачных праграмных дакументаў па супрацоўніцтве паміж АГС і дзяржавай не існуе. Асобныя планы і праграмы, зацверджаныя дзяржавай, прадугледжваюць узаемадзеянне дзяржаўных органаў і АГС у ходзе іх рэалізацыі. Аднак маштабы ўдзелу АГС у распрацоўцы гэтых планаў, а таксама забяспечанасць і

дастатковасць фінансавай падтрымкі для іх ажыццяўлення пакуль застаюцца недавальняючымі.

Стандарт II. Дзяржава выкарыстоўвае спецыяльныя механізмы для падтрымкі супрацоўніцтва з АГС.

Заканадаўства не ўтрымлівае рамачнага рэгулявання механізмаў для супрацоўніцтва і кансультацый паміж дзяржавай і АГС.

Шырока распаўсюджаны грамадскія парады з удзелам АГС. Аднак яны не маюць адзіных стандартаў і прынцыпаў рэгулявання, іх склад зацвярджаецца рашэннем дзяржаўнага органа, і яны не ўтвараюць іерархічнай сістэмы.

Паўнамоцтвы грамадскіх саветаў, як правіла, вельмі бедныя, за выключэннем саветаў па прадпрымальніцкай дзейнасці. АГС рэдка прымаюцца ў якасці членаў саветаў па іх уласным звароце або праз іх унутраныя выбары АГС. Саветы, як правіла, ствараюцца з дапамогай індыўідуальных запрашэнняў, ініцыяваных дзяржаўнымі органамі. Крытэрыі адбору для ўдзелу АГС у кансультацыйных органах незразумелыя і ў значнай ступені прадужытыя, а працэдура адбору непразрыстая. Толькі ў рэдкіх выпадках заканадаўства рэгулюе паўнамоцтвы і правілы працэдур саветаў, часцей за ўсё адзіным рэгулюючым актам з'яўляюцца палажэнні, якія зацвярджаюцца самім дзяржаўным органам, пры якім ствараецца савет.

У прыватнасці, восенню 2021 года ў праекце паправак у Кодэкс аб культуры быў выдалены раздзел аб грамадзянскім кантролі ў сферы аховы помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны (змены афіцыйна прыняты пазней у 2022 годзе). Гэта адбылося нягледзячы на пратэсты шмат якіх АГС і звароты супраць гэтых паправак, а таксама насуперак пазіцыі Міністэрства культуры. У сувязі з гэтым грамадскія назіральныя камісіі па ахове гісторыка-культурнай спадчыны будуць ліквідаваны ў 2022 годзе. Гэтыя грамадскія органы кантролю ў сферы культуры будуць распушчаны нават нягледзячы на тое, што яны раней узгадваліся як эфектыўныя для АГС і працуючыя празрыста.

У красавіку 2022 года Савет па развіцці прадпрымальніцтва змяніў свой статус указам прэзідэнта: ад кансультацыйнага органа пры прэзідэнце ён быў паніжаны да кансультацыйнага органа пры ўрадзе.⁶⁹

⁶⁹ Указ Прэзідэнта № 163 ад 26 красавіка 2021 года - <https://president.gov.by/be/documents/ukaz-№-163-ot-26-aprelya-2021-g-1619456765>.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 10:

- Прыняць урадавы загад, заснаваны на адпаведных дадзеных і аналізе супрацоўніцтва паміж АГС і дзяржавай з удзелам шырокага кола АГС і дзяржаўных органаў. Загад таксама павінен змяшчаць план дзеянняў на тэрмін да трох гадоў, які б прадугледжваў фінансаванне АГС як сувыканаўцаў дзейнасці на конкурснай аснове, а таксама працэдуру рэгулярнага маніторынгу, ацэнкі выканання і ацэнкі ўплыву на палітыку.

3.11 Лічбавыя правы

Агульны бал па сферы: **2.2/7**

Заканадаўства:
2.8 / 7

Практыка:
1.6 / 7

Лічбавыя правы беларускіх АГС і грамадзян істотна абмежаваныя як на заканадаўчым, так і на практычным узроўнях. Нягледзячы на тое, што некаторыя прыватныя інтэрнэт-правайдэры маюць пэўныя перавагі і праграмы для АГС, анлайн-практыка лічбавых свабод строга абмежавана дзяржаўным рэгуляваннем і жорсткай практыкай праваахоўных органаў па палітыцы татальнага кантролю, рэпрэсій і замоўчвання ўсіх незалежных галасоў.

Стандарт I. Лічбавыя правы абаронены, а лічбавыя тэхналогіі адпавядаюць стандартам у галіне правоў чалавека.

Заканадаўства не гарантуе наяўнасць бяспечнага і спрыяльнага анлайн-асяроддзя, а таксама абарону і ажыццяўленне лічбавых правоў.

Правыя нормы⁷⁰ усталёўваюць патрабаванні да прыватнага лічбавага сэрвісу правайдэраў, каб забяспечыць магчымасць адсочваць, кантраляваць і ўмешвацца ў прыватныя камунікацыі, без ведама аб'екта кантролю. Свабода слова ў Інтэрнеце абмежавана сачэннем і блакіроўкай інтэрнэт-рэсурсаў, а таксама ператрусамі ў офісах правайдэраў і ў рэдакцыях інтэрнэт-СМІ. У маі 2021 года ўрад унёс папраўкі ў Закон аб электрасувязі, каб дазволіць закрыць або абмежаваць працу

⁷⁰ Указ Прэзідэнта нумар 129 "Аб зацвярджэнні Палажэння аб парадку ўзаемадзеяння аператараў электрасувязі з органамі, якія ажыццяўляюць аператыўна-вышукую дзейнасць" ад 3 сакавіка 2010 года.

сетак і сродкаў электрасувязі ў адказ на меркаваныя парушэнні нацыянальнай бяспекі, уключаючы інтэрнет-рэсурсы.

Міліцыя пры затрыманні, ператрусе ці правядзенні выбарачных праверак на вуліцы можа папрасіць мабільны тэлефон чалавека, каб праверыць ягоныя чаты і інтэрнэт-рэсурсы, якія ён наведваў. Адмова паказаць прыватную прыладу кваліфікуецца як непадпарадкаванне і караецца арыштам на тэрмін да 15 сутак. Калі на смартфоне будуць знойдзеныя фатаграфіі ці відэа пратэстаў, ці іншая забароненая інфармацыя (пры зносінах у чатах ці падпісках на сацыяльныя сеткі), будуць услед арышт і судовы пераслед (уключаючы крымінальныя абвінавачванні).

Дзяржава дазваляе тэхналогіям назірання працаваць неабмежавана або нерэгулюема і/або выкарыстоўвае шпіёнскае ПЗ / шкоднаснае ПЗ для ажыццяўлення назірання за АГС або актывістамі (згодна з заявамі дзяржаўных чыноўнікаў). У 2021 годзе былі ўнесены папраўкі ў закон “Аб апэратыўна-вышуковай дзейнасці”, якія значна пашырылі магчымасці аддаленага маніторынгу карыстальнікаў. Цяпер апэратыўнікі могуць аглядаць кампутар не толькі непасрэдна прысутнічаючы на месцы, але і праз выдалены доступ. Без якіх-небудзь дадатковых дакументаў апэратыўнікам дазваляецца праслухоўваць тэлефонныя размовы і праглядаць перапіску па электроннай пошце, калі чалавек выкарыстоўвае два ці больш тэлефонных нумара або два або больш уліковых запісаў электроннай пошты.

Дзяржава абмяжоўвае толькі тое, як тэхналогіі назірання могуць выкарыстоўвацца для недзяржаўных апэратараў, і ўвяла шырокія выключэнні і адступленні па забаронах або абмежаваннях у галіне нацыянальнай бяспекі, памежнага кантролю і законаў аб барацьбе з тэрарызмам.

Законы аб нацыянальнай бяспецы, пагранічным кантролі і барацьбе з тэрарызмам дазваляюць непразрыстыя і непадсправаздачныя ўрадавыя запыты дадзеных, калі карыстальнік не ведае або не мае права на сродкі прававой абароны.

Міністэрства ўнутраных спраў стварыла адзіную базу дадзеных удзельнікаў несанкцыянаваных акцый на аснове пастаноў, накіраваных на прыцягненне ўдзельнікаў да адміністрацыйнага і крымінальнага правасуддзя (вядомая як база “Беспарадкі”). Гэтая сістэма можа аўтаматычна рыхтаваць справаздачы аб “нязгодных”. На аснове базы дадзеных можна прыняць рашэнне па “мерах рэагавання” ў дачыненні як да канкрэтнай асобы, так і групы, аб’яднаных адным

або некалькімі крытэрыямі (уключаючы прэвентыўныя арышты, спецыяльны кантроль на мяжы або на працоўным месцы, падатковыя праверкі і г.д.). Дзяржава стварыла “спісы для назірання” асоб, чыю актыўнасць у сацыяльных сетках яны адсочваюць, каб інфармаваць аб будучых арыштах / затрыманнях або для спецыяльных памежных праверак.

Меры па барацьбе з кібер-злачыннасцю, дэзінфармацыяй, распальваннем нянавісці/падбухторваннем да гвалту і тэрарызму шырока выкарыстоўваюцца для абмежавання лічбавых правоў. Затрыманне за выкарыстанне рэакцый “Падабаецца” ці “Падзяліцца” канкрэтным пастом у сацыяльных сетках стала звычайнай практыкай у 2021 годзе.

Дзяржаўныя ўстановы займаюцца тролінгам, доксінгам ці кібератакамі на АГС і іншых сябраў грамадзянскай супольнасці. АГС і актывісты баяцца ціску ці затрыманняў за сваю анлайн-дзеянасць. Прадстаўнікі дзяржавы вядуць паклёпніцкія кампаніі супраць актывістаў ці АГС на платформах сацыяльных сетак (як раскрываючы іх асобу, выкарыстоўваючы падрабленыя ўліковыя запісы, так і публікуючы ананімна).

Многія крымінальныя справы аб змовах, спробах пераваротаў, планаванні масавых беспарадкаў, тэрарыстычных актах і г.д. заснаваныя на запісах перахопленых ці расчыненых паведамленняў з канфіскаваных смартфонаў, а таксама з сустрэч у Zoom ці на іншых платформах.⁷¹

Размяшчэнне забароненага кантэнту ў Інтэрнэце (напрыклад, спасылкі на экстрэмісцкія матэрыялы, забароненыя лагатыпы СМІ, заклікі да масавых акцый, публікацыі на палітычную тэматыку або варожасць да праваахоўных органаў або кіруючага палітычнага рэжыму, абраза дзяржаўных чыноўнікаў, суддзяў або прэзідэнта), у сацыяльных сетках і мэсэнджарах з'яўляецца распаўсюджанай падставай для судовага пераследу, уключаючы працяглыя тэрміны турэмнага зняволення. Падпіска на забароненыя СМІ, пералічаныя ў Пераліку экстрэмісцкіх фармаванняў, кваліфікуецца як удзел у экстрэмісцкім фармаванні і з'яўляецца злачынствам па артыкуле 361² Крымінальнага кодэкса згодна са зменамі, унесенымі ў 2021 годзе.

Публікацыі на вэб-сайтах АГС сталі падставай для судовых рашэнняў аб прымусовой ліквідацыі гэтых АГС. Закон дапускае блакіроўку вэб-сайтаў без

⁷¹ Напрыклад, “Жонка баіцца за амерыканца, якога выхапілі з Масквы і вывезлі ў Беларусь”, <https://abcnews.go.com/International/wife-fears-american-snatched-moscow-belarus/story?id=78807539>.

судовага разбору, і яна вельмі шырока прымяняецца, у тым ліку да вэб-сайтаў АГС.

Дзеянні па стварэнні АГС з-за мяжы абмежаваныя тым фактам, што доступ да шматлікіх сайтаў дзяржаўных органаў, у тым ліку Міністэрства юстыцыі і Міністэрства ўнутраных спраў, закрыты за межамі Беларусі.

Інтэрнэт-камунікацыя, каментаванне вэб-сайтаў і выкарыстанне мабільных тэлефонаў магчыма толькі ва ўмовах ідэнтыфікацыі карыстальніка. Інтэрнэт-правайдэры абавязаны даваць спецслужбам доступ да інфармацыі, якой абменьваюцца карыстальнікі ў рэжыме анлайн. Улады могуць запатрабаваць прадастаўлення дадзеных аб дзеяннях любога грамадзяніна ў сетцы Інтэрнэт.

Стандарт II. Дзяржава стварае ўмовы для рэалізацыі лічбавых правоў

Як адзначаецца ў аглядзе Freedom House "Свабода ў сетцы" за 2021 год, карыстальнікі ў Беларусі атрымліваюць выгаду ад добра развітай інфраструктуры інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій (ІКТ) краіны. Апошнія гады пашырыўся доступ да Інтэрнэту.⁷² Індэкс даступнасці Інтэрнэту, распрацаваны Broadband Choices, сэрвісам, які дазваляе карыстальнікам параўноўваць тарыфныя планы мабільных даных, паставіў Беларусь на 37-е^{месца} з 164 краін па сярэдняй хуткасці інтэрнэту, кошту і даступнасці хатніх шырокапалосных пакетаў і кошту мабільных дадзеных у 2021 годзе (але ў папярэднім годзе Беларусь заняла яшчэ больш высокае, 20-ае, месца).⁷³

Некаторыя лічбавыя няроўнасці захоўваюцца, але яны, паводле Freedom House, памяншаюцца. Амаль 87% гарадскога насельніцтва і 71% сельскіх жыхароў з'яўляюцца карыстальнікамі Інтэрнета. У студзені 2022 года ў Беларусі налічвалася 8,03 млн інтэрнет-карыстальнікаў.⁷⁴ Узровень пранікнення інтэрнета ў Беларусі складаў 85,1% ад агульнай колькасці насельніцтва ў пачатку 2022 года. Аналіз Kerios паказвае, што колькасць інтэрнет-карыстальнікаў у Беларусі скарацілася на 7029 (-0,09%) у перыяд з 2021 па 2022 год. Для перспектывы, гэтыя дадзеныя па карыстальніках паказваюць, што 1,41 мільёна чалавек у Беларусі не карысталіся Інтэрнетам у пачатку 2022 года, а гэта азначае,

⁷² Freedom House. 2021. "Беларусь: свабода ў інтэрнэце 2021. Краінавая справаздача", <https://freedomhouse.org/country/belarus/freedom-net/2021>.

⁷³ Broadbandchoices. 'Індэкс даступнасці Інтэрнэту', <https://www.broadbandchoices.co.uk/features/internet-accessibility-index>.

⁷⁴ Глобальная аглядная справаздача Digital 2022 ад «We are Social» – Беларусь <https://datareportal.com/reports/digital-2022-belarus>.

што 14,9% насельніцтва заставаліся афлайн у пачатку года. У студзені 2022 года ў Беларусі налічвалася 4,35 мільёна карыстальнікаў сацыяльных сетак.⁷⁵ Колькасць карыстальнікаў сацыяльных сетак у Беларусі ў пачатку 2022 года была эквівалентная 46,1% ад агульнай колькасці насельніцтва, але важна адзначыць, што карыстальнікі сацыяльных сетак могуць быць не ўнікальнымі.

Дзяржава не гарантуе адкрыты, даступны і недарагі інтэрнэт. У Беларусі няма закона, які патрабуе ці абараняе сеткавы нейтралітэт, а практыка перашкаджае адкрытаму і хуткаму інтэрнэту, аддаючы перавагу адным сайтам перад іншымі (уключаючы блакіроўку сайтаў АГС без суда ці якога-небудзь афіцыйнага рашэння і гэтак далей).

Дзяржава не забяспечвае існаванне незалежнага, эфектыўнага, адэкватна забяспечанага рэсурсамі і бесстаронняга механізму нагляду за інтэрнэтам, і не валодае эфектыўнымі сродкамі прававой абароны ад парушэнняў лічбавых правоў. Дзяржава злоўжывае паняццямі дзяржаўнай таямніцы, нацыянальнай бяспекі і законамі аб крымінальным правасуддзі, сярод іншага, для сістэматычнага перашкаджэння доступу да правасуддзя ў адносінах да лічбавых правоў.

Некаторыя інтэрнэт-правайдэры маюць спецыяльныя зніжаныя тарыфы, даступныя для сацыяльных АГС у рамках сваіх праграм карпаратыўнай сацыяльнай адказнасці (КСА).

Мерапрыемствы па лічбавай пісьменнасці, якія праводзяцца як прыватным сектарам, так і дзяржаўнымі ўстановамі, уключаюць праграму для пажылых людзей у галіне народанасельніцтва, якую падтрымлівае Фонд ААН, запушчаную ў 2021 годзе.⁷⁶

Дзяржаўная палітыка па пераадоленні лічбавага разрыву ўключана ў Дзяржаўную праграму “Лічбавае развіццё Беларусі” на 2021-2025 гады, зацверджаную пастановай Савета Міністраў нумар 66 ад 2 лютага 2021 года з агульным бюджэтам больш як 1 млрд еўра. Палітыка з’яўляецца асноўным практычным інструментам укаранення перадавых інфармацыйных тэхналогій у

⁷⁵ Там жа.

⁷⁶ Фонд Арганізацыі Аб’яднаных Нацый у галіне народанасельніцтва. 25 чэрвеня 2021. "ЮНФПА і А1 Беларусь запускаяць новую сумесную праграму лічбавай пісьменнасці для пажылых людзей", <https://belarus.unfpa.org/en/news/unfpa-and-a1-belarus-launched-new-joint-digital-gramotnost-programma-pozhilye-lyudi>.

галінах нацыянальнай эканомікі.⁷⁷ Дзяржпраграма прадугледжвае рэалізацыю мерапрыемстваў па стварэнні і развіцці сучаснай інфраструктуры ІКТ, укараненні лічбавых інавацый у галіне эканомікі і тэхналогіі “разумнага горада”, а таксама па забеспячэнні інфармацыйнай бяспекі такіх рашэнняў (82 мерапрыемствы). У прыватнасці, у дзяржпраграме плануецца распрацаваць адукацыйную платформу для павышэння лічбавай пісьменнасці насельніцтва і сучаснага адукацыйнага кантэнту для курсаў павышэння кваліфікацыі работнікаў, якія задзейнічаны ў эканоміцы ў сферы лічбавага развіцця.

Парк высокіх тэхналогій у Мінску з’яўляецца формай дзяржаўнай падтрымкі развіцця сектара ІКТ, уключаючы падатковыя льготы, доступ да інфармацыі і супрацоўніцтва для прыняцця рашэнняў. Адміністрацыя Парка высокіх тэхналогій выступае пасярэднікам паміж сектарам ІТ-бізнэсу і дзяржавай, што замацавана законам.

Аднак у 2021 годзе абвінавачанне ў незаконным выкарыстанні падатковых ільгот, якія прадстаўляюцца Паркам высокіх тэхналогій, стала падставай для разгрому найбуйнейшага партала *TUT.by*, які з’яўляўся галоўным СМІ навін і найбуйнейшым хостынг-правайдэрам у Беларусі. Уладальнікі, менеджэры і журналісты холдынгу былі заключаныя ў турму і, як і шэраг іншых фігур у інтэрнэт-індустрыі, абвінавачаныя па розных артыкулах Крымінальнага кодэкса.

Дзяржава строга абмежавала доступ да дакументаў або інфармацыі, неабходных для значнага ўдзелу многіх зацікаўленых бакоў. У 2020-21 гадах афіцэр сувязі Генеральнага штаба беларускай арміі Дзяніс Урад накіраваў у СМІ копію ліста, у якім міністр унутраных спраў Беларусі Іван Кубракоў запатрабаваў ад міністра абароны прыцягнуць войска да падаўлення пратэстаў. 14 мая 2021 года Вярхоўны суд прыгаварыў Урада да 18 гадоў пазбаўлення волі за дзяржаўную здраду. Праваабарончы цэнтр “Вясна” аб’явіў Урада палітвязнем: *“У адпаведнасці з законам “Аб інфармацыі, інфарматызацыі і абароне інфармацыі”, не могуць быць абмежаваны доступ да інфармацыі, распаўсюджванне і (або) прадастаўленне інфармацыі аб фактах парушэння законнасці і інфармацыі, якая адлюстроўвае стан грамадскай бяспекі. . Такім чынам, няма сумневу, што Д. Урад дзейнічаў у грамадскіх інтарэсах, а абгрунтаванне міністрам унутраных спраў мэты прыцягнення вайскоўцаў да паліцэйскіх функцый «для аховы аб’ектаў, якія падлягаюць дзяржаўнай ахове, якія забяспечваюць жыццядзейнасць*

⁷⁷ Дзяржаўная праграма “Лічбавае развіццё Беларусі” на 2021–2025 гады (на рускай мове), <https://www.mpt.gov.by/ru/gosudarstvennaya-programma-cifrovoe-razvitie-belarusi-na-2021-2025-gody>.

насельніцтва і функцыянаванне транспарту, і аб'ектаў, якія ўяўляюць падвышаную небяспеку для жыцця і здароўя людзей» - гэта маніпуляцыя нормамі закону».

У 2021 годзе пашырана практыка абмежавання доступу да дзяржаўных сайтаў з-за мяжы (напрыклад, адсутнічае доступ да сайта МУС, апублікаванага пераліку экстрэмісцкіх фарміраванняў або графіка судовых пасяджэнняў). Выкарыстанне дзяржавай лічбавых паслугаў вельмі абмежавана для АГС, а лічбавая рэгістрацыя немагчымая. Элементы анлайн-рэгістрацыі, даступныя суб'ектам прадпрымальніцтва, недаступныя для АГС.

Рэкамендацыі ў рамках Сферы 11:

- Вызваліць усіх асоб, пазбаўленых волі за падатковыя парушэнні за грамадзянскую дзейнасць або дзейнасць АГС па краўдфандынгу або “фінансаванні экстрэмізму” і “фінансаванні грамадскіх беспарадкаў”, і адмяніць усе вынесеныя ім прысуды і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, датычныя адказнасці гэтых асоб, выплаціць адэкватную кампенсацыю ўсім палітычным зняволеным, спыніць усе палітычна матываваныя крымінальныя справы;
- Адмяніць Закон “Аб супрацьдзеянні экстрэмізму” і ўсе прынятыя ў адпаведнасці з ім падзаконныя акты, у тым ліку пералік экстрэмісцкіх фарміраванняў;
- Закрыць і знішчыць адзіную базу даных МУС аб удзельніках несанкцыянаваных дэманстрацый (таксама вядомую як база даных “Беспарадкі”) і яе аналагі; і
- Уключыць у Дзяржаўную праграму “Лічбавае развіццё Беларусі” стварэнне сістэмы эфектыўнай лічбавай рэгістрацыі некамерцыйных арганізацый (грамадскіх аб'яднанняў і фондаў), а таксама юрыдычнае і тэхнічнае суправаджэнне лічбавых краўдфандынгавых платформ.

IV. КЛЮЧАВЫЯ ПРЫЯРЫТЭТЫ

Умовы для АГС у Беларусі значна пагоршыліся ў 2021 годзе. Ліквідацыя сотняў АГС, аднаўленне крымінальнай адказнасці за дзейнасць незарэгістраваных арганізацый, шырокае прымяненне іншых артыкулаў Крымінальнага кодэкса для рэпрэсій і запалохвання грамадзян, а таксама з мэтай прымусу СМІ, АГС і нязгодных грамадзян да маўчання прывялі да таго, што стан умоў для дзейнасці АГС у краіне стаў адным з горшых у свеце.

Многія АГС, прадстаўленыя іх лідэрамі і ключавымі актывістамі, пакінулі тэрыторыю Беларусі, каб прадоўжыць сваю дзейнасць і дасягнуць сваіх місій у іншых юрысдыкцыях, такіх як Літва, Грузія, Польшча і Украіна. Аднак у значнай ступені яны страчваюць сувязь з мэтавымі групамі і ў выніку страчваюць адчуванне пульсу жыцця ўнутры Беларусі. Некаторыя перамешчаныя АГС інтэгруюцца ў палітычны парадак прымаючых іх краін і становяцца залежнымі ад яго (у той час як павялічваецца іх фінансавая залежнасць, а таксама залежнасць ад палітычнага кантэксту ў гэтых краінах). Прастора для дзейнасці АГС, чые цэнтры дзейнасці і цэнтры прыняцця рашэнняў застаюцца ў Беларусі, імкліва звужаецца, асабліва калі гаворка ідзе аб распаўсюджванні інфармацыі.

Рэпрэсіі, а таксама прымусовая рэлакацыя АГС і актыўных грамадзянаў з'яўляюцца ключавымі фактарамі, якія ў першую чаргу павінны быць пераадоленыя для таго, каб умовы для АГС маглі палепшыцца.

Наступныя ключавыя прыярытэты, вызначаныя ў гэтым дакладзе, накіраваны на спыненне пагрому грамадзянскай супольнасці ў Беларусі, пераадоленне негатыўных наступстваў рэпрэсій і аднаўленне асноўных умоў, пры якіх магчымая дзейнасць АГС. Дзяржава павінна:

- Вызваліць усіх асоб, прызнаных палітычнымі зняволенымі, перагледзець і адмяніць усе вынесеныя ім прыгаворы і рашэнні, якія знаходзяцца ў працэсе прыняцця, якія датычацца адказнасці гэтых асоб, выплаціць адэкватную кампенсцыю ўсім палітычным зняволеным, спыніць усе палітычна матываваныя крымінальныя справы;

- Адмяніць Закон «Аб супрацьдзеянні экстрэмізму» і ўсе прынятыя ў адпаведнасці з ім падзаконныя акты, у тым ліку пералік экстрэмісцкіх фармаванняў;
- Адмяніць крымінальную адказнасць за арганізацыю і ўдзел у дзейнасці незарэгістраванай арганізацыі (артыкул 193¹ Крымінальнага кодэкса) і адмяніць забарону на дзейнасць грамадскіх аб'яднанняў без рэгістрацыі;
- Спыніць практыку прымусовай ліквідацыі АГС, адмяніць усе рашэнні судоў і органаў мясцовага самакіравання аб прымусовай ліквідацыі грамадскіх аб'яднанняў, фондаў і ўстаноў, прынятыя ў 2020-2021 гадах;
- Спыніць усялякае немагчымае і неадпаведнае прымяненне сілы супраць удзельнікаў і арганізатараў любой мірнай акцыі пратэсту. Акрамя таго, спыніць прымяненне катаванняў супраць пратэстуючых, палітычнай апазіцыі, АГС і журналістаў;
- Спыніць усе формы рэпрэсій і дыскрымінацыі ў дачыненні да пратэстуючых, прадстаўнікоў апазіцыі і АГС, уключаючы масавы адміністрацыйны і крымінальны пераслед, злоўжыванне следчымі паўнамоцтвамі, ператрусы, канфіскацыі прыладаў для захоўвання дадзеных і камунікацыі, штрафы, арышты, замарожванне рахункаў, прымусовае публічнае раскрыццё ў СМІ (у тым ліку сацыяльныя сеткі) персанальных дадзеных падчас расследаванняў ці арыштаў;
- Расследаваць усе смерці пратэстоўцаў і іншых прадстаўнікоў апазіцыі, прыцягваючы вінаватых у забойстве да крымінальнага правасуддзя, а таксама старанна расследаваць усе сцвярджэнні аб катаваннях;
- Спыніць усе формы ціску на АГС, адвакатаў і праваабаронцаў, журналістаў і незалежныя СМІ, у тым ліку ініцыяваныя дзяржавай кампаніі, накіраваныя на дыскрэдытацыю гэтых груп у СМІ;
- Закрыць і знішчыць адзіную базу дадзеных МУС аб удзельніках несанкцыянаваных дэманстрацый (таксама вядомую як база дадзеных “Беспарадкі”) і яе аналагі. Пазбягаць выкарыстання сістэм распазнання асоб і іншых метадаў ідэнтыфікацыі пратэстуючых, карыстальнікаў Інтэрнэту і мабільных тэлефонаў для пераследу людзей за іх меркаванні. Таксама выключыць заканадаўчыя магчымасці і практыку адключэння інтэрнэту і блакіроўкі сайтаў без судовых рашэнняў;

- Спыніць злоўжыванне заканадаўствам і следчымі паўнамоцтвамі па барацьбе з тэрарызмам і заканадаўствам AML/CTF для абмежавання свабоды выказвання меркаванняў і свабоды думкі, а таксама для абмежавання доступу да фінансавання дабрачынных арганізацый, праваабарончых і гуманітарных АГС; і
- Супрацоўнічаць з нацыянальным праваабарончым рухам, а таксама з Радай ААН па правах чалавека ў дакументаванні парушэнняў правоў чалавека і аднаўленні парушаных правоў, а таксама ў расследаванні ўсіх падобных выпадкаў і прадухіленні беспакаранасці за парушэнні правоў чалавека.

Рэалізацыя якіх-небудзь станоўчых эфектаў ад выканання папярэдніх рэкамендацый, выкладзеных у поўным выданні першай Справаздачы CSO Meter для Беларусі (лістапад 2019 года), будзе магчыма выключна пасля прыняцця вышэйпералічаных прыярытэтных мер.

V. МЕТАДАЛОГІЯ

CSO Meter падтрымлівае рэгулярны і паслядоўны маніторынг асяроддзя, у якім АГС працуюць у краінах Усходняга партнёрства. Ён складаецца з набору стандартаў і паказчыкаў у 11 розных галінах для вымярэння як заканадаўства, так і практыкі. Ён заснаваны на міжнародных стандартах і найлепшых практыках. CSO Meter быў распрацаваны асноўнай групай экспертаў з ECNL і мясцовымі партнёрамі з шасці краін Усходняга партнёрства.

З 2020 года ECNL працуе з экспертамі па метадалогіі RESIS над адаптацыяй пакета метадалогій CSO Meter для якаснага і колькаснага параўнання розных абласцей спрыяльнасці асяроддзя паміж краінамі Ўсходняга партнёрства і па гадах. Прапанаваная мадэль прайшла праз кансультацыі і была апрабавана пашыраным рэгіянальным хадам CSO Meter па электроннай пошце і на анлайн-мерапрыемстве. З дапамогай абноўленай параўнальнай мадэлі мы імкнемся і) ацаніць умовы для грамадзянскай супольнасці ў кожнай з 11 сфер; ii) зрабіць магчымым адсочванне дасягненняў/прагрэсу на працягу многіх гадоў у разбіўцы па краінах; і iii) супаставіць умовы для працы АГС на рэгіянальным узроўні.

Краінавыя партнёры сумесна з іншымі арганізацыямі грамадзянскай супольнасці, якія ўваходзяць у хаб CSO Meter, правялі працэс маніторынгу і падрыхтавалі апісальную краінавую справаздачу. Яны таксама заснавалі кансультатыўныя парады ў кожнай краіне, якія складаюцца з мясцовых экспертных прадстаўнікоў ключавых зацікаўленых бакоў. Перад членамі саветаў стаяць дзве асноўныя задачы: разгляд апісальных справаздач і прысваенне адзнак па кожным стандарце на аснове апісальных справаздач.

Дадзеная справаздача ахоплівае перыяд са студзеня 2021 года да снежня 2021 года.

Працэс маніторынгу

Эмпірычнай асновай дадзенай ацэнкі паслужылі дадзеныя кансультатыўнай дзейнасці экспертаў CSO Meter, а таксама вынікі іх адвакацыйнай і маніторынгавай працы ў галіне свабоды аб'яднанняў і прававых умоў дзейнасці некамерцыйных арганізацый і ініцыятыў, а таксама аналіз вынікаў адвакацыі.

У ходзе даследавання была арганізавана анлайн-сустрэча і інтэрв'ю з кіраўнікамі АГС, аўтары прааналізавалі заканадаўства і бягучую правапрымяняльную практыку. Члены краінавага кансультатыўнага органа ўнеслі асаблівы ўклад ва ўдасканаленне метадалогіі даследавання, каб прывесці яе ў адпаведнасць з

беларускімі рэаліямі. А менавіта, даклад абмяркоўваўся 14 прадстаўнікамі АГС, у тым ліку сябраў Хаба з Беларусі.

Працэс падліку балаў

Члены Кансультатыўнай рады ў Беларусі ацанілі кожны стандарт з адзінаццаці сфер інструмента CSO Meter у заканадаўстве і практыцы. Для працэдуры адзнакі выкарыстоўваецца 7-бальная шкала. Экстрэмальныя значэнні шкалы разглядаюцца як экстрэмальная/ідэальная сітуацыя ці асяроддзе. Напрыклад, (1) з'яўляецца вельмі неспрыяльным (аўтарытарным) асяроддзем, у той час як (7) з'яўляецца надзвычай спрыяльным (ідэальна дэмакратычным) асяроддзем для АГС.

Для атрымання дадатковай інфармацыі аб інструменце CSO Meter, працэсе ацэнкі і падліку балаў наведайце <https://csometer.info/>. Балы, прадстаўленыя ў гэтай справаздачы за 2021 год, будуць служыць базавымі баламі, і ў найбліжэйшыя гады прагрэс будзе вымярацца па іх.

VI. КРЫНІЦЫ

Заўвага: Спасылкі некаторыя крыніцы не могуць быць прадастаўлены, бо беларускія ўлады адвольна прызналі ўсю інфармацыю, размешчаную на гэтым рэсурсе, экстрэмісцкім матэрыялам. Да такіх рэсурсаў адносяцца, у прыватнасці, спасылкі на праваабарончы цэнтр “Вясна”, газету “Наша Ніва”, радыёстанцыю “Радыё Свабода” і многія іншыя СМІ, чые мужныя журналісты самааддана змагаюцца за свабоду слова, рызыкуючы ўласнай асабістай бяспекай.

ЗАКАНАДАЎСТВА

Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь 1994 года з наступнымі зменамі.

Грамадзянскі кодэкс Рэспублікі Беларусь ад 7 снежня 1998 года з наступнымі зменамі.

Падатковы кодэкс Рэспублікі Беларусь ад 19 снежня 2002 года з наступнымі зменамі.

Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь ад 9 ліпеня 1999 года з наступнымі зменамі.

Выбарчы кодэкс Рэспублікі Беларусь ад 11 лютага 2000 г. з наступнымі зменамі.

Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях ад 21 студзеня 2021 года.

Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб культуры ад 20 ліпеня 2016 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб органах унутраных спраў Рэспублікі Беларусь” ад 31 снежня 2010 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб грамадскіх аб'яднаннях” ад 4 кастрычніка 1994 года з наступнымі папраўкамі.

Закон “Аб масавых мерапрыемствах у Рэспубліцы Беларусь” ад 30 снежня 1997 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб сродках масавай інфармацыі” ад 17 ліпеня 2008 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб бухгалтарскім уліку і справаздачнасці” ад 12 ліпеня 2013 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб барацьбе з тэрарызмам” ад 3 студзеня 2002 года.

Закон “Аб нарматыўных прававых актах” ад 17 ліпеня 2018 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб аператыўна-вышуковай дзейнасці” ад 15 ліпеня 2015 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб фізічнай культуры і спорце” ад 4 студзеня 2014 года.

Закон “Аб рэспубліканскім бюджэце на 2021 год” ад 29 снежня 2020 года.

Закон “Аб рэспубліканскім бюджэце на 2022 год” ад 31 снежня 2021 года.

Закон “Аб супрацьдзеянні экстрэмізму” ад 4 студзеня 2007 года з наступнымі зменамі, у тым ліку 14 мая 2021 года, Закон “Аб унясенні змяненняў у законы аб супрацьдзеянні экстрэмізму”.

Закон “Аб мерах па прадухіленні легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, фінансавання тэрарыстычнай дзейнасці і фінансавання распаўсюджвання зброі масавага паражэння” ад 30 чэрвеня 2014 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб інфармацыі, інфарматызацыі і абароне інфармацыі” ад 10 лістапада 2008 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб адвакатуры і адвакацкай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь” ад 30 снежня 2011 года з наступнымі зменамі.

Закон “Аб абароне персанальных дадзеных” ад 7 мая 2021 года.

Указ Прэзідэнта “Аб некаторых мерах па рэгуляванні дзейнасці палітычных партый, прафсаюзаў і іншых грамадскіх аб'яднанняў” № 2 ад 26 студзеня 1999 года з наступнымі зменамі.

Указ Прэзідэнта “Аб дзяржаўнай рэгістрацыі і ліквідацыі (спыненні дзейнасці) суб'ектаў гаспадарання” нумар 1 ад 16 студзеня 2009 года з наступнымі змяненнямі.

Указ Прэзідэнта “Аб замежнай бязвыплатнай дапамозе” нумар 3 ад 25 мая 2020 года са змяненнямі ад 8 лістапада 2021 года.

Палажэнне аб стварэнні, дзейнасці і ліквідацыі фондаў у Рэспубліцы Беларусь, зацверджанае Указам Прэзідэнта № 302 ад 1 ліпеня 2005 года, з наступнымі зменамі.

Указ Прэзідэнта Украіны “Аб аказанні і выкарыстанні бязвыплатнай (-спонсарскай) дапамогі” № 300 ад 1 ліпеня 2005 года з наступнымі зменамі.

Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 4 мая 2007 года нумар 209 “Аб латарэйнай дзейнасці на тэрыторыі Рэспублікі Беларусь” з наступнымі змяненнямі.

Указ Прэзідэнта нумар 129 “Аб зацвярджэнні Палажэння аб парадку ўзаемадзеяння аператараў электрасувязі з органамі, якія ажыццяўляюць аператыўна-вышуковую дзейнасць” ад 3 сакавіка 2010 года з наступнымі змяненнямі.

Указ Прэзідэнта № 163 “Аб змяненні Указа Прэзідэнта” ад 26 красавіка 2021 года

Пастанова Міністэрства юстыцыі “Аб зацвярджэнні нарматыўных прававых актаў па пытаннях афармлення і разгляду дакументаў, звязаных з дзяржаўнай рэгістрацыяй палітычных партый, прафесійных саюзаў, іншых грамадскіх аб'яднанняў, іх саюзаў (асацыяцый), а таксама дзяржаўнай рэгістрацыяй і выключэннем з часопіса дзяржаўнай рэгістрацыі, пастаноўкай на ўлік і зняццем з уліку арганізацыйных структур прафесійных саюзаў” № 48 ад 30 жніўня 2005 года, з наступнымі папраўкамі.

Пастанова Савета Міністраў “Аб зацвярджэнні Палажэння аб парадку аплаты паслуг па ахове грамадскага парадку, якія аказваюцца органамі ўнутраных спраў, расходаў, звязаных з медыцынскім абслугоўваннем, уборкай тэрыторыі пасля правядзення на ёй масавага мерапрыемства” № 49 ад 24 студзеня 2019 года з наступнымі зменамі.

Пастанова Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь “Аб інфармацыі аб дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў і фондаў” ад 30 кастрычніка 2020 года № 153-1 са зменамі ад 7 снежня 2021 года.

Пастанова Савета Міністраў “Аб мерах па супрацьдзеянні экстрэмізму і рэабілітацыі нацызму” № 575 ад 15 кастрычніка 2021 года.

Пастанова Савета Міністраў “Аб унясенні змяненняў у пастанову Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 30 красавіка 2013 г. № 327” ад 27 снежня 2021 г. № 761.

Дзяржаўная праграма “Развіццё Беларусі на 2021-2025 гады”, зацверджаная пастановай Савета Міністраў ад 2 лютага 2021 года № 66.

ДАСЛЕДАВАННІ І СПРАВАЗДАЧЫ

Індэкс устойлівасці арганізацыі грамадзянскай супольнасці (АГС) 2020 года для Беларусі (снежань 2021 года), распрацаваны Агенцтвам па міжнародным развіцці ЗША, Бюро па пытаннях дэмакратыі, канфліктаў і гуманітарнай дапамогі, Цэнтрам перадавога досведу па дэмакратычных пытаннях, правах чалавека і кіраванні ў партнёрстве з ФНІ 360 і Міжнародным цэнтрам некамерцыйнага права (ICNL).

Справаздача Еўразійскай групы па супрацьдзеянні легалізацыі даходаў, атрыманых злачынным шляхам, і фінансаванню тэрарызму Рэспублікі Беларусь (2019 г.).

Заклучэнне аб сумяшчальнасці з універсальнымі стандартамі ў галіне правоў чалавека артыкула 193-1 Крымінальнага кодэкса аб правах незарэгістраваных аб'яднанняў Рэспублікі Беларусь, прынятае Венецыянскай камісіяй на яе 88-м пленарным пасяджэнні (Венецыя, 14-15 кастрычніка 2011 г.).

Індэкс Усходняга партнёрства 2020-21. Графік эфектыўнасці ва Усходнім партнёрстве: дэмакратыя і належнае кіраванне, канвергенцыя палітыкі і ўстойлівае развіццё (снежань 2021 года) Форума грамадзянскай супольнасці Усходняга партнёрства.

Беларусь: Адвакаты пад пагрозай – узмацненне ціску на адвакатуру ў Беларусі (ліпень 2021 года) з боку Lawyers for Lawyers (L4L), Цэнтра па правах чалавека Амерыканскай асацыяцыі юрыстаў (ABA CHR) і Інстытута правоў чалавека Міжнароднай асацыяцыі юрыстаў (IBAHRI).

Прававыя аспекты дзейнасці некамерцыйных арганізацый па прыцягненню фінансавання (фандрайзінгу) з выкарыстаннем электронных сродкаў у Беларусі (2018) Міжнароднага цэнтра некамерцыйнага права (ICNL).

Абноўленая інфармацыя аб новым абмежавальным законапраекце ў Беларусі (май 2021 года) Міжнароднага цэнтра некамерцыйнага права (ICNL).

Аналіз заканадаўства Рэспублікі Беларусь аб супрацьдзеянні экстрэмізму і недапушчэнні рэабілітацыі нацызму (ліпень 2021 г.) Міжнароднага цэнтра некамерцыйнага права (ICNL).

Свабода аб'яднанняў і прававыя ўмовы для арганізацый грамадзянскай супольнасці ў Беларусі. Перыяд агляду: 2021 (студзень 2022) Lawtrend.

Імплементцыя Рэспублікай Беларусь міжнароднага пакта аб эканамічных, сацыяльных і культурных правах – Даклад кааліцыі беларускіх праваабарончых арганізацый да 71-й сесіі Камітэта па эканамічных, сацыяльных і культурных правах (студзень 2022 г.) беларускага Хельсінкскага камітэта, Праваабарончага цэнтру “Вясна” людзей з інваліднасцю, Lawtrend, Беларускі ПЭН.

“Беларускія АГС, зарэгістраваныя за мяжой: няма краіны для старых правілаў” (2020) Школы маладых мэнэджэраў публічнага адміністравання (SYMPA/VIPART).

Стан і актуальныя патрэбы беларускіх арганізацый грамадзянскай супольнасці (АГС) у сітуацыі палітычнага крызісу (кастрычнік 2021 г.).

Стан і актуальныя патрэбы беларускіх арганізацый грамадзянскай супольнасці ў сітуацыі палітычнага крызісу. Абнаўленне справаздачы аб маніторынгу: ліпень – снежань 2021 года (2022) Школы маладых менеджэраў публічнага адміністравання (SYMPA/VIPART).

Процідзеянне экстрэмізму і правы чалавека. Нацыянальнае антыэкстрэмісцкае заканадаўства і правапрымяняльная практыка (2019) Праваабарончага цэнтру “Вясна”, беларускага Хельсінкскага камітэта, беларускай асацыяцыі журналістаў, установы “Human Constanta”.

Апытанне грамадскай думкі Baltic Internet Policy Initiative і Офіса еўрапейскай экспертызы і камунікацыі “Грамадскія аб'яднанні і грамадзянскія ініцыятывы: патэнцыял удзелу” (2019, апублікавана 31 жніўня 2020 года).

Спіс палітвязняў, складзены Праваабарончым цэнтрам “Вясна”.

Метадычныя рэкамендацыі па вызначэнні палітвязня (2013) распрацаваныя групай, якая складаецца з Эміля Адэльханова, Інтыгама Аліева, Ганны Бараноўскай, Людмілы Вацковай, Ганны Герасімавай, Валянціна Гефтэра, Алега Гулака, Сяргея Давідзіса, Эльдара Зейналава, Яўгяны Равякі, Вольгі Саламатавай,

Валянціна Стэфановіча, Алены Танкачовай, Анагі Гаджыбейлі, Уладзіміра Яворскага, апублікаваныя Праваабарончым цэнтрам “Вясна”.

“Беларусь, жнівень 2020: “правасуддзе” для пратэстуючых” (сакавік 2021 года) ад Праваабарончага цэнтру “Вясна”.

Палітычна матываваныя адміністрацыйныя вытворчасці: стандарты і рэальнасць у сучаснай Беларусі (студзень 2021) Праваабарончага цэнтру “Вясна”.

Крымінальны пераслед па палітычных матывах у Беларусі на 2020-2021 гады (май 2021 года) праваабарончага цэнтру “Вясна”.

Нацыянальны індэкс правоў чалавека (2021) Беларускага Хельсінкскага камітэта.

Даклад Дакладчыка АБСЕ ў рамках Маскоўскага механізма па меркаваных парушэннях правоў чалавека ў сувязі з прэзідэнцкімі выбарамі ў Беларусі 9 жніўня 2020 года.

Ліквідацыя грамадскіх арганізацый у Беларусі: што адбылося і што будзе з беларускай грамадзянскай супольнасцю далей (снежань 2021 года) Юры Арлоўскі, Фонд Стэфана Баторыя.

Свабода ў свеце 2021 ад Freedom House.

Свабода ў свеце 2022: глабальная экспансія аўтарытарнага праўлення (2022) ад Freedom House.

Сусветны індэкс свабоды прэсы 2021 года ад “Рэпарцёраў без межаў”.

Беларусь: свабода ў інтэрнэце 2021, краінавая справаздача ад Freedom House.

Індэкс устойлівасці да дэзінфармацыі ў Цэнтральнай і Усходняй Еўропе ў 2021 годзе (верасень 2021 года) даследчым цэнтрам “Еўразійскія дзяржавы ў пераходным перыядзе” (East Center).

Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў 2021 годзе: Аналітычны агляд (студзень 2022 года) Праваабарончага цэнтру “Вясна”.

Абноўлены спіс прымусова ліквідаваных грамадскіх аб'яднанняў, фондаў, устаноў і саюзаў юрыдычных асоб ад Lawtrend і ОЕЕС.

Як “экстрэмізм” парушае правы чалавека ў Беларусі: асноўныя тэзісы праваабарончых арганізацый (2022) Human Constanta, Праваабарончы цэнтр “Вясна”, беларуская асацыяцыя журналістаў і Інфармацыйна-аналітычны цэнтр “Сава”.

Беларусь супраць Віктара Дзмітрыевіча Бабарыкі (кастрычнік 2021 года) Фонду Клуні за справядлівасць (CFJ) і Covington & Burling LLP.

Першая паўгадавая справаздача (верасень 2021 года) Міжнароднай платформы падсправаздачнасці для Беларусі.

Сумесны іншы ліст Спецыяльнага дакладчыка ААН па пытанні аб заахвочванні абароны правоў чалавека і асноўных свабод ва ўмовах барацьбы з тэрарызмам; Спецыяльнага дакладчыка па пытанні аб становішчы ў галіне правоў чалавека ў Беларусі; Спецыяльнага дакладчыка па пытанні аб праве на свабоду мірных сходаў і асацыяцый; і Спецыяльнага дакладчыка па пытанні аб становішчы праваабаронцаў (2021) OL BLR 2/2021.

Інфармацыя ад Рэспублікі Беларусь у адказ на ліст AL BLR 8/2021 ад 7 верасня 2021 года ад спецыяльных працэдур Савета ААН па правах чалавека – 21-17602E HRC/N^oNE/2021/SP189.

Спецыяльны дакладчык ААН па пытанні аб становішчы ў галіне правоў чалавека ў Беларусі - Штогадовы даклад аб становішчы ў галіне правоў чалавека ў Беларусі (2021). Савет па правах чалавека (A/HRC/44/55).

Спецыяльны дакладчык ААН па сітуацыі з правамі чалавека ў Беларусі - даклад “Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі” (2021). Генеральная Асамблея (A/76/145).

Сітуацыя з правамі чалавека ў Беларусі ў кантэксце прэзідэнцкіх выбараў 2020 года (15 лютага 2021 года) - Даклад Вярхоўнага камісара Арганізацыі Аб'яднаных Нацый па правах чалавека (A/HRC/46/4).

Злоўжыванне чырвонымі апавяшчэннямі Інтэрпола і ўплыў на правы чалавека – апошнія падзеі (2019) д-р Расмус Х. Вандал, Дэн Сутэр, Габрыэла Іван-Куку.

Валанцёрства: Еўрапейская практыка рэгулявання (2014), распрацаваная ECNL.

Медыя-асяроддзе ў Беларусі - Інфармацыйны дакумент (люты 2022 г.) Еўрапейскага парламента.

СМІ ў Беларусі, Маніторынгавая справаздача 2021 (люты 2022) Беларускай асацыяцыі журналістаў.

Яркі інфармацыйны барометр - Беларусь 2021 (жнівень 2021) ад Савета па міжнародных даследаваннях і абменах (IREX).

Агляд барацьбы з "экстрэмізмам" у Беларусі за студзень-сакавік 2021 года (красавік 2021 года) Human Constanta.

Агляд барацьбы з "экстрэмізмам" у Беларусі за красавік-май 2021 года (ліпень 2021 года) Human Constanta.

Агляд барацьбы з "экстрэмізмам" у Беларусі за чэрвень і ліпень 2021 года (верасень 2021 года) ад Human Constanta.

Барацьба з "экстрэмізмам" са смяротнымі зыходамі - агляд тэндэнцый за жнівень і верасень 2021 года (кастрычнік 2021 года) ад Human Constanta.

Агляд барацьбы з "экстрэмізмам" у Беларусі ў кастрычніку-снежні 2021 года (студзень 2022 года) Human Constanta.

Агляд практыкі выкарыстання "экстрэмісцкіх" артыкулаў, па якіх можа быць анулявана грамадзянства (кастрычнік 2021 года) Human Constanta.

Каго беларускія ўлады лічаць тэрарыстамі? Аналітычная запіска (май 2021) Human Constanta.

"Новае заканадаўчае рэгуляванне ў Рэспубліцы Беларусь як рэакцыя ўладаў на падзеі 2020 года і як яно суадносіцца з міжнароднымі стандартамі ў галіне правоў чалавека" (чэрвень 2021 г.) Lawtrend і Беларускі Хельсінкскі камітэт.

Змяненні ў справаздачным заканадаўстве для грамадскіх аб'яднанняў і фондаў (снежань 2021 года) ад Lawtrend.

Паведамленне № 1296/2004 Камітэта па правах чалавека ў адпаведнасці з Факультатыўным пратаколам да Міжнароднага пакта аб грамадзянскіх і палітычных правах (дзевяностаыя сесія 9 - 27 ліпеня 2007 года) - CCPR/C/90/D/1296/2004.

Справаздача 2022 Глобальны індэкс умоў для філантропіі - Беларусь (сакавік 2022) ад Indiana University Lilly Family School of Philanthropy.

Digital 2022 Глобальная аглядная справаздача – Беларусь (студзень 2022 года) ад “We are Social”.

Індэкс даступнасці Інтэрнэту (2022) па шырокапалосным выбары.

НАВІНОВЫЯ АРТЫКУЛЫ І ІНШЫЯ МАТЭРЫЯЛЫ

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь, <http://www.government.by>.

Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, <https://minjust.gov.by>.

Міністэрства ўнутраных спраў Рэспублікі Беларусь, <http://www.mvd.gov.by>.

Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, <https://www.mpt.gov.by>.

Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь, <https://mfa.gov.by>.

Інтэрнет-партал Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, <https://president.gov.by>.

Генеральная пракуратура Рэспублікі Беларусь, <https://prokuratura.gov.by>.

Беларуская нацыянальная асацыяцыя юрыстаў, <https://www.rka.by>.

Беларускае тэлеграфнае агенцтва ці БелТА, <https://www.belta.by>.

Эканамічная газета, <https://neg. по>.

“Беларуская грамадзянская супольнасць у Літве: наколькі нам рады?” (28 кастрычніка 2021) by Lithuania Tribune.

Ліпень 2021: Чорныя тыдні для беларускай грамадзянскай супольнасці (ліпень 2021) ад Civicus.

“Беларускія НДА асуджаюць рэпрэсіі ўрада пасля “чорнага тыдня” рэйдаў” (ліпень 2021 года) the Guardian.

“Интерпол: les opposants bélarusses pourchassés à l'étranger” (23 лістапада 2021 г.) ад Libération.

